

KAHRAMANMARAŞ İSTİKLAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yıl:2023 Sayı :1 Cilt:1

2023/1/1

KİÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Menderes Mah. Cumhuriyet Bulvarı 46036. Sokak
No:7 46100 Dulkadiroğlu/Kahramanmaraş

+90 (344) 400-10 00

sosbil@istiklal.edu.tr

Web:www.istiklal.edu.tr/sbd

Sayı:1

Cilt: 1, Sayı: 1

KIÜ Sosyal Bilimler Dergisi
KIU Journal of Social Sciences

Sayı –1 • Aralık 2023

Sahibi

İsmail BAKAN (KIÜ Rektör)

Editör

Burcu ERŞAHAN (KIÜ Rektör Yardımcısı)

Editör Yardımcıları

Emre Emrullah BOĞAZLIYAN

Hasan Çağlar BAŞOL

Alan Editörleri*

İlyas GÖKHAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Emin TOROĞLU, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

İnci Fatma KURTULGAN, Kahramanmaraş Sütçi İmam Üniversitesi, Türkiye

Oktay DUMANKAYA, Kahramanmaraş Sütçi İmam Üniversitesi, Türkiye

Onur UCA, Mersin Üniversitesi, Türkiye

Ece DOĞANTAN, Anadolu Üniversitesi, Türkiye

Tuba Onat ÇAKIROĞLU, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye

Ergün KARA, Osmaniye Korkutata Üniversitesi, Türkiye

Alparsalan GÖZLER, Erciyes Üniversitesi, Türkiye

Dil Editörleri

Melike Sultan ÇİÇEKLER, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye

İpek TAŞDEMİR, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye

Teknik-Mizanpaj Editör

Emre Emrullah BOĞAZLIYAN, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye

İstatistik Editörü

Emre Emrullah BOĞAZLIYAN, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye

Sekreter

Aslı SAYGI, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye

Danışma Kurulu*

Arif SARIÇOBAN, Selçuk Üniversitesi, Türkiye

Yakup POYRAZ, Kahramanmaraş Sütçi İmam Üniversitesi, Türkiye

Aslı ASLAN, Mersin Üniversitesi, Türkiye

Ayhan DOĞAN, Gaziantep Üniversitesi, Türkiye

Şener YILDIRIM, Mersin Üniversitesi, Türkiye

Marella BODUR ÜN, Çukurova Üniversitesi, Türkiye

Sayı – 1, 2023

İçindekiler

- 7 **Aslı Saygı & Durdu Ece Duru**
Araştırma Makalesi / Simplification Strategies in Medical Texts
- 16 **Ramazan Topal & Emine Betül Kaplan**
Derleme Makale / Revitalizing Workforce Wellbeing: Harnessing the Power of Reiki in the Corporate World
- 25 **Emre Erol & Çekdar Aytimur**
Derleme Makale / Bellek Yanılmalarını Etkileyen Kritik Çeldiricilere İlişkin Faktörlerin Aktivasyon-İzleme Teorisi ve Bulanık İz Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi
- 34 **Duygu Kırmızıkuşak**
Derleme Makale / A Functional Food: Grape Fruits
- 45 **Kazım Dalkıran**
Derleme Makale / Çanakkale Muharebelerindeki Komutanlar,Tarih Akışında Önemli Görevlendirmeler, Liman Von Sanders Ve Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Talihi

TAKDİM

İnsanlık tarihi çeşitli dönemlerde farklı salgın, hastalık ve felaketlerle karşı karşıya gelmiştir. Bizler de Kahramanmaraş İli ve Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi olarak 06 Şubat 2023 tarihinde asrın felaketi büyük Kahramanmaraş depreminden oldukça etkilendik. Deprem ile birlikte yaşanan kayıplar ve etkilenen fiziki mekanlara rağmen her daim çalışmaya, şehrimize ve ülkemize yeni değerler kazandırmaya gayret gösterdik. Her türlü olumsuz durumla yüzleştığımızda Gazi Mustafa Kemal'in "Hiçbir şeye ihtiyacımız yok, yalnız bir şeye ihtiyacımız vardır; çalışkan olmak." Sözleri ile motive olup daha çok çalıştık. Bu bağlamda birçok zorluğa rağmen üniversitemizin ilk yayın organı olan Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ni kuruldu ve 2023 yılı itibarıyla yayın kabulüne başladı. Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak sosyal bilimler alanında "güçlü, farklı ve özgün" bakış açısı ile temel ilkelerimizden ödün vermeden yayın serüvenimiz başladı ve devam edecektir. Dergimiz sosyal bilimler alanının tamamında yayın kabul etmekte ve kısa sürede nitelikli indekslerde yer almayı hedeflemektedir.

Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi bünyesinde kurulan Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi bilimsel çalışmaların okuyucular ile buluşmasında önemli bir yayın organı olmaktadır. Bu doğrultuda dergimizin ilk sayısının yayınlanmış olması gurur vesilesidir. Bu sayının oluşmasında katkıda bulunan tüm yazar, hakem, editör ve çalışanlara sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. İsmail BAKAN
Rektör
Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi

Editörden

Değerli okurlarımız,

Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ekibi olarak ilk sayımızı söz verdiğimiz tarih olan Aralık 2023'de sizlerle buluşturabilmenin mutluluğunu ve haklı gururunu yaşıyoruz. Dergimizin kuruluşu, hepimizi derin şekilde etkileyen 6 Şubat depremleri felaketinin hala taze olduğu bir döneme denk gelmiştir. Bu büyük acıyla başa çıkabilmek amacıyla kayıplarımızı; saygı, sevgi ve rahmetle anarken, yönümüzün geleceğe çevrilmesi bir gerekliliktir. Fakat, tüm zorluk ve imkan yetersizliklerine rağmen yönümüzün daima bilimden yana olmuştur. Kahraman coğrafyanın bağrında filizlenen bu değerli kurumun mensupları olarak, her şeyin yeniden başlaması bir zaruriyettir. Ekibimiz yaz-kış demeden, her nereyi bir ofis olarak kurguladıysa orada büyük bir özveriyle çalıştı; bazen bir konteyner, bazen bir çadır, bazen gerçek bir ofis oldu bu yer.

İlk sayımıza katkı sağlayan değerli yazarlarımız yeni kurulan bir dergide makale yayımlamanın zorluklarına rağmen çalışmalarıyla bize destek oldular. Hakemlik süreçlerine katkıda bulunan kıymetli akademisyenlerimiz büyük bir özveri ve titizlikle süreci yürüttüler. Dergi kurullarımıza katılan kıymetli öğretim üyelerimiz ise yayın sürecinin her aşamasında bize destek oldular. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Bu sayımızda sizlere Çeviribilim, Fonksiyonel Gıdalar, Hafıza ve Dikkat, Örgütsel Davranış ve Türk Siyasi Tarihi ve Osmanlı Tarihi konularında olmak üzere toplamda beş çalışma yayınlanmaktadır. Derginin ilk sayısında karşılaşılabilecek eksikler tespit edilip gerekli dersler çıkarılarak, her zaman bir adım ileri gitmek temel misyonumuzdur. Siz saygıdeğer okurlarımızın bizlere ve dergimizin içeriğine yönelik değerlendirmelerini, eleştirilerini ve tabii ki kıymetli çalışmalarınızla desteklerinizi bekliyoruz. KİÜ Sosyal Bilimler Dergisi olarak ilk sayımızın yayımlanması Üniversitemiz adına gurur vericidir. Dergimizin başta TrDizin olmak üzere uluslararası nitelikli indekslerde yer alması temennimizdir.

İlk sayımızı, Cumhuriyetimizin yüzüncü yılına ithafen kurucu liderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e, aziz şehitlerimize, kahraman gazilerimize ve asrın felaketinde kaybettiğimiz vatandaşlarımıza armağan ediyoruz.

Aralık 2023, Kahramanmaraş

Simplification Strategies in Medical Texts Tıbbi Metinlerde Basitleştirme Yöntemleri

Aslı SAYGI¹ | Durdu Ece DURU²

Abstract

¹ Research Assistant, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, 93009, Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: [0000-0001-7467-3994](https://orcid.org/0000-0001-7467-3994)
Mail: asli.saygi@istiklal.edu.tr

² Student, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: [0009-0004-2499-1985](https://orcid.org/0009-0004-2499-1985)
Mail: ecedr.906@gmail.com

Corresponding Author:
Aslı SAYGI

DOI: [10.5281/zenodo.10449593](https://doi.org/10.5281/zenodo.10449593)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2023
Cilt: I
Sayı: I

Medical translation can be a critical factor in providing health care to foreigners or minorities. To maintain accurate translation of medical texts, translators use some translation strategies. One of the most common of these strategies is the “translation universals” proposed by Baker. The concept of translation universals is an important area of interest in the field of translation studies. The essence of the research consists of two research questions: “What is the distribution of lexical simplification strategies in the summaries of medical texts translated from Turkish to English?”, “What is the distribution of syntactic simplification strategies in the summaries of medical texts translated from Turkish to English?”. In this context, the aim of the study is to explain how the simplification strategy is preserved in the summaries of Turkish master's theses in the field of medicine and their English translations. To study simplification, three basic simplification taxonomies have been applied. The main taxonomy is Honeyfield's linguistic simplification, other taxonomies are Blum-Kulka and Levenston's lexical simplification and Mountford's syntactic simplification. According to the findings, lexical simplification is used in medical texts rather than syntactic simplification. It is expected that this study will raise awareness of translation studies in the field of medicine and provide insight to translators and all medical professionals about the medical translation techniques that will be used in the future.

Key Words: Medical Translation, Translation Strategies, Simplification in Translation, Syntactic Simplification, Universal Translation.

Öz

Citation:
Saygi, A., & Duru, A. E. (2023).
Simplification strategies in medical texts.
KiÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 7-15.
<http://doi.org/10.5281/zenodo.10449593>.

Tıbbi çeviri, yabancılara veya azınlıklara sağlık hizmeti sunulmasında kritik bir faktör olabilmektedir. Tıbbi metinlerin çevirisini doğru bir şekilde sürdürmek için çevirmenler bazı çeviri stratejilerinden yararlanırlar. Bu stratejilerden en yaygın olanlarından biri Baker tarafından önerilen “çeviri evrenselleri”dir. Çeviri evrenselleri kavramı, çeviribilim alanında önemli bir ilgi alanıdır. Araştırmanın özünü iki araştırma sorusu oluşturmaktadır: “Türkçeden İngilizceye çevrilen tıp metinlerinin özetlerinde sözcük sadeleştirme stratejilerinin dağılımı nasıldır?”, “Türkçeden İngilizceye çevrilen tıp metinlerinin özetlerinde sözdizimsel sadeleştirme stratejilerinin dağılımı nasıldır?”. Bu bağlamda çalışmanın amacı, tıp alanındaki Türkçe yüksek lisans tezlerinin özetlerinde ve bunların İngilizce tercümelerinde sadeleştirme stratejisinin nasıl korunduğunun açıklanmasıdır. Sadeleştirmeyi incelemek için, temel olarak üç basitleştirme taksonomisi uygulanmıştır. Ana taksonomi Honeyfield'in dilbilimsel basitleştirmesidir, diğer taksonomiler Blum-Kulka ve Levenston'ın sözcüksel basitleştirmesi ve Mountford'un sözdizimsel basitleştirmesidir. Elde edilen bulgulara göre tıp metinlerinde sözdizimsel sadeleştirmeden çok sözcüksel sadeleştirme kullanılmaktadır. Bu çalışmanın tıp alanında yapılan tercüme çalışmalarına bir farkındalık kazandırarak bundan sonra kullanılacak tıbbi tercüme teknikleri hakkında tercümanlara ve tüm tıp çalışanlarına bir içgörü kazandırması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi Çeviri, Çeviri Stratejiler,, Tercümede Sadeleştirme, Sözdizimsel Basitleştirme, Evrensel Çeviri.

Introduction

The importance of the field of medicine, whose history dates back to ancient times, cannot be ignored. As this field progressed, texts related to the area of medicine began to appear more, and the developments in the field showed the need to transfer these developments to other cultures and societies, resulting in the translation of medical texts. Based on this, it is possible to say that translation is a crucial factor in disseminating knowledge and discoveries in the medical field. Medical translation concerns several subject areas, including pharmacology, medical rescue system, surgery, obstetrics, paediatrics, psychiatry, internal medicine, oncology, cardiology, and other fields. Thus, medical translation can be critical in providing healthcare services to foreigners or minorities. (Karwacka, 2015). However, when translating medical texts, translators may face some difficulties as the medical field has its own unique terminology. For this reason, it is essential to provide lexical equivalence and to transfer the language correctly.

Translators utilize some translation strategies to maintain the translation of medical texts properly. One of the most common strategies is "Translation Universals," proposed by Baker (1993). According to Baker, universals of translation are linguistic features that typically occur in translated rather than original texts and are thought to be independent of the influence of the specific language pairs involved in translation. Translation universals include normalization, explicitation, and simplification. Normalization is "the tendency to conform to patterns and practices typical of the target language, even exaggerating them" (Baker, 2019, p. 45). Explicitation is the tendency to "spell things out rather than leave them implicit" (Baker, 2019, p.49). Features of "explicitation" are all those grammatical and lexical elements that are absent in the source text and that render the target text more precise and unambiguous. As a definition, simplification is "the tendency to simplify the language used in translation" (Baker, 2019, p. 49).

Literature Review

A large and growing body of literature has compared translations with their corresponding source texts regarding the deployment of translation universals. Xiao (2010) explored potential features of translational Chinese based on two balanced monolingual comparable corpora of translated and native Mandarin Chinese. The implications of the study for translation universals hypotheses were also discussed. Rabadan et al. (2009) surveyed to identify low-quality rendering of grammatical features when translating from English into Spanish using translation universals. The study aims to demonstrate the usefulness of a corpus-based contrastive methodology. Ippolito's (2014) book tests whether simplification, normalization, and explicitation processes dominate children's literature in Italy. It was hypothesized that a different translation context implies other translation processes. Goh et al. (2016) argue that translated English texts hold particular linguistic properties distinctive from non-translated English texts on a substantial level. Certain translational instances were examined by compiling the purpose-end comparable corpora of translated and non-translated English abstracts of theses and dissertations written by Korean and American graduates. The results indicated that various translational shifts were salient even though some predictors were not sufficiently feasible to verify the universal features of the translated English texts.

Translation universals are a significant area of interest within translation studies. Up to now, far too little attention has been paid to the employment of translation universals in medical texts (Ilisei et al., 2009). The specific objective of the study is to explain how the simplification strategy was maintained in the abstracts of Masters Theses in Turkish and their English translation. It is assumed that this study provides insights into the employment of the simplification strategy in translating medical texts. Because by using the simplification universal, texts become more understandable to the reader. A text is simplified to make it easier to understand texts that contain terms, especially in medicine, with its own terminology.

The present study examines the simplification strategies in medical texts translated from Turkish to English. It specifically concentrated on the abstracts of the medical texts.

The following research question constitutes the essence of the study;

- What is the distribution of lexical simplification strategies in the abstracts of medical texts translated from Turkish to English?
- What is the distribution of syntactic simplification strategies in the abstracts of medical texts translated from Turkish to English?

Methodology

Data Collection

This study aims to investigate the simplification strategies in the abstracts of MA theses translated from Turkish to English in medicine. These texts comprise MA theses written by Turkish speakers of English in medicine as they were shorter than PhD theses and easier to read. They were chosen randomly between 2020 and 2023 as the Thesis Center of the Council of Higher Education did not include the pdf versions of various theses written before 2020. They were open sources available at the Thesis Center of the Council of Higher Education. To ensure the validity of the data, 10 MA theses were chosen from each year. A total of 40 abstracts in the field of medicine constituted the data of the present study. Since the present study aims to examine the simplification strategies in the medical texts translated from Turkish to English, the data was subdivided into two categories: the abstracts written in Turkish and their translation to English. The data coding in this paper was arranged as the year of publication and the first initial of the language, and thematic analysis was used. To illustrate, 2020-T-1 represented the first abstract in Turkish written in 2020, and 2020-E-1 was its translation to English.

Data Analysis

To examine the simplification, three taxonomies of simplification were applied. Honeyfield (1977) proposes two categories of simplification. *Lexical* and *syntactic* simplification. *Lexical* simplification is one of the sub-categories of linguistic simplification, and it proposes simplifying a text using fewer different words. *Syntactic* simplification is the other sub-category of linguistic simplification. It offers to avoid creating semantic gaps, such as splitting long and complex sentences, avoiding complex tense structures, and using models with their precise meanings.

In the present study, the simplification examples found in the data were first categorized as *lexical* and *syntactic*. Another taxonomy suggested by Blum-Kulka and Levenston (1978, p. 399) was used to classify the lexical simplification strategies in the data. They define *lexical* simplification as “the process and result of making do with fewer words” and propose six sub-categories of this simplification type:

- Superordinate terms: The use of superordinate terms in the target language with an additional explanation to convey an exact meaning when a semantic gap is encountered in the text.
- Approximation: The use of less complex terms
- Synonymy: This means using different words with the same meaning instead of terms in professional or academic jargon.
- Transfer: The use of terms related to the target culture instead of cultural elements
- Circumlocution: The use of more words than necessary.
- The analysis of *syntactical/structural* simplification is based on the five methods presented by Mountford (1976, p. 432):
- Long embedded sentences divide long sentences containing gerunds or conjunctions.
- Nominalisation separates the sentence by converting nouns or noun phrases into verbs.
- Tense relationships are the standardization of tenses in sentences.
- Modals can be described as using verb modals by explaining them.
- Anaphoric links can be defined as using personal names instead of pronouns.

The simplification examples found in the data were first categorized as lexical and syntactic in the present study. The second step of the analysis was to find the distribution of the sub-categories of the *lexical* simplification suggested by Blum-Kulka and Levenston (1978). The third step of the analysis was to observe the examples and the distribution of the syntactic simplification in the data. The distribution of all the categories and sub-categories was displayed in tables with their frequencies and percentages. Examples from the data for each category were also given to clarify the strategies' employment.

Findings and Discussion

The abstracts of 40 MA theses written by Turkish speakers of English in medicine and their translations were examined for the research. *Lexical* simplification, suggested by Blum-Kulka and Levenston (1978), and *syntactical/structural* simplification, suggested by Mountford (1976), were taken as the basis for the analysis.

Table 1 displays the overall distribution of *lexical* and *syntactic* simplification strategies in the abstracts of Turkish MA theses and their English translations. One thousand one hundred twelve *lexical* simplification examples were found in the data with a percentage of 96.27%. *Syntactic* simplification strategies constituted 3.73% of the simplification strategy in our data. They had 43 frequency counts.

Table 1.

The overall distribution of lexical and syntactic simplification in the data

	N	%
<i>Lexical</i>	1112	96.27
<i>Syntactic</i>	43	3.73

Having a general picture of the simplification strategy after Table 1, Table 2 shows the *lexical* simplification strategies observed in the present study.

Table 2 displays the distribution of sub-categories of *lexical* simplification strategies in the data. 1081 transfer examples were found in the data, with a percentage of 97.21%. Synonymy constituted 1.53% of the *lexical* simplification in our data. It had 17 frequency counts. Moreover, finally, 14 circumlocution examples were found in the data with a percentage of 1.26%.

Table 2.

The distribution of the sub-categories of lexical simplification

Lexical Simplification	N	%
Superordinate terms	0	0
Approximation	0	0
Synonymy	17	1.53
Transfer	1081	97.21
Circumlocution	14	1.26

Transfer

The transfer uses terms related to the target culture instead of cultural elements. 1081 examples were found in the data with a percentage of 97.21.

ST: Bu çalışmanın sonucunda elde edilen sonuçların bu alanlarda faydalı olacağını ve daha sonra yapılacak olan **altın oran** araştırmalarında ön çalışma niteliği taşıyacağını düşünmekteyiz.

TT: We believe that the results obtained in this study will be beneficial in these areas and set a precedent for future studies on the **golden ratio**.

In this example, the mathematical term "altın oran" in the source text was translated similarly into the target text and transferred.

ST: Böbrek gelişiminde **JAK/STAT** sinyal yolağı önemli bir rol oynamaktadır.

TT: Signaling via the **JAK/STAT** MAPK pathways is essential for the kidney's response to injury in disease.

In this example, the medical term "JAK/STAT" was translated word for word in the target text and transferred. Also, "MAPK," which is not in the source text, was used in the target text. This is the wrong translation.

Synonymy

As a simplification strategy, synonymy means using different words with the same meaning instead of terms in professional or academic jargon. 17 examples were found in the data with a percentage of 1.53.

Examples:

ST: Amaç: Tez çalışmasında **anaerobik** egzersizin koku duyusu üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır.

TT: The study aimed to investigate the acute effects of **short-term** exercise on olfactory performance.

In this example, instead of using "anaerobik" in ST directly and transferring, the word "short-term" was used with the same meaning. This indicates that the synonymy was used. In addition, the term "acute," which is not in the source text, was used in the target text, and the "koku duyusu" in the ST was translated as "olfactory" and transferred.

ST: Müdahale grubuyla yapılan birinci yüz yüze görüşmede katılımcıların diyabet öyküsü alınmış, hasta katılımı kavramı açıklanarak **bireye özgü** bakım hedefleri belirlenmiş ve ev tabanlı alıştırmalar tanıtılmıştır.

TT: In the first session with the intervention group, participants' illness experience was collected, the concept of patient engagement was clarified, **specific** care goals were identified, and home-based exercises were introduced.

In this example, "bireye özgü" in the ST was translated as "specific" in the TT, giving us the synonymy. Also, "diyabet öyküsü" in the ST was translated as "illness experience" in the TT, which can be seen as synonymy. Finally, "yüz yüze" in the ST was omitted in the TT.

Circumlocution

Circumlocution is the use of more words than necessary. In the examples below, explanations were given to understand the terms in TT. More words were used in the target text than in the source text, indicating circumlocution. 14 examples were found in the data with a percentage of 1.26.

Examples:

ST: Sonuçlar MTT, TAK, TOD, Flow sitometri ve q-PCR testleri ile analiz edilmiştir.

TT: Results were analyzed by MTT, total antioxidant capacity (TAC), total oxidant status (TOS), Flow cytometry, and q-PCR tests.

ST: Bulgular: Sentezlenen quantum dotlar ile biyokonjuge nano yapıların gerçekleştirilen SEM, TEM, FTIR, XRD analizleri ile doğru bir biçimde sentezlendiği belirlenmiştir.

TT: Results: It was determined that bioconjugated nanostructures with synthesized quantum dots were synthesized correctly by scanning electron microscopy (SEM), transmission electron microscope (TEM), Fourier Transform Infrared Spectrometer (FTIR), X-Ray Crystallography (XRD) analyzes.

Table 3 presents the distribution of sub-categories of *syntactic* simplification in the data. 21 modal examples were found in the data, with a percentage of 48.84. Long embedded sentences constituted

25.58% of the *syntactic* simplification in our data. It had 11 frequency counts. Moreover, finally, 11 anaphoric links examples were found in the data with a percentage of 25.58%.

Table 3.

The distribution of the sub-categories of syntactic simplification

<i>Syntactic Simplification</i>	N	%
Long embedded sentences	11	25.58
Nominalisations	0	0
Tense relationships	0	0
Modals	21	48.84
Anaphoric Links	11	25.58

Modals

As a simplification strategy, modals can be described as using verb modals by explaining them. Since modals are added to the end of verbs in Turkish and used as separate words in English, they are primarily seen in English. 21 examples were found in the data, with a percentage of 48.84.

Examples:

ST: Sonuç olarak hem torasik ESP bloğu yönetimi hem de i.v. lidokain infüzyon yöntemi torakotomi uygulanacak hastalarda etkili analjezik yöntem **olabileceğini**, postoperative dönemde ek analjezik ihtiyacını ve opioid tüketim miktarını azalttığını, bunlarla birlikte erken postoperatif dönemde istirahatte ve aktivitede VAS skorlarını tolere edilebilir düzeylere getirebildiğini gördük.

TT: As a result, we have seen that both thoracic ESP block and IV lidocaine infusion methods **can be** effective analgesic methods in patients undergoing thoracotomy, reduce the need for additional analgesics and the amount of opioid consumption in the postoperative period, and bring VAS scores at rest and activity to tolerable levels in the early postoperative period.

In this example, the verb 'olabilecek' should be stated with the 'may' modal, but instead, 'can be' was used in TT.

ST: Yüksek riskli hastalarda ameliyat sonrası KT **mutlaka uygulanmaktadır**.

TT: Post-operative chemotherapy **should be given** to high-risk patients.

In this example, the word 'mutlaka' should be translated as 'must,' but instead, 'should' was used in TT. This is the wrong translation.

Long Embedded Sentences

As a simplification strategy, long embedded sentences can be defined as the division of long sentences containing gerunds or conjunctions. In the examples below, a long sentence in ST was divided into two in TT. 11 examples were found in the data with a percentage of 25.58.

Examples:

ST: Ancak dönüştürücü büyüme faktörü-Beta (TGF-beta) değerinin kontrol grubuna göre glutamin grubunda daha düşük olduğu ve fibroblast büyüme faktörü 2 değerinin ise sham grubuna göre glutamin grubunda daha düşük olduğu görülmüştür.

TT: However, transforming growth factor-beta was significantly low in the glutamine group compared to the control group. Similarly, fibroblast growth factor 2 was significantly low in the glutamine group compared to the sham group.

In this example, since the source text has a long sentence connected by the conjunction "and," this sentence was split in two in the target text.

ST: BKİ, sigara kullanımı, beslenme eğitimi alma, sağlık çalışanı olma durumlarının yeme farkındalığı ve sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum üzerine etkili bulunurken; cinsiyet faktörünün sadece yeme

farkındalığı üzerine etkili olduğu, fiziksel aktivitenin de sadece sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum üzerine etkili olduğu bulunmuştur.

TT: While BMI, smoking, getting nutrition education, and being a health worker were effective on mindful eating and attitudes towards healthy nutrition. It was found that the gender factor was only influential on mindful eating, and physical activity was only effective on the attitude towards healthy nutrition.

In this example, the sentence was split into two in the target text since there is a long sentence connected with the verbal adverb “bulunurken” in the source text.

Anaphoric Links

Anaphoric links, as a simplification strategy, can be defined as using personal names instead of pronouns. In the examples below, instead of writing the word's meaning as in the source text, an anaphoric link was used in the target text by using the abbreviations of the terms. Eleven examples were found in the data with a percentage of 25.58.

Example:

ST: Solunum testi sonrası kontrol grubundaki katılımcılar 8 dakika boyunca pasif olarak dinlenmiştir.

TT: After the **PNIF** test, the participants in the control group rested passively for eight minutes.

ST: Bu sonuçlara göre, **Kişiselleştirilmiş Hasta Katılım Planı'nın** diyabet öz yönetim eğitimine ek bir yöntem olarak kullanılması ve polikliniklerde hasta takibine entegre edilmesi önerilmektedir.

TT: According to these results, it is recommended to combine **PHEinAction** with diabetes self-management education and integrate it into patient follow-up in outpatient clinics.

The present study was designed to explain how the simplification strategy was maintained in the abstracts of Masters Theses in Turkish and their English translation. As seen from the tables above, 6 types of simplification strategies were used in the texts. It can be seen from the data in Table 1 that the most commonly used simplification strategy in the translation of these abstracts was lexical simplification. As shown in Table 2, the results show that the most widely used lexical simplification technique in the translation of 40 MA theses abstracts was the “transfer,” with a rate of 97.21%.

One interesting finding is that the long embedded sentences (25.58%) and anaphoric links (25.58%) were used the least in the translations. Another finding is that syntactic simplification had a shallow rate (3.73%), although English and Turkish have different syntactic structures.

Discussion

It is no surprise that lexical simplification is the most used strategy when translating medical texts, as medical texts are complex pieces requiring word-basis changes to be intelligible. While the syntax of medical texts is quite like texts of other disciplines, the jargon is quite different and complex. As a result, word-basis changes are preferred over syntactic changes in the translation of medical texts so that the reader can understand the complex jargon and have an overall understanding of the text. As Baker (2019) argues, simplification necessarily means making things easier for the reader, namely understandable. However, it is also stated that simplification does not necessarily mean making things more explicit for the reader and breaking down the ambiguity of the text. Also, in Xiao's study (2010), it is stated that some find lexical simplification unpractical, thinking it makes the translation “patchy.” On the contrary, Blum and Levenston (1978) state that in some cases, lexical simplification is obligatory and works the best, especially in areas using complex terminology as the operating mechanism behind it is universal. Similarly, Kuusi (2006) suggested that simplification occurs as a tendency towards making things explicit, a characteristic of a natural translation process; namely, it is harmless and inevitable. In our case, it is pretty unusual for an average reader with an average educational background to fully understand a medical text with complex terms. Thus, in Turkish literature, if the translators' pursuit is to be read by the public and to make the public profit from the study, simplification is inevitable, at least to some extent. In this regard, for example, Rabadán et al. (2009) found out that, in a study conducted in a Spanish

context, translators tended to use the most frequently used, so-called “trendy” words both for the reader to become more interested in the text and for the text to be easily understood.

In fact, lexical simplification is a strategy that we use not only in translating complex texts but also in our daily lives. For example, when talking to a colleague about work-related issues, we do not feel the need to degrade our language as we share the same jargon. However, when talking to our parents/friends or anyone outside the field about work or research-related issues, we automatically try to use simpler words to become more understandable. In this regard, this study once again proves how lexical simplification is nested in our lives, textbooks, curriculums, and daily conversations while we are not even aware of it.

Conclusion

This study seeks to determine how the simplification strategy was used in the abstracts of Masters Theses in Turkish and their English translation. For the study, the abstracts of MA theses translated from Turkish to English in the field of medicine were selected. These texts comprise MA theses written by Turkish speakers of English in medicine. The abstracts were chosen randomly from MA theses between 2020-2023. They were available at the Thesis Center of the Council of Higher Education. To examine the simplification, it was mainly applied three taxonomies of simplification. The first one is the main taxonomy, the linguistic simplification of Honeyfield, and its sub-categories: lexical and syntactic simplification.

This study found that lexical simplification was used more than syntactic simplification in medical texts. The most prominent finding to emerge from this study is that in the translation of medical texts examined for this research, “transfer” was preferred. The current data highlights the importance of simplification strategies, especially for fields such as medicine, which has specific terminology. Also, this paper contributes to the area of translation and further studies as there is not much research on the simplification strategies in medical texts.

In conclusion, simplification strategies in medical texts were examined in the present study. The results show that simplification strategies are commonly used in medical texts, making it easier to understand them. However, the scope of this study was limited to linguistic simplification, and the major limitation of this study was being able to examine only 40 medical texts written between 2020-2023. Thus, further studies that look at more comprehensive data are needed.

REFERENCES

- Baker, M. (1993). Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications. In M. Baker, G. Francis & E. T. Bonelli (Eds.), *Text and Technology*. In *Honor of John Sinclair*, 233-250. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.64.15bak>.
- Baker, M. (2019). Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. In K.H. Kim, Y. Zhu (Eds.), *Researching Translation in the Age of Technology and Global Conflict*. P.44-54. Routledge.
- Blum-Kulka, S., & Levenston, E. A. (1978). Universals of lexical simplification. *Language Learning*, 28(2), 399-415. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1978.tb00143.x>
- Goh, G. Y., Lee, Y. C., & Kim, D. (2016). A corpus-based study of translation universals in thesis/dissertation abstracts. *Anglistics*, 16(4), 819-849. <https://doi.org/10.15738/kjell.16.4.201612.819>
- Honeyfield, J. (1977). Simplification. *TESOL Quarterly*, 11(4), 431-440. <https://doi.org/10.2307/3585739>
- Ilisei, I., Inkpen, D., Pastor, G. C., & Mitkov, R. (2009). Towards simplification: A supervised learning approach. *Proceedings of Machine Translation*, 25, 21-22.
- Karwacka W. (2015). Medical translation. In Ł. Bogucki, S. Goźdz-Roszkowski, P. Stalmaszczyk, (Eds.), *Ways to Translation*. p.271-298. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kuusi, P. S. (2006). Explicitation as simplification. Universal tendencies in the translation of FID. In H. Tommola, & P. Tammi (Eds.), *Free Language, Indirect Translation, Discourse Narratology: Linguistic, Translatological and Literary-Theoretical Encounters*. p.89-113. Tampereen yliopistopaino.
- Mountford, A. (1976). The notion of simplification: Its relevance to materials preparation for English for science and technology. In J. C. Richards (Ed.), *English for Science and Technology*. Singapore, Singapore University Press for the SEAMO Regional English Language Centre.
- Rabadán, R., Labrador, B., & Ramón, N. (2009). Corpus-based contrastive analysis and translation universals: A tool for translation quality assessment English- Spanish. *Babel*, 55(4), 303-328. <https://doi.org/10.1075/babel.55.4.01rab>

Xiao, R. (2010). How different is translated Chinese from native Chinese?: A corpus-based study of translation universals. *International Journal of Corpus Linguistics*, 15(1), 5–35. <https://doi.org/10.1075/ijcl.15.1.01xia>

Genişletilmiş Türkçe Özet

Tıbbi çeviri, yabancılara veya azınlıklara sağlık hizmeti sunulmasında kritik bir faktör olabilmektedir. Bu amaçla uygulanan birçok çeviri metot ve tekniği bulunmaktadır. Fakat hangi durumlarda ne gibi metot ve tekniklerin kullanıldığıyla ilgili literatürde pek az çalışma mevcuttur. Tıbbi metinlerin çevirisini doğru bir şekilde sürdürmek kritik bir uygulamadır, bunu sağlamak için çevirmenler bazı çeviri stratejilerinden yararlanırlar. Bu stratejilerden en yaygın olanlarından biri Baker tarafından önerilen “sadeleştirme” stratejisidir. Tıbbi tercümelere sadeleştirme, karmaşık tıbbi terminolojiyi anlaşılır bir dille ifade etme sürecine verilen isimdir. Sadeleştirme, genel olarak hastalar ya da halk için anlaşılabilir ve erişilebilir bir dil kullanmayı içerir. Tıbbi terimlerle dolu karmaşık metinler, geniş bir kitle tarafından anlaşılabilir ve yalnızca belli bir grup ile sınırlı kalabilir. Bu durum, hastaların sağlık durumları, tedavi seçenekleri ve tedavi öncesinde ve sonrasında alınabilecek önlemler hakkında bilgi edinmelerini zorlaştırabilir. Sadeleştirilmiş tıbbi metinler sayesinde bilgilere erişim kolaylaşmaktadır. Bu bakımdan sadeleştirme stratejilerini incelemek önem arz etmektedir. Baker sadeleştirme stratejisini çeviri evrensellerinden bahsederken net olarak açıklamaktadır. Çeviri evrenselleri kavramı, çeviribilim alanında önemli bir ilgi alanıdır. Bu bağlamda, Baker bir çeviride sadeleştirme yaparken kullanılabilecek dört farklı prensipten bahsetmiştir bunlar; benzerlik evrenseli, işlevsellik evrenseli, kültürel evrensel ve metinsel evrenseldir. Baker’a göre, çeviride bu prensiplerin tamamı sadeleştirme sürecinde bir denge içinde kullanılmalı, ve birbirine çatışmamalıdır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, tıp alanındaki Türkçe yüksek lisans tezlerinin özetlerinde ve bunların İngilizce tercümelerinde sadeleştirme stratejisinin nasıl korunduğunun açıklanmasıdır. Araştırmanın özünü iki araştırma sorusu oluşturmaktadır: “Türkçeden İngilizceye çevrilen tıp metinlerinin özetlerinde sözcük sadeleştirme stratejilerinin dağılımı nasıldır?”, “Türkçeden İngilizceye çevrilen tıp metinlerinin özetlerinde sözdizimsel sadeleştirme stratejilerinin dağılımı nasıldır?”. Sadeleştirmeyi incelemek için, temel olarak üç basitleştirme taksonomisi uygulanmıştır. Ana taksonomi Honeyfield’in dilbilimsel basitleştirmesidir, diğer taksonomiler Blum-Kulka ve Levenston’ın sözcüksel basitleştirmesi ve Mountford’un sözdizimsel basitleştirmesidir. Verilerin geçerliliğini sağlamak için 2020 ve 2023 yılları arasında her yıl için 10 yüksek lisans tezi seçilmiştir bununla birlikte tıp alanındaki yüksek lisans tezlerinin özetleri arasından 40 özet incelenmiştir. Bu çalışmada Türkçeden İngilizceye çevrilen tıp metinlerinde sadeleştirme stratejilerinin incelenmesi amaçlandığından veriler iki kategoriye ayrılmıştır: Türkçe yazılan özetler ve İngilizceye çevrilen özetler. Bu yazıdaki veri kodlamaları yayın yılı ve dilin ilk harfi olacak şekilde düzenlenmiş ve tematik analiz kullanılmıştır. Örnek vermek gerekirse 2020-T-1, 2020 yılında yazılan ilk Türkçe özet, 2020-E-1 ise aynı özetin İngilizceye tercüme edilmiş versiyonuna karşılık gelir. Elde edilen bulgulara göre tıp metinlerinde sözdizimsel sadeleştirmeden çok sözcüksel sadeleştirme kullanılmaktadır. Tercümanların sözdizimsel sadeleştirmeden ziyade sözcüksel sadeleştirmeyi tercih etmelerinin olası sebepleri, bu çalışmanın tartışma kısmında ilgili literatürden örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuçlar, sadeleştirme stratejilerinin tıp metinlerinde yaygın olarak kullanıldığını ve tıp metinlerinin anlaşılmasını kolaylaştırdığını göstermektedir. Ancak bu çalışmanın kapsamı dilsel sadeleştirme ile sınırlı tutulmuştur ve en büyük sınırlılık 2020-2023 yılları arasında yazılan sadece 40 tıbbi metni incelenemesi olmuştur. Bu nedenle daha kapsamlı verileri inceleyen, daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın tıp alanında yapılan tercüme çalışmalarına bir farkındalık kazandırarak bundan sonra kullanılacak tıbbi tercüme teknikleri hakkında tercümanlara ve tüm tıp çalışanlarına bir içgörü kazandırması beklenmektedir.

Revitalizing Workforce Wellbeing: Harnessing the Power of Reiki in the Corporate World

Çalışan Sağlığını İş Yerinde Canlandırmak: Kurumsal Dünyada Reiki'nin Gücünden Yararlanmak

Ramazan TOPAL¹ | Emine Betül KAPLAN²

¹ Dr., Alfred, New York(Alfred University, Collage of Business), Alfred, USA

ORCID: [0000-0002-7808-7535](https://orcid.org/0000-0002-7808-7535)
Mail: topal@alfred.edu

² Student, Akdeniz University, Antalya/Türkiye
ORCID: [0009-0001-7960-4194](https://orcid.org/0009-0001-7960-4194)
Mail: ebetulkaplan@gmail.com

Corresponding Author:
Ramazan TOPAL

DOI: [10.5281/zenodo.10449602](https://doi.org/10.5281/zenodo.10449602)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2023
Cilt: I
Sayı: I

Abstract

Abstracts: In today's age, where the welfare of employees profoundly influences the prosperity of businesses, it is absolutely essential to delve into holistic self-care approaches that embrace the diverse facets of human well-being. In the early 20th century, Japanese priest Mikao Usui developed Reiki, a simple yet highly powerful energy-centered technique, as an energy healing method. It spread to the West through Usui's students and is now widely practiced worldwide in various fields for healing, energy cleansing, stress relief, and overcoming depression and anxiety. Reiki has the potential to revolutionize the field of employment by emphasizing not only physical and mental health but also a crucial aspect of energetic well-being. This document aims to present the notion of seamlessly integrating Reiki practices within the corporate landscape as a means to elevate employee well-being, enhance productivity, and bolster job satisfaction. Within this framework, a model proposal is set forth, delineating the strategies for incorporating Reiki-centered self-care initiatives into various businesses. This proposal also spotlights the prospective advantages and obstacles associated with this novel approach. In our contemporary era, where the success of a business is intricately tied to the well-being of its workforce, there is a compelling need to explore all-encompassing self-care strategies that encompass the multifaceted dimensions of human health. Reiki, a straightforward yet potent energy-focused practice, holds the potential to revolutionize the world of work by addressing not only physical and mental health but also the vital realm of energetic well-being. This paper introduces the concept of integrating Reiki into the corporate sphere as a means of enhancing employee health, elevating productivity, and fostering job satisfaction. A proposed model lays out the framework for implementing Reiki-based self-care programs within businesses, shedding light on the potential benefits and challenges that may arise.

Key Words: Reiki, Healing, Workplace Well-being Application.

Öz

Özet: Çalışanların refahının işletmelerin refahını derinden etkilediği günümüzde, insan refahının çeşitli yönlerini kucaklayan bütünsel öz bakım yaklaşımlarını araştırmak kesinlikle çok önemlidir. 20. yüzyılın başlarında Japon rahip Mikao Usui tarafından geliştirilen, basit ancak son derece güçlü bir enerji merkezli teknik Reiki bir enerji şifa yöntemidir. Usui'nin öğrencileri aracılığıyla Batı'ya yayıldı ve bugün dünya çapında hemen pek çok ülkede, farklı alanlarda şifalanma, enerji temizlenmesi, stresten kurtulma, depresyon ve anksiyeteden arınma metodu olarak uygulanmaktadır. Reiki sadece fiziksel ve zihinsel sağlığa değil, aynı zamanda enerjik zindeliğin önemli yönüne de dikkat çekerek istihdam alanında devrim yaratma kapasitesine sahiptir. Bu belge, çalışanların refahını yükseltmek, üretkenliği artırmak ve iş memnuniyetini desteklemek için Reiki uygulamalarının şirket ortamına sorunsuz bir şekilde entegre edilmesi fikrini sunmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Reiki merkezli öz bakım girişimlerinin çeşitli işletmelere dahil edilmesine yönelik stratejileri tanımlayan bir model önerisi ortaya konmaktadır. Bu öneri aynı zamanda bu yeni yaklaşımla ilgili olası avantaj ve engellere de dikkat çekmektedir. Bir işletmenin başarısının, işgücünün refahına sıkı sıkıya bağlı olduğu çağımızda, insan sağlığının çok yönlü boyutlarını kapsayan, her şeyi kapsayan öz bakım stratejilerini keşfetmeye zorlayıcı bir ihtiyaç vardır. Basit ancak güçlü bir enerji odaklı uygulama olan Reiki, yalnızca fiziksel ve zihinsel sağlığı değil, aynı zamanda enerjik esenliğin hayati alanını da ele alarak iş dünyasında devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Bu makale, çalışan sağlığını iyileştirme, üretkenliği artırma ve iş memnuniyetini teşvik etme aracı olarak Reiki'yi kurumsal alana entegre etme kavramını tanıtmaktadır. Önerilen bir model, işletmelerde Reiki temelli öz bakım programlarının uygulanmasına yönelik çerçeveyi ortaya koymakta ve ortaya çıkabilecek potansiyel fayda ve zorluklara ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Reiki, Şifalanma, İşyerinde Sağlık Pratiği.

Introduction

At the core of Reiki is the concept of life force energy, known as "ki" in Japanese or "qi" in Chinese. This is the vital force that flows within and around us, supporting the functions of the body, mind and emotions. When this energy flow becomes imbalanced or blocked, it can manifest as physical discomfort, emotional distress and mental turbulence. Reiki practitioners believe that by channeling and directing this life force energy through gentle tapping or non-tapping techniques, the body's innate healing mechanisms can be activated and lead to profound shifts in well-being.

In an era when the fast-paced corporate environment demands peak performance and relentless dedication, employee wellbeing often takes a back seat to the pursuit of bottom-line results. However, this traditional view of business success is changing as a more comprehensive understanding of employee wellbeing emerges. No longer can businesses ignore the complex interplay of physical health, mental resilience, emotional balance and the often overlooked energetic vitality of the workforce.

Historical Origins and Philosophical Foundations

Reiki has its origins in Mikao Usui in Japan in the early 20th century. Derived from the Japanese words "rei" (universal) and "ki" (life force energy), Reiki summarizes the belief in the existence of an omnipresent life force that flows through all living things. This life force, often likened to the concept of "qi" or "prana" in various Eastern traditions, is believed to be the source of vitality that maintains physical, emotional and mental balance. At the core of Reiki practice is the concept that the practitioner acts as a channel to channel this life force energy. The recipient, whether human, animal or even plant, is believed to absorb this energy, triggering a healing response. Reiki treatments often involve gently touching or even placing hands without touching certain areas of the body, allowing the energy to flow and initiate a sense of balance and well-being. While empirical evidence of Reiki's effectiveness is a subject of ongoing research, anecdotal reports and some clinical studies suggest a range of potential benefits (Mackay, N., Hansen, S., & McFarlane, O. 2004). These include stress reduction, pain management, improved sleep, enhanced immune response, and increased overall relaxation (Crawford et al., 2006). The non-invasive nature of Reiki makes it an attractive option, especially for individuals seeking alternative or complementary interventions in conjunction with conventional medical treatments. Scientific investigation of the effects of Reiki is still evolving, and studies are often limited by methodological challenges and the complexities inherent in measuring energy-based interventions. Some researchers claim that the observed benefits can be attributed to the relaxation response triggered by the calming environment and personal attention. However, recent studies using advanced imaging techniques suggest that Reiki may induce changes in brain activity and autonomic nervous system functioning, warranting further investigation (Dyer et al., 2023).

Integration into Modern Health Services

Despite the ongoing controversy surrounding the mechanisms of Reiki, Reiki is increasingly finding a place in modern healthcare settings. Recognizing the potential synergy between energy-based interventions and established medical practices, hospitals, clinics, and wellness centers have begun to offer Reiki alongside traditional medical treatments (Marvaldi et al., 2021). The integration of Reiki into patient care emphasizes the shifting paradigm towards a more holistic approach to healing, recognizing the interconnectedness of mind, body and spirit (Ferraz et al., 2017). Reiki's origins in Japanese culture give it spiritual and philosophical dimensions. As Reiki spreads across cultures and contexts, practitioners must navigate the fine line between honoring its traditional roots and adapting it to fit different worldviews. Furthermore, the lack of standardized training and certification has led to different levels of competence among practitioners, raising ethical questions about ensuring competence and providing authentic healing experiences (Doğan, 2018).

Reiki: An Energetic Way to Heal Stress, Anxiety and Depression

In a world where stress, anxiety and depression have become common problems, the search for holistic and alternative approaches to healing is increasing. Among these, Reiki, an ancient practice based on the belief in energy healing, has attracted attention for its potential to alleviate not only physical ailments but also emotional burdens that weigh down the human spirit (Thrane & Cohen 2014). By focusing on the energetic dimensions of well-being, Reiki offers a unique way to reduce stress, manage anxiety and alleviate the weight of depression.

Reducing Stress through Energy Alignment

Often regarded as a contemporary epidemic, stress exacts a toll on both our physical and emotional well-being (Lee et al., 2008). The relentless demands of daily life have a tendency to disrupt the natural flow of energy within the body, culminating in tension, restlessness, and an overwhelming sense of unease. In response to this pervasive issue, Reiki sessions emerge as a therapeutic intervention aimed at reinstating harmony within the body's energy centers, commonly known as chakras (Bandealy et al., 2021).

As the practitioner addresses and releases energy blockages during a Reiki session, recipients frequently report an exquisite sensation of deep relaxation—a veritable balm for the nervous system. This process, grounded in the reorganization of energy, offers a holistic and innate approach to finding solace amidst life's myriad challenges (Vancampfort et al., 2021). By tackling stress at its source through the restoration of energy balance, Reiki provides a natural pathway to achieving tranquility.

Moreover, when considering anxiety disorders marked by excessive worry and fear, Reiki's proficiency in inducing a profound state of relaxation emerges as a valuable asset in anxiety management. A comprehensive study conducted by Crawford et al. (2016) underscores this, revealing that participants subjected to Reiki sessions reported a noteworthy reduction in anxiety levels compared to their counterparts in the control group (Crawford et al., 2016). This research not only aligns with the experiential benefits reported by many but also contributes to the growing body of evidence supporting Reiki's efficacy in alleviating stress-related conditions, thereby solidifying its position as a holistic approach to well-being.

Reducing Anxiety and Nurturing Emotional Balance

Persistent anxiety, marked by an ongoing state of worry and heightened unease, can be overwhelming (Cavanna et al., 2023). Numerous studies have delved into the impact of Reiki on the autonomic nervous system, revealing its potential to guide the body into a state of rest and relaxation (Lantheaume et al., 2020). This shift is pivotal in anxiety management, countering the fight-or-flight response that often amplifies anxious sensations (Stafford et al., 2015). Through the energy-focused techniques and soothing touch inherent in Reiki, individuals frequently express a release of tension and an overwhelming sense of tranquility.

The serene ambiance cultivated during Reiki sessions provides individuals with a sanctuary to pacify their restless minds, fostering emotional equilibrium and a heightened sense of control over thoughts and feelings (Orsak et al., 2015). Anxiety disorders, characterized by excessive worry and fear, can significantly impact daily life. Leveraging its capacity to induce a profound state of relaxation, Reiki emerges as a potential aid for individuals grappling with anxiety. In a study conducted by Crawford et al. (2016), participants subjected to Reiki sessions reported a noteworthy reduction in anxiety levels compared to their counterparts in the control group (Vitale, 2007). This underscores the promising role that Reiki might play in alleviating the burden of anxiety, offering a holistic approach to emotional well-being.

Alleviating Depression with Energetic Rebalancing

Depression, a intricate and multi-layered condition, casts a substantial shadow over an individual's quality of life. The holistic impact of Reiki transcends the confines of the physical realm, extending into the intricate landscape of emotional and mental healing. By directly addressing emotional blockages and disrupting stagnant energy patterns, Reiki emerges as a catalyst for releasing repressed emotions that often contribute to the pervasive feelings of sadness and hopelessness (Siegel et al., 2016).

The experience of receiving Reiki is frequently described as profoundly nurturing, fostering an environment where individuals can navigate and process their emotions within the cocoon of a safe and supportive space. This therapeutic process unfolds gradually, contributing to the lifting of emotional burdens, ushering in a renewed sense of emotional buoyancy, and notably reducing the intensity of depressive symptoms over time.

Depression, being a complex mental health condition influenced by a spectrum of biological, psychological, and environmental factors, necessitates a comprehensive approach to treatment. While Reiki is not a substitute for medical interventions, emerging research suggests its potential as a complementary therapy. Studies, such as the one conducted by Shore in 2004, have hinted at Reiki's capacity to contribute to mood enhancement and overall emotional well-being, thereby offering a supplementary avenue in the holistic prevention of depressive symptoms. Integrating Reiki into a comprehensive mental health care strategy underscores its potential as a holistic and supportive element in the journey towards emotional healing.

Model Proposal

Reiki Based Employee Health Program

A Reiki-based employee wellness program is of great importance to companies in the 21st century because of its potential to address the changing needs and challenges of the modern workplace. Reiki, a holistic healing practice originating from Japan, has become increasingly important as it focuses on channeling energy to promote physical, emotional and mental well-being. For the reasons we have outlined below, companies should go beyond the traditional health package for their employees and consider practices that are truly beneficial to their employees, help them overcome the challenges they face inside and outside the organization, and help them focus and make effective decisions. We can express the importance of workplace Reiki practice as follows:

- **Stress Reduction:** Stress is a common problem in the fast-paced corporate world. Reiki helps employees manage stress by providing relaxation, reducing anxiety and improving mental clarity. A more relaxed workforce leads to increased productivity and reduced burnout (**Thrane & Cohen 2014**).

- **Mental Health Support:** In the 21st century, there is a growing emphasis on mental health in the workplace. Reiki will complement traditional mental health programs by providing employees with tools to manage their emotions, alleviate symptoms of depression or anxiety, and develop a positive mindset (Aghabati et al., 2010).

- **Remote Work Challenges:** With the rise of remote working, employees face isolation and blurred work-life boundaries. Reiki sessions can be conducted virtually, offering employees a sense of connection, relief from the stresses associated with remote work, and a private space to recharge their energy.

- **Holistic Wellbeing:** Modern workers seek holistic wellbeing beyond physical health. Reiki encompasses the mind-body-spirit connection, addresses emotional and spiritual needs as well as physical health, and aligns with 21st century holistic well-being trends (Hauptmann et al., 2023).
- **Employee Retention and Engagement:** Companies that prioritize employee well-being are more likely to attract and retain top talent. A Reiki-based program demonstrates a commitment to the overall health of employees, which can increase engagement and loyalty (Agdal et al., 2011).

- **Cost-Effective Health:** Reiki is a cost-effective health option compared to traditional medical interventions. Companies can provide regular Reiki sessions to their employees without a significant financial burden, making it an accessible wellness solution.
- **Diversity and Inclusivity:** Reiki is inclusive and can be practiced by people of all backgrounds and beliefs. It respects different perspectives on wellbeing, promoting an inclusive workplace culture.

A Reiki-based employee wellness program is aligned with the evolving needs of the 21st century workforce. It offers a holistic approach to wellbeing, addresses mental health issues, supports remote working dynamics and contributes to employee retention and engagement. By embracing Reiki as part of their wellness initiatives, companies can create healthier, happier and more productive workplaces in the modern age.

Now below are the headings of the recommended model and how it can be briefly used within the organization.

Reiki Training Programs: Organize regular Reiki training programs at the workplace. An expert Reiki instructor teaches employees the basics of Reiki and energy management techniques. These trainings help develop stress coping skills.

Energy Focused Executive Trainings: Organize energy-focused trainings for managers. These trainings enable managers to maintain their own energy balance and understand the energy levels of their team members. Managers can apply energy management techniques to improve team performance.

Energy Focused Team Building Activities: Make team building activities energy focused. Whether it's nature walks, meditation sessions, or group energy balancing exercises, employees can build a closer relationship with each other and share positive energy.

Energy Break Times: Take energy breaks at specific times during the day. These breaks give employees the opportunity to do short meditations, breathing exercises or light physical activities. This way, employees can re-energize and regain their focus.

Reiki Salons: Create dedicated Reiki lounges at work. These spaces are decorated in soothing colors and have a calming ambiance to help employees reduce stress. Employees can come to these areas during their short breaks and receive Reiki sessions. Each session can last 15-20 minutes and employees have the opportunity to renew their energy.

Combination of yoga and Reiki: Combine yoga and Reiki sessions at work. Yoga sessions improve body flexibility, while Reiki sessions help balance energy. This combination supports both the physical and energetic health of employees.

Discussion

The integration of Reiki into the corporate world as a comprehensive employee wellness initiative is bringing a transformative shift in the way businesses approach workforce wellbeing. As organizations recognize the undeniable link between employee health, job satisfaction and overall performance, the Reiki-based model offers a holistic approach that aligns with the evolving understanding of wellbeing. Through this approach, companies have the opportunity to significantly improve employee well-being on many levels. Research has consistently demonstrated the stress-reducing and anxiety-relieving effects of Reiki (Kryak & Vitale 2011). Incorporating regular Reiki sessions into the workday can create a space for employees to recalibrate their energy, manage stress and develop a greater sense of emotional balance. This in turn can lead to improved mental clarity, increased resilience, and an overall sense of satisfaction with the work environment.

In addition, adopting Reiki as part of the organizational culture sends a message of genuine care for the comprehensive well-being of employees. The presence of Reiki sessions during working hours sends a clear signal that the organization values its employees as whole individuals and recognizes that their energy, emotions and mental states contribute to their effectiveness (Lipinski & Van De Velde 2020). This could inspire a shift in attitudes towards self-care and encourage workers to prioritize their health and

well-being as a core aspect of their professional journey, rather than as an afterthought. The positive impact of this approach to Reiki on employee engagement and productivity cannot be overstated. As employees experience the benefits of reduced stress and increased mental clarity through Reiki sessions, they are likely to become more engaged in their role (Hailey et al., 2022). A workforce that feels supported and valued is more motivated to do their best, resulting in increased creativity, improved problem solving and greater commitment to achieving organizational goals (Natale, 2010).

On the other hand, feelings of burnout and high turnover rates are significant challenges in many workplaces today (Ngô, 2013). Implementing a Reiki-based employee wellness program can serve as a proactive measure to combat burnout and improve employee retention. The stress-relieving effects of Reiki can help prevent burnout by providing employees with a practical tool to manage their stress levels (Cramer et al., 2017). Furthermore, organizations that prioritize employees' holistic wellbeing are more likely to retain their talent because employees feel a strong sense of loyalty towards an employer who genuinely cares about their overall health (Notte et al., 2016).

Challenges and Considerations

While the benefits of integrating Reiki into the corporate environment are compelling, some challenges should be considered. Skepticism may arise among employees who are unfamiliar with energy-based practices. To overcome this, extensive educational efforts are required to familiarize employees with the principles and benefits of Reiki. Also, it can be difficult to find time for Reiki sessions within a demanding work schedule. However, demonstrating the positive impact of short Reiki breaks on productivity and overall job satisfaction may alleviate this concern.

Conclusion

In an age where the boundaries between work and private life are blurring and the human experience is recognized as multifaceted, the incorporation of Reiki into the corporate world marks a transformative shift in the way businesses prioritize employee wellbeing. A Reiki-based employee wellness program is not only a tactical response to modern challenges, but also a profound statement of the organization's commitment to holistic care and sustainable success.

Businesses that embrace Reiki embark on a journey to create a workplace culture that recognizes employees as dynamic beings with complex layers of physical, emotional, mental and energetic needs. This recognition aligns with the changing expectations of the workforce - individuals who seek not only material fulfillment, but also an environment that nurtures their growth, supports their challenges and strengthens their sense of purpose.

The Reiki-based model doesn't just offer a new program; it represents a cultural evolution. It represents a shift towards workplaces that prioritize not only productivity and innovation, but also emotional resilience, mental clarity and energetic vitality. Through the regular practice of Reiki, employees can experience stress reduction, emotional balance and a renewed connection with their inner selves, so they can navigate the complexity of their roles with grace and purpose.

Furthermore, the adaptation of Reiki into the corporate fabric has the potential to ripple outward, shaping the organization's reputation in the wider business environment. Companies that invest in the holistic wellbeing of their employees become beacons of positive change and influence their colleagues to reconsider their own approach to employee care. This shift not only transforms the work environment, but also contributes to a societal paradigm where employee wellbeing is one of the core principles of business ethics. However, as companies embrace Reiki and the broader concept of holistic wellbeing, they take on a role that goes beyond the traditional scope of profit generation. They become agents of an ecosystem where individuals are empowered to thrive in all areas of their lives, spreading their vitality and positive energy to coworkers, customers and communities. With its foundations in energy and interconnectedness, a Reiki-based employee wellness program becomes a conduit for fostering authentic,

sustainable success that transcends financial metrics and touches the heart of human potential. The innovative business approach in Turkey, establishments that prioritize human health, and business structures valuing complementary and/or alternative healthcare practices unfortunately do not seem to receive the necessary attention and importance for Reiki and similar health applications within businesses in Turkey, despite the profile of individuals who embrace complementary and alternative health approaches. This study has been initiated to draw attention to this issue.

The public opinion survey conducted by Harris Interactive in the USA reveals the effect of stress on employees. In the survey, it was found that 42 per cent of employees made more mistakes at work due to stress, and 34 per cent had arguments with their friends. Other studies also support this research. For example, according to the US Bureau of Labour Statistics, employees take about 20 days off a year due to stress or a stress-related condition. According to the Princeton Screening Survey, 75 per cent of employees believe that workers are under more stress than the previous generation. As such, world-famous companies and brands such as AOL, Apple, Deutsche Bank, Google, HP, IBM, Nike, Microsoft, Reebok, Yahoo, Shell have made meditation, which is a part of Asian culture, a necessity of daily life. Many giant companies start the day with meditation or offer meditation seminars to their employees. A similar situation is observed in Turkey. However, it is not seen that companies take any systematic steps in this regard. In addition to the title above, which we offer as a model suggestion, companies can also include the following health practices on their agenda (Ülker, 2018).

Here are a few examples of some health practices that are similar to Reiki:

Qigong: This is a practice of Chinese origin that focuses on balancing and improving the flow of "chi" or "qi", which is considered the life energy in the body. The main purpose of Qigong is to support physical and mental health, reduce stress and awaken the energy in the body.

Tai Chi: Tai Chi is a Chinese exercise system consisting of slow and fluid movements. Tai Chi is used to increase balance, improve body awareness, increase flexibility and keep energy in balance.

Prana Therapy: This practice originates from India and aims to balance "prana", known as life energy. Prana therapy involves channelling energy using your hands or body and is used to promote physical and emotional healing.

Crystal Therapy: Crystal therapy aims to balance energy using special crystal stones. Each crystal stone is believed to have different energies, so appropriate crystals can have positive effects on body energy.

Reconnective Healing: This practice promotes access to universal energy, which is thought to be able to help the body and mind heal itself. Reconnective healing practitioners seek to connect to universal energy rather than directing energy using their hands.

Jin Shin Jyutsu: This Japanese-derived practice aims to balance the flow of energy using the energy meridians in the body. It tries to rebalance the person's energy meridians using simple touches and holds.

There are many energy-based or energy-orientated health practices similar to Reiki. These practices aim to balance one's energy, promote healing or provide physical and emotional relief.

REFERENCES

- Agdal, R., von B Hjelmberg, J., & Johannessen, H. (2011). Energy healing for cancer: a critical review. *Forschende Komplementarmedizin* (2006), 18(3), 146-154. <https://doi.org/10.1159/000329316>
- Aghabati, N., Mohammadi, E., & Pour Esmail, Z. (2010). The effect of therapeutic touch on pain and fatigue of cancer patients undergoing chemotherapy. *Evidence-based complementary and alternative medicine : eCAM*, 7(3), 375-381. <https://doi.org/10.1093/ecam/nen006>
- Bandealy, S. S., Sheth, N. C., Matuella, S. K., Chaikind, J. R., Oliva, I. A., Philip, S. R., Jones, P. M., & Hoge, E. A. (2021). Mind-Body Interventions for Anxiety Disorders: A Review of the Evidence Base for Mental Health Practitioners. *Focus (American Psychiatric Publishing)*, 19(2), 173-183. <https://doi.org/10.1176/appi.focus.20200042>.
- Crawford, S. E., Leaver, V. W., & Mahoney, S. D. (2006). Using Reiki to decrease memory and behavior problems in mild cognitive impairment and mild Alzheimer's disease. *Journal of alternative and complementary medicine (New York, N.Y.)*, 12(9), 911-913. <https://doi.org/10.1089/acm.2006.12.911>.

- Crawford, S. E., Leaver, V. W., Mahoney, S. D., & Sollars, D. L. (2016). A pilot study to investigate the effects of reiki on pain and anxiety in the elderly. *Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 22(9), 681–684.
- Cramer, H., Lauche, R., Klose, P., Lange, S., Langhorst, J., & Dobos, G. J. (2017). Yoga for improving health-related quality of life, mental health and cancer-related symptoms in women diagnosed with breast cancer. *The Cochrane database of systematic reviews*, 1(1), CD010802. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD010802.pub2>.
- Cavanna, A. E., Purpura, G., Riva, A., Nacinovich, R., & Seri, S. (2023). The Western origins of mindfulness therapy in ancient Rome. *Neurological sciences : official journal of the Italian Neurological Society and of the Italian Society of Clinical Neurophysiology*, 44(6), 1861–1869. <https://doi.org/10.1007/s10072-023-06651-w>.
- Demir Doğan M. (2018). The effect of reiki on pain: A meta-analysis. *Complementary therapies in clinical practice*, 31, 384–387. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2018.02.020>.
- Dyer, N. L., Baldwin, A. L., Pharo, R., & Gray, F. (2023). Evaluation of a distance reiki program for frontline healthcare workers' health-related quality of life during the COVID-19 Pandemic. *Global advances in integrative medicine and health*, 12, 27536130231187368. <https://doi.org/10.1177/27536130231187368>
- Ferraz, G. A. R., Rodrigues, M. R. K., Lima, S. A. M., Lima, M. A. F., Maia, G. L., Pilan, C. A., Neto, Omodei, M. S., Molina, A. C., El Dib, R., & Rudge, M. V. C. (2017). Is reiki or prayer effective in relieving pain during hospitalization for cesarean? A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Sao Paulo medical journal = Revista paulista de medicina*, 135(2), 123–132. <https://doi.org/10.1590/1516-3180.2016.0267031116>.
- Hailey, K., Fortin, J., Pratt, P., Forbes, P. W., & McCabe, M. (2022). Feasibility and Effect of Reiki on the Physiology and Self-perceived Stress of Nurses in a Large US Hospital. *Holistic nursing practice*, 36(2), 105–111. <https://doi.org/10.1097/HNP.0000000000000475>.
- Hauptmann, M., Kutschan, S., Hübner, J., & Dörfner, J. (2023). Bioenergy therapies as a complementary treatment: a systematic review to evaluate the efficacy of bioenergy therapies in relieving treatment toxicities in patients with cancer. *Journal of cancer research and clinical oncology*, 149(6), 2607–2619. <https://doi.org/10.1007/s00432-022-04362-x>
- Kryak, E., & Vitale, A. (2011). Reiki and its journey into a hospital setting. *Holistic nursing practice*, 25(5), 238–245. <https://doi.org/10.1097/HNP.0b013e31822a02ad>.
- Lantheaume, S., Montagne, M., & Shankland, R. (2020). Intervention centrée sur les ressources pour réduire les troubles anxieux et dépressifs chez les patients atteints de cancer : Une étude pilote [Intervention focused on resources to reduce anxiety and depression disorders in cancer patients: A pilot study]. *L'Encephale*, 46(1), 13–22. <https://doi.org/10.1016/j.encep.2019.07.005>.
- Lee, M. S., Pittler, M. H., & Ernst, E. (2008). Effects of reiki in clinical practice: a systematic review of randomised clinical trials. *International journal of clinical practice*, 62(6), 947–954. <https://doi.org/10.1111/j.1742-1241.2008.01729.x>.
- Lipinski, K., & Van De Velde, J. (2020). Reiki, nursing, and health care. *The Nursing clinics of North America*, 55(4), 505–519. <https://doi.org/10.1016/j.cnur.2020.06.018>.
- Mackay, N., Hansen, S., & McFarlane, O. (2004). Autonomic nervous system changes during Reiki treatment: a preliminary study. *Journal of alternative and complementary medicine (New York, N.Y.)*, 10(6), 1077–1081. <https://doi.org/10.1089/acm.2004.10.1077>.
- Marvaldi, M., Mallet, J., Dubertret, C., Moro, M. R., & Guessoum, S. B. (2021). Anxiety, depression, trauma-related, and sleep disorders among healthcare workers during the COVID-19 pandemic: A systematic review and meta-analysis. *Neuroscience and biobehavioral reviews*, 126, 252–264. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.03.024>.
- Natale G. W. (2010). Reconnecting to nursing through Reiki. *Creative nursing*, 16(4), 171–176. <https://doi.org/10.1891/1078-4535.16.4.171>.
- Notte, B. B., Fazzini, C., & Mooney, R. A. (2016). Reiki's effect on patients with total knee arthroplasty: A pilot study. *Nursing*, 46(2), 17–23. <https://doi.org/10.1097/01.NURSE.0000476246.16717.65>.
- Ngô T. L. (2013). Les thérapies basées sur l'acceptation et la pleine conscience [Acceptance and mindfulness-based cognitive-behavioral therapies]. *Sante mentale au Quebec*, 38(2), 35–63. <https://doi.org/10.7202/1023989ar>.
- Orsak, G., Stevens, A. M., Brufsky, A., Kajumba, M., & Dougall, A. L. (2015). The effects of Reiki therapy and companionship on quality of life, mood, and symptom distress during chemotherapy. *Journal of evidence-based complementary & alternative medicine*, 20(1), 20–27. <https://doi.org/10.1177/2156587214556313>.
- Siegel, P., da Motta, P. M., da Silva, L. G., Stephan, C., Lima, C. S., & de Barros, N. F. (2016). Reiki for Cancer Patients Undergoing Chemotherapy in a Brazilian Hospital: A Pilot Study. *Holistic nursing practice*, 30(3), 174–182. <https://doi.org/10.1097/HNP.0000000000000146>.
- Shore, A. G. (2004). Long-term effects of energetic healing on symptoms of psychological depression and self-perceived stress. *Alternative Therapies in Health and Medicine*, 10(3), 42–48.
- Stafford, L., Thomas, N., Foley, E., Judd, F., Gibson, P., Komiti, A., Couper, J., & Kiroopoulos, L. (2015). Comparison of the acceptability and benefits of two mindfulness-based interventions in women with breast or gynecologic cancer: a pilot study. *Supportive care in cancer : official journal of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer*, 23(4), 1063–1071. <https://doi.org/10.1007/s00520-014-2442-6>.
- Thrane, S., & Cohen, S. M. (2014). Effect of Reiki therapy on pain and anxiety in adults: an in-depth literature review of randomized trials with effect size calculations. *Pain management nursing : official journal of the American Society of Pain Management Nurses*, 15(4), 897–908. <https://doi.org/10.1016/j.pmn.2013.07.008>.
- Vanhaecht, K., Seys, D., Bruyneel, L., Cox, B., Kaesemans, G., Cloet, M., Van Den Broeck, K., Cools, O., De Witte, A., Lowet, K., Hellings, J., Bilsen, J., Lemmens, G., & Claes, S. (2021). COVID-19 is having a destructive impact on health-care workers'

- mental well-being. *International journal for quality in health care : journal of the International Society for Quality in Health Care*, 33(1), mzaa158. <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzaa158>.
- Vancampfort, D., Stubbs, B., Van Damme, T., Smith, L., Hallgren, M., Schuch, F., Deenik, J., Rosenbaum, S., Ashdown-Franks, G., Mugisha, J., & Firth, J. (2021). The efficacy of meditation-based mind-body interventions for mental disorders: A meta-review of 17 meta-analyses of randomized controlled trials. *Journal of psychiatric research*, 134, 181–191. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2020.12.048>.
- Ulker, B.(2018, January 31). İş dünyasında meditasyon modası. *Dünya*. [İş dünyasında meditasyon modası - Dünya Gazetesi \(dunya.com\)](https://www.dunya.com).
- Vitale, A. (2007). Reiki: A complementary therapy for life. *Holistic Nursing Practice*, 21(4), 167–171.

Bellek Yanılmalarını Etkileyen Kritik Çeldiricilere İlişkin Faktörlerin Aktivasyon-İzleme Teorisi ve Bulanık İz Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi

Investigation of Factors Related to Critical Lures Affecting False Memories within the Framework of Activation-Monitoring Theory and Fuzzy Trace Theory

Emre EROL¹ | Çekdar AYTİMUR²

¹ Öğretim Görevlisi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi
Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: [0000-0002-3313-6735](https://orcid.org/0000-0002-3313-6735)
Mail: eerolemre9@gmail.com

² Araştırma Görevlisi, Ardahan Üniversitesi
Ardahan /Türkiye
ORCID: [0000-0002-7188-6190](https://orcid.org/0000-0002-7188-6190)
Mail: cekdaraytimur@outlook.com

Corresponding Author:
Emre EROL

DOI: [10.5281/zenodo.10449610](https://doi.org/10.5281/zenodo.10449610)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2023
Cilt: I
Sayı: I

Öz

Günlük yaşamda pek çok önemli rol üstlenen bellek, tarih boyunca farklı disiplinlerdeki araştırmacıların ilgi odağı olmuştur. Bu disiplinlerden birisi de bilişsel psikolojidir. Bu alanda yapılan çalışmalar, belleğin karşılaştığımız herhangi bir uyararı olduğu gibi kaydeden bir kayıt cihazı olmadığını ve yanılgılar sergileyebileceğini göstermiştir. Alanyazında bellek yanılgısı olarak isimlendirilen bu durum hiç yaşanmamış bir anının yaşanmış gibi ya da gerçekten yaşanmış bir anının olduğundan farklı şekilde hatırlanması olarak tanımlanmaktadır. Bellek yanılgılarının ortaya çıkınca geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açtığı hukuki süreçler dikkate alındığında bu konu araştırmacıların özellikle dikkatini çekmektedir. Bellek yanılgıları farklı yöntemlerle incelenmekte olup en sık başvurulan yöntemlerden biri Deese-Roediger-McDermott (DRM) paradigmasıdır. DRM paradigmasının kullanıldığı çalışmalarda DRM listelerinde bulunan kritik çeldiricilere ait bazı faktörlerin bellek yanılgıları üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Bu faktörler şunlardır: Kelime sıklığı, kelime uzunluğu, somutluk, imgelem, duygusal değerlik, uyarılma ve geriye dönük çağrışım gücü. Mevcut çalışmanın amacı, alanyazındaki araştırmalarda bu faktörlere ilişkin elde edilen sonuçları Aktivasyon-İzleme Teorisi ve Bulanık İz Teorisi çerçevesinde incelemektir. Mevcut derleme sonucunda, alanyazındaki çalışmalarda çelişkili bulguların olduğu ve bu çelişkilerin ortaya çıkmasındaki en önemli durumun, faktörlerin yeterli düzeyde kontrol edilmemesinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu faktörlerin yeterli düzeyde kontrol edilmemesinin, teoriler bağlamında açıklamalar yapılabilmesini güçleştirdiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bellek, Bellek Yanılması, Kritik Çeldiriciler.

Abstract

Memory, which plays many important roles in daily life, has been the focus of attention of researchers in different disciplines throughout the history. One of these disciplines is cognitive psychology. Studies in this field have shown that memory is not a recording device that records any stimulus we encounter as it is and that it can exhibit errors. This situation, which is called false memory in the literature, is defined as remembering a memory that has never happened as if it has happened or remembering a memory that has actually happened in a different way. Considering the legal processes that lead to irreversible consequences when false memories occur, this issue attracts the attention of researchers. False memories are examined by different methods and one of the most frequently used methods is the Deese-Roediger-McDermott paradigm. In the studies using the DRM paradigm, some factors related to critical lures in DRM lists were found to be effective on false memories. These factors are: Word frequency, word length, concreteness, imagery, emotional valence, arousal and backward association strength. The aim of the present study is to examine the results obtained in the literature regarding these factors within the framework of Fuzzy Trace Theory and Activation-Monitoring Theory. As a result of the current review, it is understood that there are contradictory findings in the studies in the literature and the most important situation in the emergence of these contradictions is that the factors are not adequately controlled. In addition, it is thought that the lack of adequate control of these factors makes it difficult to make explanations in the context of the theories.

Key Words: Memory, False Memory, Critical Lures.

Kaynakça:

Erol, E., & Aytimur, Ç. (2023). Bellek yanılgılarını etkileyen kritik çeldiricilere ilişkin faktörlerin Aktivasyon-İzleme Teorisi ve Bulanık İz Teorisi çerçevesinde incelenmesi. *KİÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 25-33.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10449610>.

Giriş

Bellek yanılması (false memory), hiç yaşanmamış bir anının yaşanmış gibi ya da gerçekten yaşanmış bir anının olduğundan farklı şekilde hatırlanması olarak tanımlanmaktadır (Roediger ve McDermott, 1995). Bellek yanılmalarının laboratuvar ortamında çalışılmasına katkı sağlayan ve en sık başvurulan yöntemlerden biri, Deese-Roediger-McDermott (DRM; Roediger ve McDermott, 1995) paradigmasıdır. Bu paradigmada katılımcılara çalışma aşamasında birbiriyle anlamsal olarak ilişkili kelimeler sunulmakta (*örneğin; kanat, uçmak, bahar, renk, tırtıl, böcek...*) ancak tüm bu kelimelerin anlamsal olarak bağlı olduğu bir kelime (*örneğin; kelebek*) sunulmamaktadır. Katılımcılara çalışma aşamasında sunulmayan bu kelime, *kritik çeldirici* olarak adlandırılmaktadır. Çalışma aşamasında sunulan kelimelerin hatırlanmasının istendiği *serbest hatırlama* testinde, katılımcıların kritik çeldiricileri, gerçekten sunulan kelimelerle benzer oranda hatırladıkları görülmüştür. Çalışılmış kelimelerin, kritik çeldiricilerin ve çalışmış kelimelerle ilişkili olmayan ilişkisiz çeldiricilerin yer aldığı *tanıma* testinde de katılımcıların kritik çeldiricileri yanlış bir şekilde tanıdığı gözlemlenmiştir (Roediger, Balota vd., 2001). Ayrıca Roediger ve McDermott (1995) katılımcıların sunulduğunu düşündükleri kelimelere ne kadar güvendiklerini ölçebilmek için *hatırlıyorum-biliyorum* paradigmasını uygulamışlardır. Bu paradigmada katılımcılar sunulan kelimeyi ayrıntılı ve canlı bir şekilde hatırlıyorlarsa *hatırlıyorum*, ancak ayrıntılı ve canlı bir hatırlamaya sahip olmayıp kelimeye aşinalık hissediyorlarsa *biliyorum* yanıtı vermektedirler (Tulving, 1985). Alanyazında DRM paradigması ile yürütülen araştırmalarda bellek yanılmalarının ortaya çıktığı tutarlı bir şekilde gösterilmiştir (örn., Marche vd., 2010; Payne vd., 1996).

DRM paradigması kullanılarak ortaya çıkan bellek yanılması açıklamak üzere birçok teori geliştirilmiştir. Alanyazında bellek yanılmalarının açıklanmasında en sık başvurulan ve en fazla destek alan iki teori bulunmaktadır. Bunlar Aktivasyon-İzleme Teorisi ve Bulanık İz Teorisi'dir.

Bellek Yanılmasını Açıklamak Üzere Geliştirilen Teoriler

Aktivasyon-İzleme Teorisi (Activation-Monitoring Theory)

Bellek yanılmalarını açıklamak üzere geliştirilen teorilerden biri Aktivasyon-İzleme Teorisi'dir (Roediger, Balota vd., 2001). İsminden de anlaşılacağı üzere bu teori hem aktivasyon hem de izleme süreçlerini içermektedir. Bu teorinin aktivasyon bileşeni, DRM listelerinde çalışılan kelimelerin, kendi arasında ortaya çıkardığı aktivasyonun kritik çeldiriciye doğru yayılması ile ilişkilidir. Bu nedenle kritik çeldirici çalışılmamasına rağmen etkinleşmekte ve hatalı bir şekilde geri çağrılmaktadır (Roediger, Balota vd., 2001). İzleme bileşeni ise sunulan kelimelerin gerçekten sunulup sunulmadığına karar verebilmemizi sağlayan kaynak izleme yaklaşımı ile ilişkilidir. Kritik çeldiriciler sunulmamasına rağmen, sunulduğuna ilişkin hatalı bir yargı bellek yanılmalarını oluşturmaktadır. Bu teoriye göre aktivasyon ve izleme bileşenleri birbiri ile ilişkilidir (Zhang, 2017). Kelimeler arasındaki aktivasyon arttıkça kaynak izleme güçleşmekte bu sebeple bellek yanılmaları artmaktadır. Kelimeler arasındaki aktivasyon azaldıkça kaynak izleme kolaylaşmakta, böylece bellek yanılmaları azalmaktadır.

Bulanık İz Teorisi (Fuzzy Trace Theory)

Bellek yanılmalarını açıklamak üzere geliştirilen teorilerden biri de Bulanık İz Teorisi'dir (Reyna ve Brainerd, 1995). Bu teoriye göre DRM listesindeki kelimeler kodlanırken bellekte iki farklı iz bırakılmaktadır: *Öz (gist)* ve *özel (verbatim)*. *Özel iz*, sunulan kelimelerin söyleniş şekli, listedeki konumu ya da uzunluğu gibi fiziksel özelliklerinin; *öz iz* ise sunulan kelimelerin genel anlamsal özelliklerinin kodlanmasını ifade etmektedir. Bellek yanılmaları özel izin zayıf, öz izin ise güçlü olduğu durumda ortaya çıkmaktadır. Bulanık İz Teorisi, her iki izin birbirine paralel şekilde kodlandığını ve depolandığını öne sürmektedir. Ancak özel iz, öz iz göre çok daha hızlı silinmektedir. Yani bir kelimenin fiziksel özellikleri hızlıca silinirken anlamsal özellikleri daha uzun süre saklı kalmaktadır. Bu teoriye göre iki iz ayrı bir şekilde geri çağrılmaktadır. Çalışılmış kelimeler için özel iz, kritik çeldiriciler için ise öz iz daha fazla ipucu sağlamaktadır. Ayrıca çalışılmış kelimelerin hatırlanmasında özel ve öz iz birbirini

desteklerken, kritik çeldiricilerin hatırlanmasında; özel iz bellek yanılmalarını azaltmaya, öz iz ise arttırmaya dönük etki yapmaktadır.

Mevcut çalışmada DRM listelerinde yer alan kritik çeldiricilere ait bazı özelliklerin (faktörlerin) bellek yanılması üzerindeki etkisinin, Aktivasyon-İzleme Teorisi ve Bulanık İz Teorisi bağlamında tartışılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kelime sıklığı, kelime uzunluğu, somutluk, imgelem, duygusal değerlik, uyarılma ve geriye dönük çağrışım gücü faktörleri ele alınmıştır.

Kritik Çeldiriciler ile İlişkili Faktörler

Kelime Sıklığı (Word Frequency)

Her bir kelimenin, kitap, dergi ya da gazete gibi yazılı Türkçe kaynaklarında bir milyon kelime içinde kullanılma oranı *kelime sıklığı* ifade etmektedir (Tekcan ve Göz, 2005). Kelime sıklığı oranı 100'ün üzerinde olan kelimeler "yaygın", 20'nin altında olan kelimeler "nadir", 1 olanlar ise "çok nadir" kullanılmaktadırlar (Tekcan ve Göz, 2005). Tablo 1'de uyku kelimesinin sıklığının 163, kelebek kelimesinin ise 19 olduğu gösterilmiştir. Buna göre uyku kelimesi yaygın, kelebek kelimesi ise nadir bir kullanıma sahiptir. Kelime sıklığı, tanıma ve hatırlama üzerinde etkili olabilecek önemli faktörlerden biridir (Johnston ve Barry, 2006; Yonelinas, 2002). Bellek yanılması çalışmalarının bazılarında kelime sıklığı etkisi gözlemlenirken (Glanzer ve Adams, 1985; Yonelinas, 2002), bazılarında böyle bir etki görülmemiştir (Roediger, McDermott vd., 2001; Sherman ve Jordan, 2011). Göz'ün (2005) yürüttüğü bir çalışmada ise yaygın kelimelerden oluşan listeler için nadir listelere göre daha fazla yanlış tanıma ve hatırlama rapor edilmiştir. Yine bu çalışmada yaygın listeler için kritik çeldiricilere daha fazla hatırlıyorum yanıtı verilmiştir.

Tablo 1'de (Erol, 2021) uyku ve kelebek kelimeleri için Tekcan ve Göz'ün (2005) çalışmasından alınan kelime sıklığı, somutluk ve imgelem; Kapucu, Kılıç, Özkılıç ve Sarıbaz'ın (2021) çalışmasından alınan duygusal değerlik ve uyarılma düzeyleri yer almaktadır.

Tablo 1. Uyku ve Kelebek Kelimeleri için Kelime Sıklığı, Kelime Uzunluğu, Somutluk, İmgelem, Duygusal Değerlik ve Uyarılma Düzeyleri.

Kritik Çeldiriciler	Kelime Sıklığı	Kelime Uzunluğu	Somutluk	İmgelem	Duygusal Değerlik	Uyarılma
Uyku	163	4	3.40	4.85	7.84	6.18
Kelebek	19	7	6.64	6.80	6.69	5.13

Kelime Uzunluğu (Word Length)

Her bir kelimenin toplam harf sayısı *kelime uzunluğu*nu ifade etmektedir. Yedi harften oluşan kelebek kelimesi, 4 harften oluşan uyku kelimesine göre daha uzundur. Bazı çalışmalar kısa kelimelerin, uzun kelimelere kıyasla daha iyi tanındığını gösterirken (Campoy, 2008; Russo ve Grammatopoulou, 2003; Tehan ve Tolan, 2007; Bhatarah vd., 2009), diğer çalışmalarda kelime uzunluğu etkisi gözlemlenmemiştir (Hulme vd., 2004; Jalbert vd., 2011). Roediger, Watson ve diğerleri (2001), bellek yanılması ve kelime uzunluğu arasında da anlamlı ve negatif bir ilişki bulmuşlardır. Buna göre kritik çeldiricinin kelime uzunluğu arttıkça bellek yanılmaları azalmaktadır. Madigan ve Neuse (2004), Roediger, Watson ve diğerlerinin çalışmalarından elde edilen verileri yeniden analiz etmişlerdir. Bu çalışmada yanlış tanıma üzerinde kritik çeldiricilerin uzunluğunun, çağrışım listesindeki kelimelerin uzunluğuna göre daha etkili olduğunu bulmuşlardır.

Somutluk (Concreteness)

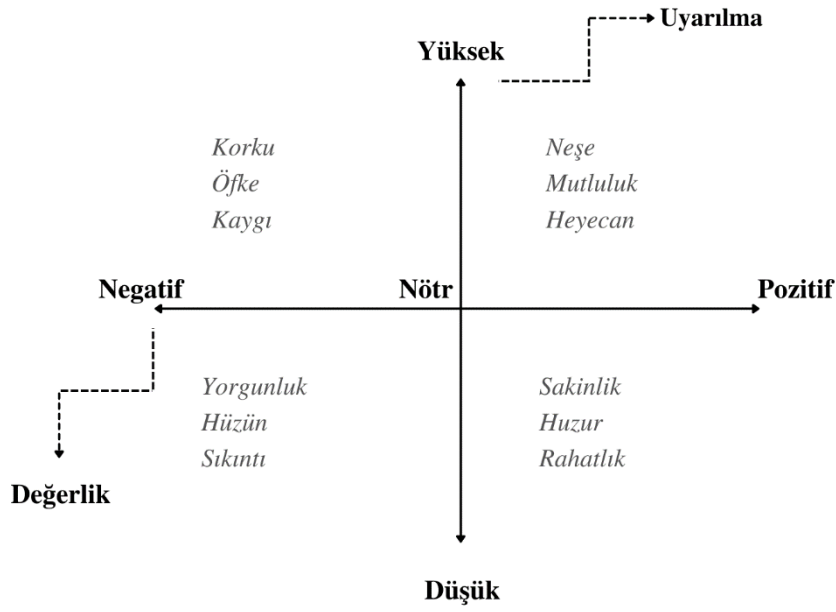
Somutluk bir kelimenin ne ölçüde somut veya soyut algılandığını ifade etmektedir (Tekcan ve Göz, 2005). Somut kelimeler, duyu organlarıyla algılanabilen, gerçek bir nesneyi ya da kişiyi işaret eden kelimelerdir. Tekcan ve Göz (2005) somutluk düzeyini, 1 ve 7 arasında değer alabilen likert tipi bir ölçek üzerinden ölçmüşlerdir. Bu ölçeğe göre somutluk düzeyi; 1 değeri için en az, 7 değeri için ise en çok olarak değerlendirilmektedir. Kelebek kelimesi (6.64), uyku kelimesine (3.40) göre daha somut bir kelimedir. Roediger, Watson ve diğerleri (2001) somutluk ve bellek yanılması arasında anlamlı bir ilişki bulmazken daha sonra yürütülen bir çalışmada Perez-Mata ve diğerleri (2002) anlamlı bir ilişki saptamışlardır. Bu çalışmada araştırmacılar DRM listelerini, somut ve soyut olmak üzere ikiye ayırarak incelemişlerdir. Somut listeler (tereyağı, yiyecek, sandviç gibi) bir somut kritik çeldiriciyi (ekmek) ve soyut listeler (dinlenme, uyanık, yorgun gibi) bir soyut kritik çeldiriciyi (uyku) çağrıştırmaktadır. Çalışmanın bulguları somut listeler için daha yüksek doğru hatırlama, soyut listeler için ise daha fazla yanlış hatırlama göstermektedir. Yakın zamanda yürütülen başka bir çalışmada (Gutiérrez vd., 2023) ise geriye dönük çağrışım gücü düzeyinin yüksek ve düşük olarak değiştiği listeler kullanılarak somut ve soyut kelimeler karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada geriye dönük çağrışım gücü yüksek olan listeler için soyut kritik çeldiriciler, somut kritik çeldiricilere göre daha fazla yanlış tanımaya sebep olurken geriye dönük çağrışım gücü düşük olan listeler için iki grup arasında fark görülmemiştir.

İmgelem (Imagery)

İmgelem bir kelimenin hayal edilebilme gücünü ifade etmektedir (Tekcan ve Göz, 2005). Tekcan ve Göz (2005) imgelem düzeyini, 1 ve 7 arasında değer alabilen likert tipi bir ölçek üzerinden ölçmüşlerdir. Bu ölçeğe göre 1 değeri en az hayal edilebilen, 7 değeri ise en çok hayal edilebilen şekilde değerlendirilmektedir. Kelebek kelimesi (6.80), uyku kelimesine (4.45) göre daha kolay hayal edilebilmektedir. Araştırmalar, yüksek imgelem düzeyine sahip kelimeler için hatırlama ve tanıma performansının, düşük imgelem düzeyine sahip kelimelere göre daha iyi olduğunu göstermektedir (Glanzer ve Adams, 1990; Richardson, 1975). Ayrıca araştırmalar imgelem düzeyi yükseldikçe bellek yanılmalarının azaldığını da göstermektedir (Foley vd., 2006; Oliver vd., 2016; Robin vd., 2021). Bu çalışmalarda bir grup katılımcıdan sunulan kelimeleri görselleştirmeleri ve hatırlamaları istenirken, diğerlerinden sadece hatırlamaları istenmektedir. Görselleştirme de yapan imgelem düzeyi yüksek olan katılımcıların kritik çeldiricilerden daha fazla kaçabildikleri gözlemlenmektedir.

Duygusal Değerlik (Emotional Valence)

Duygusal değerlik, bir kelimenin ne ölçüde negatif veya pozitif olduğunu ifade etmektedir. Kapucu ve diğerleri (2021), duygusal değerlik düzeyini, 1 ve 9 arasında değer alabilen likert tipi bir ölçek üzerinden değerlendirmişlerdir. Duygusal değerlik ve uyarılma ayrımı Şekil 1’de gösterilmiştir. Bu ölçeğe göre 1’e yaklaşan değerler negatif, 9’a yaklaşan değerler pozitif, 5 ve civarında olan değerler ise nötr değerlik olarak kabul edilmektedir. Uyku kelimesinin duygusal değerlik düzeyi (7.84) kelebek kelimesinin duygusal değerlik düzeyinden (6.69) daha yüksektir. Buna göre her iki kelime de pozitif değerliğe sahipken uyku kelimesi kelebek kelimesinden daha pozitif gözükmektedir. Duygusal değerliğin bellek yanılması üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar çelişkili bulgulara sahiptir. Bazı çalışmalarda negatif değerlik (Howe vd., 2010); bazılarında nötr değerlik (Palmer ve Dodson, 2009) için daha fazla bellek yanılması rapor edilmiş, diğerlerinde duygusal değerlikler arasında fark bulunmamıştır (Budson vd., 2006). Ancak bu çalışmalarda pozitif değerliğe yer verilmemiş ve karıştırıcı bir etkiye sahip olabilecek uyarılma etkisi kontrol edilmemiştir. Uyarılma düzeyinin kontrol edildiği ve duygusal değerliğin üç düzeyde karşılaştırıldığı çalışmalarda da çelişkili bulgular yer alsa da (bkz. Erol, 2021), genel bulgu negatif değerlik için bellek yanılmalarının daha yüksek olduğu yönündedir (Brainerd vd., 2008; Dehon vd., 2010).

Şekil 1. Duygusal Değerlik ve Uyarılma Ayrımı (Mneimne vd., 2010).

Uyarılma (Arousal)

Uyarılma, bir kelimenin ne ölçüde sakinleştirici veya heyecan verici olduğunu ifade etmektedir. Kapucu ve diğerleri (2021), uyarılma düzeyini 1 ve 9 arasında değer alabilen likert tipi bir ölçek üzerinden değerlendirmişlerdir. Bu ölçeğe göre kelimelere verilen değerler 1'e yaklaştıkça daha sakinleştirici, 9'a yaklaştıkça daha heyecan verici olarak değerlendirilmektedir. Uyku kelimesinin (6.18) uyarılma seviyesi, kelebek kelimesinin uyarılma seviyesinden (5.13) daha yüksektir. Uyarılma seviyesinin yüksek olduğu durumlarda, düşük olduğu durumlara göre daha fazla bellek yanılması ortaya çıkmaktadır (Brainerd vd., 2010). Özellikle uyarılma seviyesi yüksek negatif değerliğe sahip kelimeler için bellek yanılmaları miktarı, diğer tüm koşullardan (negatif/düşük uyarılma, pozitif/yüksek uyarılma, pozitif/düşük uyarılma, nötr) daha fazla olmaktadır (Hellenthal vd., 2019; Knott vd., 2018). Bu çalışmalarda eş zamanlı bir görev sunulması ya da DRM listesindeki kelimelerinin sunum hızının artırılması gibi dikkatin azalmasına neden olacak koşullar sağlandığında bile uyarılma seviyesi yüksek negatif değerliğe sahip kelimeler için bellek yanılmalarının azalmadığı rapor edilmiştir.

Geriye Dönük Çağrışım Gücü (backward association strength; BAS)

Geriye dönük çağrışım gücü (BAS), çağrışım listesi kelimelerinin (örneğin; kanat, uçmak, bahar) kritik çeldiriciyi (örneğin; kelebek) üretme sıklığını ifade etmektedir. Roediger, Watson ve diğerleri (2001) BAS ve bellek yanılmaları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Bu ilişkiye göre BAS değeri arttıkça bellek yanılmaları da artmaktadır. Ayrıca bu çalışmada yanlış hatırlamadaki varyansın açıklanmasında en güçlü yordayıcının BAS değeri olduğu belirlenmiştir. Beato ve Arndt (2017), BAS değerini değişimledikleri çalışmalarında yüksek ve düşük BAS listeleri oluşturmuşlardır. Bu çalışma sonunda doğru tanımının yüksek ve düşük BAS listeleri arasında farklılaşmadığı, ancak yanlış tanımının yüksek BAS listeleri için düşük BAS listelerine göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tartışma

Bellek yanımları bazı durumlarda önemsiz olabilirken bazı durumlarda ise ciddi problemlerin ortaya çıkışında önemli bir etken olabilmektedir. Bir hafta önce giydiğimiz gömleğin rengi konusunda yaşadığımız yanılma önemsiz dururken görgü tanığının fail hakkında yaşadığı yanımlar masum insanların haksız yere cezalandırılmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle bellek yanımlarının ortaya çıkışında hangi faktörlerin daha etkili olduğu son yıllarda oldukça ilgi gören bir konu olmuştur. Bu faktörlerin tespit edilmesinde farklı paradigmlar kullanılırken en sık başvurulan paradigmalardan biri DRM paradigmasıdır (Roediger ve McDermott, 1995). DRM paradigması ile bellek yanımlarının incelendiği çalışmalar incelendiğinde, bellek yanılması üzerinde etkileri olan değişkenler açısından tutarlı sonuçların sağlanmadığı görülmektedir (Howe vd., 2010; Palmer ve Dodson, 2009). Daha önce açıklandığı üzere bu tutarsızlığın ortaya çıkmasındaki en büyük etmen çalışmalarda kullanılan listelerdeki farklılığından kaynaklanmaktadır (Dewhurst vd., 2012). Alanyazın incelendiğinde bazı çalışmaların listelerdeki kritik çeldiricilere ait olan ve bellek yanılması üzerinde etkisi olan faktörlerin kontrol edildiği görülürken (Brainerd vd., 2008; Dehon vd., 2010) bazı çalışmalarda ise bu kontrolün yeterli düzeyde olmadığı saptanmıştır (Sharkawy vd., 2008; Howe vd., 2010). Mevcut çalışmanın amacı kritik çeldiricilere ait olan ve bellek yanılması üzerinde etkileri olan faktörleri Aktivasyon-İzleme Teorisi ve Bulanık İz Teorisi çerçevesinde tartışmaktır.

Kritik çeldiricilere ait olan ve bellek yanımları üzerinde etkisi olduğu görülen faktörlerden biri kelime sıklığıdır (Göz, 2005). Göz (2005) yaygın kelimelerin, nadir kelimelere kıyasla daha fazla bellek yanılmasına neden olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen bu bulguya Bulanık İz Teorisi çerçevesinden açıklama getirmek mümkündür. Bu teoriye göre bilgiler belleğe kodlanırken iki farklı iz bırakmaktadır: *Özel* ve *öz iz*. *Özel iz*, sunulan kelimelerin söyleniş şekli, listedeki konumu ya da uzunluğu gibi fiziksel özelliklerinin; *öz iz* ise sunulan kelimelerin genel anlamsal özelliklerinin kodlanmasını ifade etmektedir. Bellek yanımları özel izin zayıf, *öz iz* ise güçlü olduğu durumda ortaya çıkmaktadır. Yaygın kelimeler için *öz izin*, özel ize; nadir kelimeler için ise özel izin *öz iz* göre daha güçlü kodlandığı gösterilmiştir (Göz, 2001; Göz, 2005). Bu nedenle yaygın listelerin nadir listelere göre daha fazla bellek yanılmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Bellek yanılması üzerinde etkili olduğu görülen faktörlerden bir diğeri kelime uzunluğudur. Yapılan çalışmalar, bellek yanılması ve kelime uzunluğu arasında anlamlı bir negatif ilişki olduğunu göstermiştir (Madigan ve Neuse, 2004; Roediger vd., 2001). Yani kelime uzunluğu arttıkça bellek yanımları azalmaktadır. DRM paradigmasında kullanılan kritik çeldiricilere ait olan ve bellek yanımlarına etki eden faktörlerden diğeri ikisi somutluk ve imgelemdir. Yapılan araştırmalar, kritik çeldiricilerin somutluk ve imgelem düzeyinin de bellek yanımlarının ortaya çıkması üzerinde etkili olduğunu göstermiştir (Robin vd., 2021). Bu faktörlerin bellek yanılması üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar incelendiğinde, artan somutluk (Perez-Mata vd., 2002) ve imgelem (Foley vd., 2006) düzeyiyle birlikte bellek yanımlarının azaldığı görülmektedir. Alanyazında elde edilen bu bulgulara yönelik farklı açıklamalar getirilmiştir. Bu açıklamalardan biri ayırt edici kısayol (distinctiveness heuristic) yaklaşımından gelmektedir. Bu açıklamaya göre artan kelime uzunluğu (Madigan ve Neuse, 2004), somutluk (Perez-Mata vd., 2002) ve imgelem (Foley vd., 2006) düzeyi daha fazla ayırt edicilik sağlamakta ve bu nedenle de bellek yanımlarını azaltmaktadır. Kelime uzunluğunun bellek yanılması üzerindeki etkisine yönelik bir diğeri açıklama ise *özel* ve *öz iz*lerin vurgulandığı Bulanık İz Teorisi'nden gelmektedir. Bu teoriye göre kelime uzunluğu gibi fiziksel özellikleri kapsayan *özel izin* belirgin olması bellek yanımlarının azalmasına katkıda bulunmaktadır (Reyna ve Brainerd, 1995). Bu doğrultuda kelime uzunluğundaki artış *özel izin* belirginleşmesini sağlamakta ve böylece bellek yanımlarının ortaya çıkma olasılığını azaltmaktadır (Madigan ve Neuse, 2004). Benzer şekilde imgelem ve somutluk düzeyi yüksek kelimeler, maddeye özgü (item-specific) kodlamayı arttıracak şekilde daha fazla ayırt edici özelliğe sahip olmakta (örn., Hirschman ve Arndt, 1997), bu da *özel izin* daha iyi kodlanmasına ve bellek yanımlarının azalmasına yol açmaktadır. Aktivasyon-İzleme Teorisi çerçevesinden de bir kelimenin duyu organları ile algılanabilmesi veya daha iyi hayal edilebilmesi gibi ayırt edici özellikleri, kaynak izlemeyi kolaylaştırarak test aşamasında kritik çeldiricilerden daha fazla kaçınılmasına katkıda bulunmaktadır.

Duygunun boyutsal yaklaşımı duyguyu, duygusal değerlik ve uyarılma olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Russel, 1980). Bir kelimenin; negatif veya pozitif olması duygusal değerlik; sakinleştirici veya heyecan verici olması ise uyarılma düzeyi ile ilişkilidir. Yapılan çalışmalar negatif değerliğin ve

yüksek uyarılma düzeylerinin daha fazla bellek yanılması ortaya çıkardığını göstermektedir (Brainerd vd., 2008; Hellenthal vd., 2019). Negatif değerlik için daha fazla bellek yanılması gözlemlenmesi, hem Aktivasyon İzleme-Teorisi hem de Bulanık İz Teorisi kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır. Aktivasyon-İzleme Teorisi çerçevesinden yapılan açıklamalar, negatif çalışılmış kelimeler arasında daha fazla aktivasyon oluşması ve oluşan bu aktivasyonun negatif kritik çeldiricilere daha fazla yayılması şeklinde olmuştur (Sharkawy vd., 2008; Dewhurst vd., 2012). Daha yüksek aktivasyon oluşması sebebiyle negatif değerlik için doğru tanımanın da daha yüksek olması beklenirdi ancak bazı çalışmalar doğru tanıma açısından duygusal değerlikler arasında fark bulmazken (Dehon vd., 2010) diğerleri tam tersine negatif değerlik için doğru tanımayı pozitif ve nötr değerliğe göre daha düşük bulmuştur (Brainerd vd., 2008). Bu durum, duygusal değerliğin bellek yanılmaları üzerindeki etkisini açıklamak üzere başvuru Aktivasyon-İzleme Teorisi'nin bir sınırlılığını göstermektedir. Bulanık İz Teorisi çerçevesinden ise negatif çalışılmış kelimeler için öz izin, nötr çalışılmış kelimeler için özel izin daha iyi kodlandığı varsayımı yapılmaktadır (Howe vd., 2010; Otgaar vd., 2008). Öz izin daha iyi kodlanması bellek yanılmaları ile ilişkiliyken, özel izin daha iyi kodlanması doğru bellek (true memory) performansı ile ilişkilidir (Dewhurst vd., 2012). Bu teori bağlamında negatif değerlik için bellek yanılmalarının daha fazla olması öz izin daha iyi işlenmesi ile açıklanmaktadır. Ayrıca bu teori duygusal değerlikler arasında doğru ve yanlış tanıma açısından görülen farklılığı açıklayabilmesi açısından da Aktivasyon-İzleme Teorisi'nden ayrılmaktadır.

Uyarılma, duygusal değerlikten farklı olarak daha az kontrollü olan süreçlere dayanmaktadır (Kensinger ve Corkin, 2004). Uyarılma düzeyi yüksek olan kelimeler, daha fazla ayırt edicilik sağlamaktadır (Ochsner, 2000). Bookbinder ve Brainerd (2016) düşük uyarılma düzeyinin özel izi güçlendireceğini, yüksek uyarılma düzeyinin ise özel izi zayıflatacağını düşünmüş ve uyarılma düzeyinin yüksek olduğu durumda ortaya çıkan bellek yanılmalarını bu şekilde açıklamışlardır. Bellek yanılmaları en fazla, uyarılma düzeyi yüksek negatif değerliğe sahip listelerde gözlemlenmektedir (Knott vd., 2018). Hatta bu listeler için dikkatin bölünmesinin sağlandığı koşullarda bile bellek yanılmaları azalmamaktadır (Hellenthal vd., 2019). Bu durum, uyarılma düzeyi yüksek negatif kelimelerin otomatik olarak işlendiği ve bu nedenle öz izin veya çağrışımsal bağlantıların (aktivasyon) daha iyi kodlandığı şeklinde açıklanmıştır (Knott vd., 2018). Steinmetz ve diğerleri (2010) uyarılma düzeyi yüksek negatif uyaranların, daha otomatik olarak işlendiğini ve uyarılmanın, uyaranlar arasında bağlantısallığı (connectivity) arttırdığını bulmuş, ancak pozitif uyaranlar için aynı etkiyi gözlemlememişlerdir.

Çağrışım listesinde yer alan kelimelerin kritik çeldiriciyi üretme sıklığını ifade eden geriye dönük çağrışım gücü (BAS), Roediger ve diğerlerinin (2001) çalışmasında bellek yanılmalarının en önemli yordayıcısı olarak bulunmuştur. Çağrışım listelerindeki BAS düzeyi arttıkça bellek yanılmaları da artmaktadır (Beato ve Arndt, 2017; Roediger vd., 2001). Alanyazında BAS düzeyine ilişkin elde edilen bu bulgular Aktivasyon-İzleme Teorisi'nin aktivasyon bileşenin temel varsayımı ile tamamen tutarlıdır. Nitekim bu teoriye göre çağrışım listesi kelimeleri arasındaki aktivasyon arttıkça bellek yanılmaları da artacaktır. Özellikle listeler arası karşılaştırma (duygu kategorilerinin karşılaştırılması gibi) yapılan çalışmalarda BAS değerinin kontrol edilmesi, listelerin daha kontrollü olması ve diğer faktörlerden bağımsız şekilde ilgilendiğimiz faktörün etkisini inceleyebilmemiz açısından daha da önemli bir durum haline gelmektedir. DRM listelerinin BAS değerlerini hesaplayabilmek için bu listelerde yer alan tüm kelimelerin kritik çeldiriciye dönük çağrışım gücünü bilmemiz gerekmektedir. Ülkemizde yeterli normatif veriye ulaşamadığı için BAS değerlerini hesaplamak mümkün olmamaktadır. Alanyazındaki bu eksikliği gidermek için norm çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç

Mevcut derleme çalışmasında, DRM listelerindeki kritik çeldiricilere ait faktörlerin bellek yanılması üzerindeki etkisi Aktivasyon-İzleme Teorisi ve Bulanık İz Teorisi çerçevesinde tartışılmıştır. Bu derleme çalışmasında kritik çeldiricilere ait olan şu faktörler ele alınmıştır: Kelime sıklığı, kelime uzunluğu, somutluk, imgelem, duygusal değerlik, uyarılma ve geriye dönük çağrışım gücü. Alanyazın

incelendiğinde bazı faktörler için çelişkili bulgular olsa bile bu faktörlerin bellek yanılması üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğu görülmektedir. Anlamlı olan bu etkilere hem Aktivasyon-İzleme Teorisi hem de Bulanık İz Teorisi çerçevesinde açıklamalar getirilmektedir. Yapılan açıklamalara rağmen bu teorilerin sınanmasına yönelik yapılan çalışmalarda bazı sınırlılıkların olduğu saptanmıştır. Çoğu çalışmada bir faktöre ilişkin etkiler incelenirken bellek yanılması üzerinde etkisi olan diğer faktörlerin kontrol edilmediği veya çalışmaya dâhil edilmediği anlaşılmıştır. Örneğin, duygusal değerliğin bellek yanılması üzerindeki etkisi incelenirken uyarılma, imgelem ve geriye dönük çağrışım gücü gibi faktörler yeterli düzeyde kontrol edilmemektedir. Bu durum elde edilen bulguların duygusal değerlikten mi yoksa kontrol edilmeyen diğer karıştırıcı faktörlerden mi kaynaklandığı konusunda sağlıklı açıklamalar getirmeyi mümkün kılmamaktadır. Benzer şekilde bir faktörün düzeyi, diğer faktörlerin bellek yanılmaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmayacağını belirleyebilmektedir. Bu durum da elde edilen bulgulara yönelik teoriler çerçevesinde yapılan açıklamaların da geçerliliğini etkilemektedir. Bu nedenle bellek yanılmalarının önemi de göz önünde bulundurulduğunda gelecekte yapılacak çalışmalarda etkisi incelenen faktör dışındaki karıştırıcı etkilere sahip olan faktörlerin kontrol edilmesinin önem arz ettiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Beato, M. S. ve Arndt, J. (2017). The role of backward associative strength in false recognition of DRM lists with multiple critical words. *Psicothema*, 29(3), 358-363.
- Bhatarah, P., Ward, G., Smith, J. ve Hayes, L. (2009). Examining the relationship between free recall and immediate serial recall: Similar patterns of rehearsal and similar effects of word length, presentation rate, and articulatory suppression. *Memory & Cognition*, 37, 689-713.
- Bookbinder, S. H. ve Brainerd, C. J. (2016). Emotion and false memory: The context-content paradox. *Psychological Bulletin*, 142(12), 1315-1351.
- Brainerd, C. J., Stein, L. M., Silveira, R. A., Rohenkohl, G. ve Reyna, V. F. (2008). How does negative emotion cause false memories?. *Psychological Science*, 19(9), 919-925.
- Brainerd, C. J., Holliday, R. E., Reyna, V. F., Yang, Y. ve Togli, M. P. (2010). Developmental reversals in false memory: Effects of emotional valence and arousal. *Journal of Experimental Child Psychology*, 107(2), 137-154.
- Budson, A. E., Todman, R. W., Chong, H., Adams, E. H., Kensinger, E. A., Krangel, T. S. ve Wright, C. I. (2006). False recognition of emotional word lists in aging and Alzheimer disease. *Cognitive and Behavioral Neurology*, 19(2), 71-78.
- Campoy, G. (2008). The effect of word length in short-term memory: Is rehearsal necessary?. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 61(5), 724-734.
- Dehon, H., Larøi, F. ve Van der Linden, M. (2010). Affective valence influences participant's susceptibility to false memories and illusory recollection. *Emotion*, 10(5), 627-639.
- Dewhurst, S. A., Anderson, R. J. ve Knott, L. M. (2012). A gender difference in the false recall of negative words: Women DRM more than men. *Cognition & Emotion*, 26(1), 65-74.
- Erol, E. (2021). *Duygusal Değerliğin ve Cinsiyetin Bellek Yanılgısı Üzerindeki Etkisi* (Doctoral dissertation, Bursa Uludağ University (Turkey)).
- Foley, M. A., Wozniak, K. H. ve Gillum, A. (2006). Imagination and false memory inductions: Investigating the role of process, content and source of imaginations. *Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition*, 20(9), 1119-1141.
- Glanzer, M. ve Adams, J. K. (1990). The mirror effect in recognition memory: Data and theory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 16(1), 5-16.
- Glanzer, M. ve Adams, J. K. (1985). The mirror effect in recognition memory. *Memory & Cognition*, 13, 8-20.
- Göz, İ. (2001). Nadir Kelimelerde Fiziksel Kod Anlam Koduna Baskın mıdır? [Is physical coding stronger than semantic coding in rare words?]. *Türk Psikoloji Dergisi*, 16(48), 1-12.
- Göz, İ. (2005). Word frequency effect in false memories. *Psychological Reports*, 96(3), 1095-1112.
- Hellenthal, M. V., Knott, L. M., Howe, M. L., Wilkinson, S. ve Shah, D. (2019). The effects of arousal and attention on emotional false memory formation. *Journal of Memory and Language*, 107, 54-68.
- Hirshman, E. ve Arndt, J. (1997). Discriminating alternative conceptions of false recognition: The cases of word concreteness and word frequency. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 23(6), 1306-1323.
- Howe, M. L., Candel, I., Otgaar, H., Malone, C. ve Wimmer, M. C. (2010). Valence and the development of immediate and long-term false memory illusions. *Memory*, 18(1), 58-75.
- Hulme, C., Suprenant, A. M., Bireta, T. J., Stuart, G. ve Neath, I. (2004). Abolishing the word-length effect. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 30(1), 98-106.
- Jalbert, A., Neath, I., Bireta, T. J. ve Suprenant, A. M. (2011). When does length cause the word length effect?. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 37(2), 338-353.
- Johnston, R. A. ve Barry, C. (2006). Age of acquisition and lexical processing. *Visual cognition*, 13(7-8), 789-845.

- Kapucu, A., Kılıç, A., Özkılıç, Y. ve Sarıbaz, B. (2021). Turkish emotional word norms for arousal, valence, and discrete emotion categories. *Psychological Reports*, 124(1), 188-209.
- Kensinger, E. A. ve Corkin, S. (2004). Two routes to emotional memory: Distinct neural processes for valence and arousal. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 101(9), 3310-3315.
- Knott, L. M., Howe, M. L., Toffalini, E., Shah, D. ve Humphreys, L. (2018). The role of attention in immediate emotional false memory enhancement. *Emotion*, 18(8), 1063-1077.
- Madigan, S. ve Neuse, J. (2004). False recognition and word length: A reanalysis of Roediger, Watson, McDermott, and Gallo (2001) and some new data. *Psychonomic Bulletin & Review*, 11, 567-573.
- Marche, T. A., Brainerd, C. J. ve Reyna, V. F. (2010). Distinguishing true from false memories in forensic contexts: Can phenomenology tell us what is real?. *Applied Cognitive Psychology*, 24(8), 1168-1182.
- Marín-Gutiérrez, A., Díez Villoria, E. ve González, A. M. (2023). The concreteness effect from memory illusions' perspective: the DIM-HA effect. *bioRxiv*, 2023-07.
- Mneimne, M., Powers, A. S., Walton, K. E., Kosson, D. S., Fonda, S. ve Simonetti, J. (2010). Emotional valence and arousal effects on memory and hemispheric asymmetries. *Brain and Cognition*, 74(1), 10-17.
- Ochsner, K. N. (2000). Are affective events richly recollected or simply familiar? The experience and process of recognizing feelings past. *Journal of Experimental Psychology: General*, 129(2), 242-261.
- Oliver, M. C., Bays, R. B. ve Zabrocky, K. M. (2016). False memories and the DRM paradigm: Effects of imagery, list, and test type. *The Journal of General Psychology*, 143(1), 33-48.
- Otgaar, H., Candel, I. ve Merckelbach, H. (2008). Children's false memories: Easier to elicit for a negative than for a neutral event. *Acta Psychologica*, 128(2), 350-354.
- Palmer, J. E. ve Dodson, C. S. (2009). Investigating the mechanisms fuelling reduced false recall of emotional material. *Cognition and Emotion*, 23(2), 238-259.
- Payne, D. G., Elie, C. J., Blackwell, J. M. ve Neuschatz, J. S. (1996). Memory illusions: Recalling, recognizing, and recollecting events that never occurred. *Journal of Memory and Language*, 35(2), 261-285.
- Pérez-Mata, M. N., Read, J. D. ve Diges, M. (2002). Effects of divided attention and word concreteness on correct recall and false memory reports. *Memory*, 10(3), 161-177.
- Reyna, V. F. ve Brainerd, C. J. (1995). Fuzzy-trace theory: An interim synthesis. *Learning and Individual Differences*, 7(1), 1-75.
- Richardson, J. T. (1975). Imagery, concreteness, and lexical complexity. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 27(2), 211-223.
- Robin, F., Ménétrier, E. ve Beffara Bret, B. (2022). Effects of visual imagery on false memories in DRM and misinformation paradigms. *Memory*, 30(6), 725-732.
- Roediger, H. L., Balota, D. A. ve Watson, J. M. (2001). Spreading activation and arousal of false memories. H. L. Roediger, J. S. Nairne, I. Neath ve A. M. Surprenant İçinde (Ed.), *The nature of remembering: Essays in honor of Robert G. Crowder* (ss. 95-115). American Psychological Association.
- Roediger, H. L. ve McDermott, K. B. (1995). Creating false memories: Remembering words not presented in lists. *Journal of experimental psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 21(4), 803-814.
- Roediger, H. L., McDermott, K. B. ve Pisoni, D. B. (2001). Recollection of illusory voices. *Manuscript submitted for publication*.
- Roediger, H. L., Watson, J. M., McDermott, K. B. ve Gallo, D. A. (2001). Factors that determine false recall: A multiple regression analysis. *Psychonomic Bulletin & Review*, 8, 385-407.
- Russo, R. ve Grammatopoulou, N. (2003). Word length and articulatory suppression affect short-term and long-term recall tasks. *Memory & Cognition*, 31, 728-737.
- Sharkawy, J. E., Groth, K., Vetter, C., Beraldi, A. ve Fast, K. (2008). False memories of emotional and neutral words. *Behavioural Neurology*, 19(1-2), 7-11.
- Sherman, S. M. ve Jordan, T. R. (2011). Word-frequency effects in long-term semantic priming and false memory. *British Journal of Psychology*, 102(3), 559-568.
- Steinmetz, K. R. M., Addis, D. R. ve Kensinger, E. A. (2010). The effect of arousal on the emotional memory network depends on valence. *Neuroimage*, 53(1), 318-324.
- Tehan, G. ve Tolan, G. A. (2007). Word length effects in long-term memory. *Journal of Memory and Language*, 56(1), 35-48.
- Tekcan, A. İ. ve Göz, İ. (2005). *Türkçe kelime normları: 600 kelimenin inceleme, somutluk, sıklık değerleri ve çağrışım setleri* (No. 849). Boğaziçi Üniversitesi.
- Tulving, E. (1985). Memory and consciousness. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 26(1), 1-12.
- Yonelinas, A. P. (2002). The nature of recollection and familiarity: A review of 30 years of research. *Journal of Memory and Language*, 46(3), 441-517.
- Zhang, W. (2018). *The Effect of Emotion on False Memories in The Deese-Roediger-Mcdermott (DRM) Paradigm*, University Of Otago, (Doktora Tezi), Otago, 2018.

A Functional Food: Grape Fruits Fonksiyonel Bir Gıda: Üzüm Meyveleri

Duygu KIRMIZIKUŞAK¹

¹ Lecturer, Kahramanmaraş İstiklal
University,
Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: 0000-0002-7686-1160
Mail: duygukrmzksk@gmail.com

Corresponding Author:
Duygu KIRMIZIKUŞAK

DOI: [10.5281/zenodo.10449615](https://doi.org/10.5281/zenodo.10449615)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2023
Cilt: 1
Sayı: 1

Citation:
Kırmızıkuşak, D. (2023). A Functional
Food: Grape Fruits. *KİÜ Sosyal Bilimler
Dergisi*, 1(1), 34-44.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10449615>

Abstract

While diseases renew themselves by gaining resistance, the importance of healthy nutrition is understood more. The most important food group indicated in a healthy diet is fruit. One of the most important antioxidant-rich food groups is the berry group with purple, blue and red colors and anthocyanins. This fruit group stands out with its unique taste, texture, smell and structure. In the hospitality industry, visuality and taste are attractive factors for customers. Thanks to its health benefits and attractive color, small fruits are produced and exported more and more around the world. This situation encourages the increase of studies to diversify the researches on berry fruits. For this reason, in this study, the health relations and consumption areas of berry fruits were discussed by using the compilation technique, which is one of the qualitative analysis methods. As a result of the literature review, it was seen that current information about mulberry fruits was insufficient. Within the scope of the study, it is recommended to conduct current studies on fruits.

Key Words: A functional food, berry fruits, chronic diseases, healthy diet.

Öz

Hastalıklar direnç kazanarak kendini yenilerken, sağlıklı beslenmenin önemi daha çok anlaşılıyor. Sağlıklı beslenmede belirtilen en önemli besin grubu meyvelerdir. Antioksidan zengini en önemli besin gruplarından biri de mor, mavi ve kırmızı renkleri ve antosiyaninleri ile berry grubudur. Bu meyve grubu kendine özgü tadı, dokusu, kokusu ve yapısı ile öne çıkmaktadır. Konaklama sektöründe görsellik ve lezzet müşteriler için çekici faktörlerdir. Sağlığa faydaları ve çekici rengi sayesinde küçük meyveler dünya çapında giderek daha fazla üretilmekte ve ihraç edilmektedir. Bu durum üzümü meyveler üzerine yapılan araştırmaların çeşitlendirilmesi için çalışmaların artmasını teşvik etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, nitel analiz yöntemlerinden biri olan derleme tekniği kullanılarak üzümü meyvelerin sağlık ilişkileri ve tüketim alanları ele alınmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda dut meyveleri ile ilgili mevcut bilgilerin yetersiz olduğu görülmüştür. Çalışma kapsamında meyveler ile ilgili güncel çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyonel bir gıda, dut meyveleri, kronik hastalıklar, sağlıklı beslenme.

Introduction

Radiation, heavy metals, herbicides, pesticides and many medications taken for treatment purposes create active oxygen in the body. In this case, active oxygen must be balanced with an antioxidant. In cases where it is not possible to balance, it causes oxidative stress. This situation disrupts the metabolic balance of the body and causes the emergence of chronic diseases known today (Tosun & Yücel, 2003; Phillips & Currow, 2010).

In the treatment of chronic diseases, diets rich in fruits and vegetables known for their high antioxidant properties are recommended (Yang & Xiao, 2013). Fruits have been proven to provide relief from obesity, diabetes, retinal damage, heart, liver, stomach and kidney inflammation, tumors, microbial infection and bone loss (Phillips & Currow, 2010; Helkar, Sahoo & Patil, 2016; Golovinskaia & Wang 2021). In particular, it is known that fruit consumption delays the aging process and is used in various diseases such as cardiovascular occlusion and in the treatment of cancer, rheumatoid arthritis, lung diseases, cataracts, Parkinson's or Alzheimer's disease (Szajdek & Borowska 2008, Radovanović et al. 2013, Yang & Kortensniemi 2015, Golovinskaia & Wang 2021).

Berries are small fruit varieties known for their distinctive taste, structure, smell and texture. Berry fruit varieties (grapes, goji berries, strawberries, raspberries, blackberries, blackcurrants, cranberries, hawthorn, blueberries and rose hips) have become increasingly important over the last decade. Production of the fruit is widely distributed in the Northern Hemisphere. It is also found in the higher parts of the Western Hemisphere. Turkey is the natural range of grape berries and different forms of many species can be found almost throughout the country (Çağlar and Demirci, 2017).

The trend of small fruit cultivation is increasing worldwide, including grapes, strawberries, blackcurrants, currants, cranberries, rose hips, goji berries, blackberries, blueberries and raspberries (Radovanović et al. 2013, Yang and Kortensniemi 2015). In fact, strawberries have been one of the extraordinarily successful crops produced in Egypt. Accordingly, strawberry exports from Egypt increased from 1,200 tons in 1996 to about 5,600 tons in 2001-2002, valued at \$22.7 million. Strawberries are a demanded food crop in the US, Canada, Japan and European markets (Maas, 2004; Bayram, Özeker and Elmacı, 2013).

According to TurkStat, strawberry production increased by 18.2% in 2020 and reached 546 thousand tons. In 2021, it was 646 thousand tons. Turkey's strawberry exports by country were 47,912 tons in 2020. In 2021, it was 27,914 tons in January, February, March and April (Ministry of Agriculture and Forestry, 2021). Manisa, Mersin and Denizli provinces rank first in grape production. In the 2020 production period, 4.1 million tons of grapes were produced on 4.2 million decares of land. In the 2019-2020 season, 1.2 million tons of grapes were exported (Ataseven, 2021). New cutting-edge technologies have been introduced in production and exports, leading to rapid advances (Abdel-Mawgoud, 2010).

This study was compiled to evaluate the consumption areas of grape fruits and their health relations. Review technique, one of the qualitative research methods, was used in the research (Baltacı, 2019).

Health Benefits and Consumption Areas of Berry Fruits

Grapes: Grapes (*Vitis* sp.) are members of the Vitaceae family (Kanellis & Roubelakis-Angelakis, 1993). *Vitis* includes two subgenera [Euvit (38 chromosomes) and Muscadinia (40 chromosomes)] with a total of about 60 species. The primary centers of species diversity are North America and East Asia. Grapes have spread east into Asia and west into the Mediterranean region (Reisch, Owens, & Cousins, 2012; Williams, Dokoozlian, & Wample, 2018). Histologically, the grape berry is divided into three main parts: the flesh (mesocarp and endocarp), the skin (exocarp) and the seeds. (Figure 1)

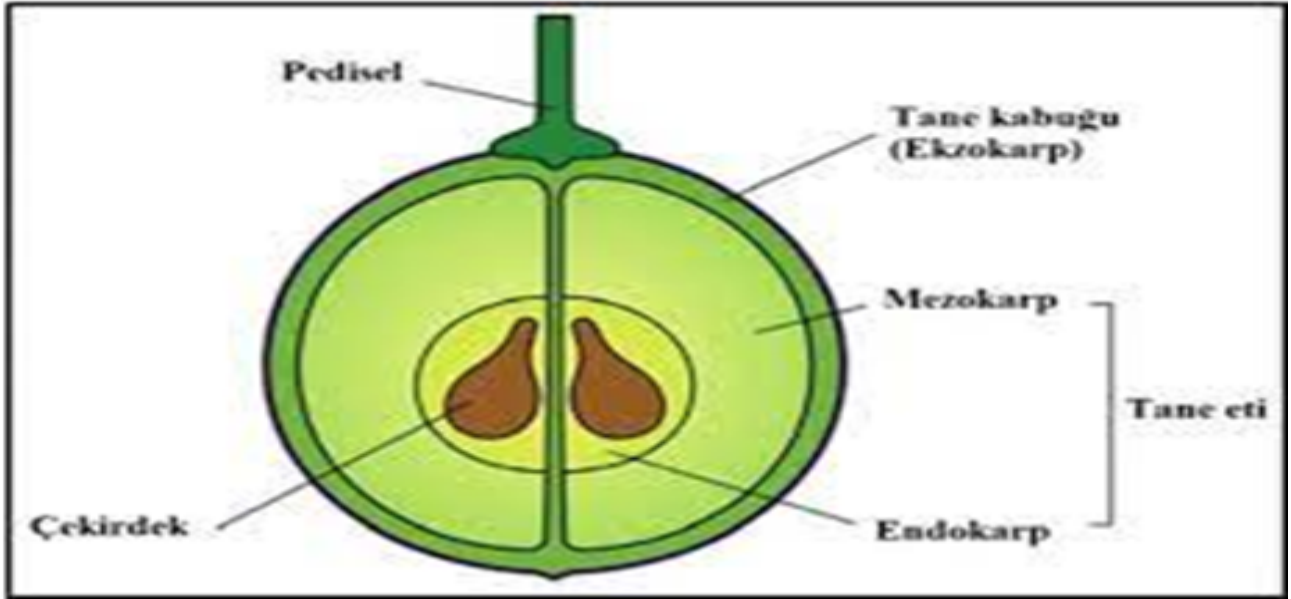

Figure 1. Structure of a grape berry (Conde et al., 2007).

Grapes are grown on about 7.9 million hectares worldwide. Grapes can be consumed directly as fresh, i.e. table and raisins. However, it is also used as vinegar, juice, compote, compote, juice, jam and wine. Grape juice can be concentrated. The ground seeds of grapes can be used in making biscuits, bread and cakes (Reisch, Owens and Cousins, 2012; Williams, Dokoozlian and Wample, 2018). Grapes contain various phytochemicals such as phenolic acids, stilbenes, anthocyanins and proanthocyanidins, which are powerful antioxidants (Van de Wiel, Van Golde & Hart, 2001). With its strong antioxidant activity, grapes inhibit cancer cell proliferation, suppress platelet aggregation and lower cholesterol (Yang & Xiao, 2013).

Strawberry: Widely distributed in the northern hemisphere and also extends southward along the west coast of South America and as far south as Hawaii (Chandler, 2012). The main parts of the strawberry flower: (a) cup; (b) female organ and fruit wall; (c) anther; (d) sepal; (e) petal (Figure 2) (Galetta and Maas, 1990). Botanically, a strawberry seedling is a flower stalk with many seeds embedded on its surface (Poling, 2012). The familiar fleshy red strawberry "fruit" is actually an enlargement of the strawberry flower. The true strawberry fruit is the seed-like achenes carried on it. It is derived from a single female organ and contains a single seed if successfully fertilized (Larson, 2018).

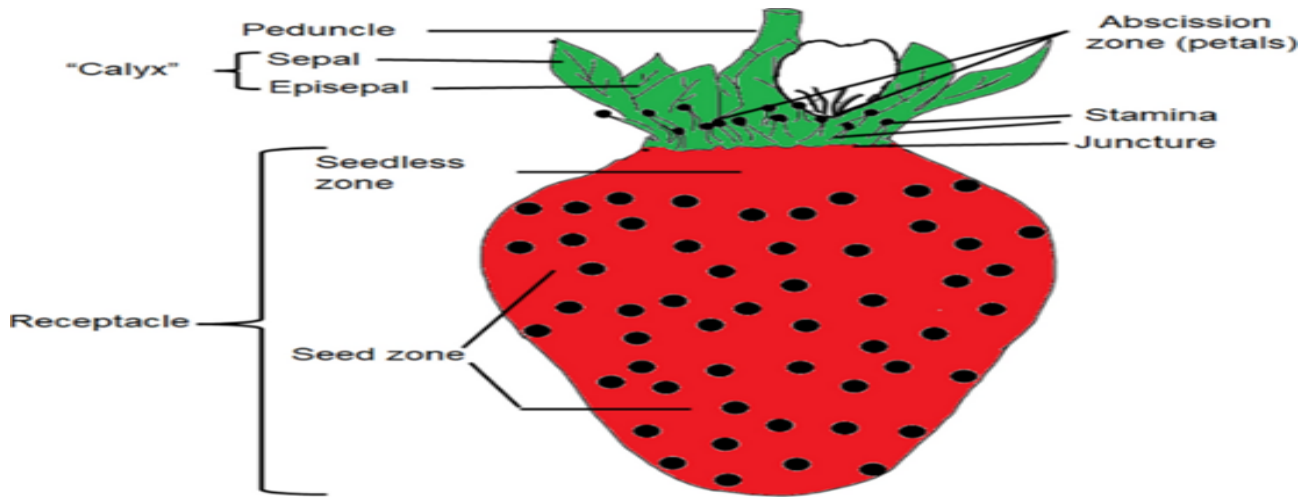

Figure 2. Structure of strawberries (Poling, 2012).

Strawberries can be processed, dried or frozen (Davis, Denoyes-Rothan & Lerceteau-Köhler, 2007). Alcoholic and non-alcoholic drinks or cocktails are made from the fruit. It is used as raw material in the ready-to-eat food industry as jam, marmalade, confectionery, pastry, fruit juice, fruit-flavored soda and canned (Maas, 2004; Bayram, Özeke & Elmacı, 2013).

Strawberry (*Fragaria X ananassa*, Duch.) is known for its anti-inflammatory effects. They have direct and indirect antimicrobial, anti-allergic and anti-hypertensive properties as well as inhibitory capacity (Giampieri et al., 2012). Strawberry is a fruit rich in minerals, vitamins, anthocyanins, antioxidants, flavonoids and phenolic acids. Pelargonidin 3-glucoside and cyanidin 3-glucoside substances give the fruit its red color. Anthocyanin, which gives strawberry its red color, increases antioxidant capacity. Its anticarcinogenic effect on cancerous cells has been observed (Maas, 2004; Bayram, Özeke and Elmacı, 2013).

Raspberries: Red raspberries contain essential nutrients and beneficial phytochemicals. For this reason, they are a common and important fruit in the Western diet. Anthocyanins and ellagitannins are polyphenolic compounds and major antioxidant phytochemicals found in raspberries. Raspberries are of great importance for human health. The fruit is rich in organic acids. It is recommended for diabetics with limited consumption due to the fruit sugar it contains. Its juice is also useful for those with rheumatism (Rao and Snyder, 2010). Raspberry fruit is processed in the food industries as juice, canned, pastry, jam and cream and is consumed widely. Syrups obtained from raspberries are used in the pastry sector (Ağaoğlu, Çelik and Atilla, 2003; Golovinskaia and Wang 2021). Figure 3 shows a raspberry Figure 3.

Figure 3. Raspberry Figure (Milliyet news, 2023).

Blackberries: Blackberries are consumed both fresh and dried. Blackberries are consumed as marmalade, preserves, cakes, ice cream and the pulp is used as fruit juice and liqueur. The leaves are collected in spring and dried. Dry leaves are boiled and drunk. With the pectin substance it contains, it is used for thickening in pastry and for making jelly in kitchens (Radovanović et al. 2013, Yang and Kortessniemi 2015). Blackberries are rich in minerals, vitamins and organic acids. For this reason, it is very beneficial for human health. These plants cleanse the blood, break down toxic substances in the blood and facilitate the sweating process (Ağaoğlu, 1986; Pehlivan and Gülerüz, 2004). Blackberry syrups are useful for people suffering from respiratory and pectoral diseases (Keipert, 1981, Radovanović et al. 2013, Yang and Kortessniemi 2015). Figure 4 shows an Figure of blackberries.

Figure 4. Blackberry Figure (Blackberry, 2023).

Blackcurrant: Fresh consumption of blackcurrant is relatively small compared to dried consumption. With its taste and odor, it is more suitable for the food industry. It is used in juice, jam, jelly, concentrate, marmalade, compote, candy, cake, ice cream, wine, fruit extract yogurt, etc. Drinking the leaves by boiling or brewing helps the kidneys to work (Onur et al., 1999; Yang and Kortessniemi 2015). Blackcurrant reduces fatigue due to its inflammatory effect. It is known to be beneficial for human health with its biochemical properties. It helps the intestines to work. It strengthens the gums and prevents bleeding (Onur et al., 1999; Yang and Kortessniemi 2015). Blackcurrant is as shown in Figure 5.

Figure 5. Blackcurrant (Habertürk, 2021).

Dogwood: Dogwood is a tree species belonging to Bolu and the surrounding region, known to belong to the dogwood family. The tree grows up to 5-8 m in length. The leaves of the tree are dark green, veins are parallel and hairy along the veins. The small yellow flowers bloom in February-March. The fruits are elliptical in shape and red in color. Cranberry fruit can be consumed fresh or dried, as well as tarhana, sherbet and marmalade. Sandwiches, fish with cranberry, cranberry tarhana, stuffed leaves with cranberry and salad with cranberry are among the dishes made with cranberry fruit (Koca et al., 2006). The Figure of cranberry is shown in Figure 6.

Figure 6. Cranberry (Anadolu News Agency, 2022)

Rosehip: Rosehip is a fruit that has been used in the field of health since ancient times (Çağlar & Demirci, 2017). It is known to be especially good for oral and dental health. In addition, it has been used against diseases related to the digestive system, kidney and gallstones, tapeworm and snake disease. In Turkey, it is generally consumed as tea or marmalade. It is good for joint pains, cholesterol, heart and skin health. The tiliroside antioxidant in its content can help to lose weight (Koca, Koca, & Yolcu, 2008; Çağlar & Demirci, 2017). The picture of rosehip is shown in Figure 7.

Figure 7. Rosehip (Akgün, 2021).

Hawthorn: Hawthorn is a tree from the Rosaceae family that has been growing in the Mediterranean basin for a very long time. It is popularly called hawthorn and barutan (Chang et al., 2002; Fong and Bauman, 2002; Rigelsky and Sweet, 2002; Chang, Dao and Shao, 2005; Dahmer and Scott, 2010). There are more than 50 species of hawthorn fruit. The colors of the fruit vary from red-brown, red, yellow. Hawthorn fruit is consumed both fresh and dried. Its leaves are also utilized (Chang et al., 2002; Fong and Bauman, 2002; Dahmer and Scott, 2010).

Hawthorn (*Crataegus oxyacantha*) is a fruit. It used as an herbal medicine history. Fruit has been used to treat digestive disorders and cardiovascular disorders (Chang et al., 2002; Fong and Bauman, 2002). It is believed to have the ability to increase the integrity of the blood vessel wall and improve coronary blood flow through the action of flavonoids. Clinical studies conducted that it can be used in the treatment of heart failure (Chang et al., 2002; Fong and Bauman, 2002; Rigelsky and Sweet, 2002; Chang, Dao and Shao, 2005; Dahmer and Scott, 2010). The Figure of hawthorn is shown in Figure 8.

Figure 8. Hawthorn Figure (Habertürk, 2023).

Blueberry (Blueberry): Blueberries belong to the genus *Vaccinium* and subgenus *Cyanococcus*. In general, long blueberry (HB, *V. corymbosum* L.) and rabbit's eye blueberry (RB, *V. ashei* Reade) are recognized as commercially important blueberry species (Yang et al., 2022). Blueberry (*Vaccinium* sp.), a

fruit crop belonging to the Ericaceae family, is recognized as a storehouse of functional phytochemicals. Its constituents, phenolic acids (caffeic, chlorogenic, ferulic, p-coumaric and cinnamic acids) and flavonoids (anthocyanidins) have been recognized to confer numerous healthful properties (Smith, 2000). Consumer interest in these berries has led to increased food production (Brazelton, 2013; Petal, 2014).

In recent years, numerous studies have been published on the effects of blueberry anthocyanins on the human nervous system (Camire, 2000). These studies have shown that blueberry anthocyanins have positive effects on age-related cognitive impairment, neurodegeneration and memory damage (Norberto et al., 2013).

Blueberries, which are found in Northern Europe and America, are distributed in cool and mountainous areas. The taste is both sour and sweet. It is a purple colored fruit with blue berry flesh. It grows suitable for temperate climate conditions. In Turkey, it is most commonly grown in the Black Sea region (Rowland, Hancock & Bassil, 2016).

Blueberry extracts are widely used in the food and pharmaceutical industries. It can be used dry or wet. In milk and dairy technology; it can be added to kefir, ice cream, milk or yogurt. It can be consumed as jam, marmalade and tea (Rowland, Hancock & Bassil, 2016). An Figure of blue berries is shared in Figure 9.

Figure 9. Blue berries [blueberries] (NtvHaber, 2023).

Goji (Wolfberry): Goji is gaining importance both medicinally and pharmaceutically, and its applications in the food industry are also increasing (Vidović et al., 2022). The genus comprises about 100 species distributed from temperate to subtropical regions. It is thought to be derived from two species, *Lycium barbarum* L. and *L. chinense* Mill (Donno et al., 2015).

Lycium barbarum is a perennial deciduous shrub with elliptical orange-red fruits and a sweet-tangy flavor (Jeszka-Skowron et al., 2017). The original region of origin is not precisely determined, but it is thought to be between Southeast Europe and Southwest Asia (Potterat & Hamburger, 2008). The plant is particularly widespread in warm regions such as the Mediterranean, Southwest and Central Asia (Ma et al., 2019).

Lycium chinense is native to China, Tibet, Taiwan and Japan and is widely cultivated in Asia, but is also grown in Europe and the United States. Black goji berries with a special composition and flavor are obtained from the Chinese native species *L. ruthenicum* Murr (Jeszka-Skowron et al., 2017).

Goji berries have been highly valued in traditional Chinese medicine since ancient times. They have been used as food in raw, dried or processed forms such as tea, juice, wine or liquor. Goji berries are a good source of nutrients such as lipids, proteins, fibers, vitamin C and minerals (Ma et al., 2019). It also contains non-nutritive bioactive compounds such as phenolic compounds, polysaccharides and carotenoids (Wenli, Shahrajabian & Qi, 2021; Vidović et al., 2022). On the other hand, in vitro antioxidant assays, in vivo studies and clinical trials have contributed to the understanding of some health benefits of goji berries (Potterat & Hamburger, 2008; Ma et al., 2019; Wenli, Shahrajabian & Qi, 2021).

Today, goji berries are available on the global food market as food or food supplements. In Italy, goji berries have been added to the list of foods with physiological antioxidant properties by the Ministry of Health and are widely available in food supplements (Jeszka-Skowron et al., 2017). Goji berries are also utilized in a variety of food products, including juice, ice cream, marmalade, sauces, salads and beer, as well as baked goods and dairy products (Potterat & Hamburger, 2008). There is evidence that goji berries can trigger allergic reactions in sensitive individuals, especially in Mediterranean populations (Vidović et al., 2022). Figure 10 shows goji berries.

Figure 10. Wolfberry [Goji] (Hürriyet, 2018).

Conclusion

With the development of technology, individuals have shortened the duration of the routine work they used to do before. Working conditions have improved, leisure time has increased and wages have increased. Throughout history, people have turned to leisure activities in order to satisfy their personal tastes according to the possibilities of the period.

Nutrition, one of the most basic needs of human beings, has ceased to be a need and has become a pleasure (Hatipler, 2017). People strive to spend their remaining time in a quality way. In this sense, the first quality search they apply for is related to food health. Accordingly, spending quality time is achieved by ensuring food safety at the maximum level. With the rapid increase in population, pesticide disposal has become widespread in order to ensure the continuation of fruit production and reduce losses during the harvest phase. The issue of cleaning pesticides puts food safety at risk.

Access to healthy and clean food is becoming increasingly important. Fruits and fruit extracts are known to have important properties (i.e. vitamins, minerals, phenolic acids, flavonoids and anthocyanins) for disease prevention (Szajdek and Borowska 2008, Radovanović et al. 2013, Yang and Kortensniemi 2015, Golovinskaia and Wang 2021). Fruits are among the important food groups that regulate human health. Among these, grape fruits attract attention with their colors and Figures. It can be said that grapes, strawberries, blackcurrants, cranberries, rose hips, blackberries, blueberries and raspberries are among the highly attractive food groups. They are also rich in polyphenolic compounds and major antioxidants.

If the fruits are properly cleaned and balanced consumption is ensured, it has been understood that they have the power to eliminate oxidative stress in the human body caused by pesticide consumption and radiation. In this study, attention was drawn to the health properties of grape fruits. However, a starting point for future studies has been created. As a result of the literature review, it was seen that current information about berry fruits is insufficient. Within the scope of the study, it is recommended to carry out current studies on berries.

REFERENCES

- Ağaoğlu, Y.S. (1986). *Bramble Fruits*. Ankara University Agriculture Publications: 984 Ankara: Lesson Book: 290, p.377.
- Ağaoğlu, Y.S., Çelik, M. and Atila, S.P. (2003). Preliminary evaluations on the adaptation of some raspberry (*R. İdeabatus* L.) cultivars in cultivars in Ayaş (Ankara) conditions. *The First National Kiwifruit and Bramble Fruits Symposium*, of the 23-25 October in 2003, 330-336p, Ordu.
- Akgün, S. (2021). Kuşburnu, <https://drserdarakgun.com/index.php/2021/06/02/kusburnu-faydaları/> 20.07.2023 Retrieved from date.
- Anadolu haber ajansı (2022). Kızılçık <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/boluda-olunlasan-alic-ve-kizilciklar-koylulerce-toplaniyor-2712840>, 20.07.2023 Retrieved from date.
- Ataseven, Z. (2021). Tarım ürünleri piyasaları. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF,,> 20.07.2023 Retrieved from date.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bayram, S. E., Özeker, E., & Elmacı, Ö. L. (2013). Fonksiyonel gıdalar ve çilek. *Akademik Gıda*, 11(2), 131-137.
- Böğürtlen, (20.07.2023). Retrieved from date <https://www.bogurtlen.gen.tr/>.
- Brazelton, C. (2013). World blueberry acreage & production. Folsom: USHBC, 353, 880-886.
- Camire, M. E. (2000). Bilberries and blueberries as functional foods and nutraceuticals. *Functional Foods: Herbs, Botanicals and Teas*. Lancaster: Technomic Publishing, 289-319.
- Chandler, C. K., Folta, K., Dale, A., Whitaker, V. M., & Herrington, M. (2012). Strawberry. *Fruit breeding*, p.305-325.
- Chang, Q., Zuo, Z., Harrison, F., & Chow, M. S. S. (2002). Hawthorn. *The Journal of Clinical Pharmacology*, 42(6), 605-612.
- Chang, W. T., Dao, J., & Shao, Z. H. (2005). Hawthorn: potential roles in cardiovascular disease. *The American Journal of Chinese Medicine*, 33(01), 1-10.
- Conde, C., Silva, P., Fontes, N., Dias, A. C. P., Tavares, R. M., Sousa, M. J., ... & Gerós, H. (2007). Biochemical changes throughout grape berry development and fruit and wine quality. *Food*, 1(1), 1-22.
- Çağlar, M., & Demirci, M. (2017). Üzümü meyvelerde bulunan fenolik bileşikler ve beslenmedeki önemi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(11), 18-26.
- Dahmer, S., & Scott, E. (2010). Health effects of hawthorn. *American Family Physician*, 81(4), 465-468.
- Davis, T. M., Denoyes-Rothan, B., & Lerceteau-Köhler, E. (2007). Strawberry. In *Fruits and nuts* (p.189-205). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
- Donno, D., Beccaro, G. L., Mellano, M. G., Cerutti, A. K., & Bounous, G. (2015). Goji berry fruit (*Lycium* spp.): Antioxidant compound fingerprint and bioactivity evaluation. *Journal of functional foods*, 18, 1070-1085.
- Fong, H. H., & Bauman, J. L. (2002). Hawthorn. *Journal of Cardiovascular Nursing*, 16(4), 1-8.
- Galletta, G. J., & Maas, J. L. (1990). Strawberry genetics. *HortScience*, 25(8), 871-879.
- Giampieri, F., Alvarez-Suarez, J. M., Mazzoni, L., Romandini, S., Bompadre, S., Diamanti, J.,... & Battino, M. (2013). The potential impact of strawberry on human health. *Natural product research*, 27(4-5), 448-455.
- Golovinskaia, O., & Wang, C. K. (2021). Review of functional and pharmacological activities of berries. *Molecules*, 26(13), 3904.
- Habertürk, (2021). Frenk üzümü, <https://www.haberturk.com/frenk-uzumunun-faydaları-nelerdir-frenk-uzumu-yararları-ve-zararları-n1-2951364>, 20.07.2023 Retrieved from date.
- Habertürk, (2023). <https://www.haberturk.com/alic-nedir-ne-ise-yarar-alic-meyvesi-ve-yapraginin-sagliga-faydaları-htfd-3406336>, 20.07.2023 Retrieved from date.
- Hatıplı, M. (2017). Postmodernizm, tüketim, popüler kültür ve medya. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 32-50.
- Helkar, P. B., Sahoo, A. K., & Patil, N. J. (2016). Review: Food industry by-products used as a functional food ingredients. *International journal of waste resources*, 6(3), 1-6.
- Hürriyet (2018). Kurt üzümünün faydaları nelerdir? <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/goji-berry-kurt-uzumu-faydaları-neler-goji-berry-cayi-nasil-yapilir-40756326>, 3.7.2023 Retrieved from date.
- Jeszka-Skowron, M., Zgoła-Grzeškowiak, A., Stanisz, E., & Waśkiewicz, A. (2017). Potential health benefits and quality of dried fruits: Goji fruits, cranberries and raisins. *Food Chemistry*, 221, 228-236.
- Kanellis, A. K., & Roubelakis-Angelakis, K. A. (1993). Grape. In *Biochemistry of fruit ripening* (p.189-234). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Keipert, K. (1981). *Beerenoobst*. Verlag Eugen Ulmer. Stuttgart.
- Koca, A. F., Koca, İ., Anıl, M., & Karadeniz, B. (2006). Kızılçık tarhanasının fiziksel, kimyasal ve duyuşsal özellikleri. *Gıda Kongresi*, 377-380.
- Koca, İ., Koca, A. F., & Yolcu, H. (2008). Fonksiyonel gıda olarak kuşburnu. *Türkiye*, 10, 295- 298.
- Larson, K. D. (2018). Strawberry. In *Handbook of environmental physiology of fruit crops* (p.271-297). CRC Press.

- Ma, Z. F., Zhang, H., Teh, S. S., Wang, C. W., Zhang, Y., Hayford, F., ... & Zhu, Y. (2019). Goji berries as a potential natural antioxidant medicine: An insight into their molecular mechanisms of action. *Oxidative medicine and cellular longevity*, 2019.
- Maas, J. L. (2004). Strawberry disease management. *Diseases of Fruits and Vegetables: Volume II: Diagnosis and Management*, 441-483.
- Milliyet (2023). <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/ahudunun-inanilmaz-faydasi-1868043>, 20.07.2023 Retrieved from date.
- Norberto, S., Silva, S., Meireles, M., Faria, A., Pintado, M., & Calhau, C. (2013). Blueberry anthocyanins in health promotion: A metabolic overview. *Journal of Functional Foods*, 5(4), 1518-1528.
- Ntv Haber, (2023). Yaban mersini nedir? Yaban mersininin faydaları nelerdir?, <https://www.ntv.com.tr/saglik/yaban-mersini-blueberry-nedir-yaban-mersininin-faydolari-nelerdir>, Erişim Tarihi: 3.7.2023 Retrieved from date.
- Pehlivan, M., & Gülerüz, M. (2004). Ahududu ve böğürtlenlerin insan sağlığı açısından önemi. *Bahçe*, 33(1), 51-57.
- Patel, S. (2014). Blueberry as functional food and dietary supplement: The natural way to ensure holistic health. *Mediterranean Journal of Nutrition and Metabolism*, 7(2), 133-143.
- Phillips, J. L., & Currow, D. C. (2010). Cancer as a chronic disease. *Collegian*, 17(2), 47-50.
- Poling, E. B. (2012). *Strawberry plant structure and growth habit*. New York State Berry Growers Association. Berry EXPO.
- Potterat, O., & Hamburger, M. (2008). Goji juice: A novel miraculous cure for longevity and well-being? A review on composition, pharmacology, health-related claims and benefits. *Schweizerische Zeitschrift für Ganzheitsmedizin*, 20(7-8), 399-405.
- Radovanović, B. C., Anđelković, S. M., Radovanović, A. B., & Anđelković, M. Z. (2013). Antioxidant and antimicrobial activity of polyphenol extracts from wild berry fruits grown in southeast Serbia. *Tropical Journal of Pharmaceutical Research*, 12(5), 813-819.
- Rao, A. V., & Snyder, D. M. (2010). Raspberries and human health: a review. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 58(7), 3871-3883.
- Reisch, B. I., Owens, C. L., & Cousins, P. S. (2012). Grape. *Fruit breeding*, 225-262.
- Rigelsky, J. M., & Sweet, B. V. (2002). Hawthorn: pharmacology and therapeutic uses. *American Journal of Health-System Pharmacy*, 59(5), 417-422.
- Rowland, L. J., Hancock, J. F., & Bassil, N. V. (2016). Blueberry. In *Genetics, genomics and breeding of berries* (pp. 27-66). CRC Press.
- Smith, M. A. L., Marley, K. A., Seigler, D., Singletary, K. W., & Meline, B. (2000). Bioactive properties of wild blueberry fruits. *Journal of Food Science*, 65(2), 352-356.
- Szajdek, A., & Borowska, E. J. (2008). Bioactive compounds and health-promoting properties of berry fruits: a review. *Plant foods for human nutrition*, 63, 147-156.
- Onur, C., N. Türemiş, K. Derin, T. Cincaner, Y.S. Ağaoğlu, et al. (1999). Evaluation of some currant (*Ribes* spp.), raspberry and blackberry (*Rubus* spp.) cultivars. *Horticultural Congress of Turkey III National*. p.772-775.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2021). Çilek üretimi. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF>: 20.07.2023 Retrieved from date.
- Tosun, İ., & Yüksel, S. (2003). Üzüm sü meyvelerin antioksidan kapasitesi. *Gıda*, 28(3), 305-311.
- Van de Wiel, A., Van Golde, P. H. M., & Hart, H. C. (2001). Blessings of the grape. *European Journal of Internal Medicine*, 12(6), 484-489.
- Vidović, B. B., Milinčić, D. D., Marčetić, M. D., Djuriš, J. D., Ilić, T. D., Kostić, A. Ž., & Pešić, M. B. (2022). Health benefits and applications of goji berries in functional food products development: A review. *Antioxidants*, 11(2), 248.
- Wenli, S., Shahrajabian, M. H., & Qi, C. (2021). Health benefits of wolfberry (*Gou Qi Zi*, *Fructus barbarum* L.) on the basis of ancient Chineseherbalism and Western modern medicine. *Avicenna Journal of Phytomedicine*, 11(2), 109.
- Yang, W., Guo, Y., Liu, M., Chen, X., Xiao, X., Wang, S., ... & Chen, F. (2022). Structure and function of blueberry anthocyanins: A review of recent advances. *Journal of Functional Foods*, 88, 104864.
- Yang, B., & Kortessniemi, M. (2015). Clinical evidence on potential health benefits of berries. *Current Opinion in Food Science*, 2, 36-42.
- Yang, J., & Xiao, Y. Y. (2013). Grape phytochemicals and associated health benefits. *Critical reviews in food science and nutrition*, 53(11), 1202-1225.
- Williams, L. E., Dokoozlian, N. K., & Wample, R. (2018). Grape. In *Handbook of environmental physiology of fruit crops* (p.85-133). CRC Press.

Çanakkale Muharebelerindeki Komutanlar, Tarih Akışında Önemli Görevlendirmeler, Liman Von Sanders Ve Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Talihi Commanders in the Gallipoli Battles, Important Assignments in the Flow of History, Liman Von Sanders and the Fortune of Staff Colonel Mustafa Kemal Kazım DALKIRAN¹

Öz

¹ Dr., (Emekli Tuğgeneral) Üsküdar Üniversitesi, İstanbul/Türkiye
ORCID: [0000-0002-7808-7535](https://orcid.org/0000-0002-7808-7535)
Mail: kazim.dalkiran@uskudar.edu.tr

Corresponding Author:
Kazım DALKIRAN

DOI: [10.5281/zenodo.10449617](https://doi.org/10.5281/zenodo.10449617)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2023
Cilt: 1
Sayı: 1

Çanakkale Muharebeleri, Birinci Dünya Savaşının akışını, süresini, sonuçlarını etkileyen ve bununla birlikte daha sonraki gelişmelere yön veren tarihin önemli bir sayfasıdır. Bu muharebeler tarihte çağ açan bir milletin her dönemde etkili olma kapasitesine sahip olduğunu göstermiştir. Bu makalede burada görev yapan komuta heyetinin başarısının tesadüf olmadığını anlamak ve de çok büyük maddi ve manevi maliyeti olan harplerden sonra ders almak gerektiği ortaya konmaktadır. Harp tarihi belgeleri yanında kişisel anlatımlardan da teyit edilmeye dikkat edilmiştir. Nusrat Mayın Gemisinin baskın tarzında engel kullanma yaklaşımıyla Boğaza döşediği mayınlar amacına ulaşmıştır. Deniz hareketinin sonucunu etkilemiş ve dünya tarihine yazdığı en önemli ders olmuştur. Harpler askerler ve sivil yöneticiler için tarih sahnesine çıkmak anlamında bir vesiledir. Ancak bunun, "Dünyada adalet ve huzur" doğrultusunda kullanılması halinde tarih sayfalarında haklı ve onurlu savaşın temsilcileri olarak yer alınır. Bu şekilde zaferle taçlanan sonuçların yüce milletlere nasip olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte harp esnasında isimsiz birçok kahraman tarih sayfalarında yer almadan görevlerini yaparlar. Bunların kaydedilmemesi nedeniyle harbin bazı gerçek sayfaları eksik kalmaktadır. Liman Von Sanders, Esat Paşa, Albay Mustafa Kemal ve Albay Feyzullah birbirini tamamlayan sayfaların öğeleridir. Tarihçilerin bu sayfaları tamamlamak için çalışarak tarihin bilinmesine, güncel durumun anlaşılmasına ve geleceğin oluşturulmasına katkı sağlamaları gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Muharebeleri, Anafartalar Grup Komutanlığı, Esat Paşa, Albay Mustafa Kemal ve Albay Feyzullah, Liman Von Sanders.

Abstract

Citation:
Dalkiran, K. (2023). Çanakkale Muharebelerindeki Komutanlar, Tarih Akışında Önemli Görevlendirmeler, Liman Von Sanders Ve Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Talihi. *KİÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 45-55.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10449617>.

The Battle of Dardanelles (Çanakkale) is an important page in the history that affected the flow, duration and results of the First World War and also gave direction to the later developments. These battles have shown that a nation that opened an era in history has the capacity to be effective in every period. In this article, it is revealed that it is necessary to understand that the success of the command team working here is not accidental and that it is necessary to take lessons after wars that have great material and moral costs. In addition to war history documents, attention was paid to confirming by using personal narratives. The mines laid in the Bosphorus by the Nusrat Mine Ship's approach of using obstacles in the raid style achieved its purpose. He influenced the outcome of the naval campaign and became the most important lesson he wrote in world history. Wars are an occasion for soldiers and civil administrators to appear on the stage of history. However, if this is used in the direction of "Justice and peace in the world", they will take place in the pages of history as the representatives of a just and honorable war. We see that the results crowned with victory in this way are bestowed on the great nations. However, during the war, many unnamed heroes do their duty without being included in the history pages. Because these were not recorded, some actual pages of the war are missing. Liman Von Sanders, Esat Pasha, Colonel Mustafa Kemal and Colonel Feyzullah are the elements of the pages that complement each other. Historians should work to complete these pages and contribute to knowing the history, understanding the current situation and creating the future. Terms: Battles of Çanakkale (dardanelles, Anafartalar Group Command, Esat Pasha, Colonel Mustafa Kemal and Colonel Feyzullah, Liman Von Sanders.

Key Words: Battles of Çanakkale, Anafartalar Group Command, Esat Pasha, Colonel Mustafa Kemal and Colonel Feyzullah, Liman Von Sanders.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale Muharebelerine katılan komutanların önemli bir bölümü Harp sürecinde Osmanlı topraklarında hayatlarını kaybetmişlerdir. Bunlar Colmar Von Der Goltz Paşa'nın 1883'de Binbaşı rütbesiyle Harbiye'de eğitim ve öğretimi düzenlenmesi için tayin edilmesinden sonra yeni eğitim sistemine göre yetişen subaylardır (Türkmen, 2018). Daha önce açılan Askerî İdâdiler yanında II. Abdülhamid'in eğitimin yaygınlaşması çerçevesinde açtığı İdâdilerde (Kodaman, 1991) kurmay subay olan komutanların Erkân-ı Harbiye Mektebinde birlikte okuduğunu ve birçoğunun okul yıllarından itibaren birbirlerini çok iyi tanıdıkları bilinmektedir. Bunun yanında Alman subaylarla birlikte çalışmanın da bu dönemlerde başladığını görüyoruz. Birden fazla ülkenin harekât alanında birlikte çalışması önemli bir ön hazırlığı ve ortak usullerin oluşturulmasını gerektirir. Lisan ve kültür farklılığından kaynaklanan anlayış farklılığı üstesinden gelinmesi gereken konulardandır. Özellikle ülkelerin sahip olduğu imkânlarının, arazi şartlarının ve coğrafi yapısının bilinmesi doğru kararlar verilmesi için çok önemlidir. İşte bu eğitim sürecindeki beraberlik ve öncesinde ülkenin sahip olduğu imkânların öğrenilmesi, harp sürecinde birçok hususu daha kolay aşmayı sağlamıştır.

Vatan savunmasında görevi alan komutanlar askerliğin gereği olan önemli kararları alırken, öğrendikleri hususları uygulama fırsatı elde ederler. Bu kararları alıp uygularken kendi imkân kabiliyetlerini ve düşmanın imkân kabiliyetlerini bilmenin yanında harbin yapılacağı harekât alanını da çok iyi bilmelidirler. Zaten vatan savunması yapana avantaj sağlayan en önemli hususlardan biri de muharebe alanını daha iyi tanıma imkânıdır. İşte Çanakkale Muharebelerinde muharebe alanını tanıyan komutanlar, muharebelerin gidişatına ve sonucuna yön verecek yerlerde inisiyatif olarak bu durumu kendi lehlerine çevirmişlerdir. Harbin sevk ve idaresini yürüten komutanların en üst seviyedeki eğitim kurumlarında yetişmesi ve tecrübe kazanmalarının yanında karakterlerine uygun görevlendirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu görevlendirmelerin doğru yapılması ve ekip oluşturulması, irdelenmesi gereken bir konudur. Çünkü tarih araştırmalarında ve değerlendirmelerinde içinde bulunulan zaman-mekân ve şartların dikkate alınması hususunun gözden kaçırılmaması hayati önem taşır. Çanakkale Muharebelerinde bölgeye tayin edilen komutanların bölgede daha önce görev yapan ve bölgeyi tanıyan komutanlar olması, hayat ve varlık sebebi olan harbin sevk ve idaresinin doğru şekilde yapıldığını ortaya koymaktadır.

Çanakkale Muharebelerinin yaşandığı dönemde en fazla tartışılan konulardan biri Liman Von Sanders'in görevlendirilmesidir. Harekât planları üzerindeki tartışmaların da bu çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Bu çalışmada Çanakkale Muharebeleri ve devamında yaşananlarla, daha sonra dünya sahnesinde önemli rol alacak şahsiyetlerin ortaya çıkması incelenecektir. Ayrıca; toplumların toplam değerlerinin topyekûn doğru kullanılması ile tesadüfler yerine kararlar ve karar vericileri incelenecektir. Bu kapsamda Liman Von Sanders'in göreve seçilmesi ile 8-9 Ağustos 1915 tarihindeki Anafartalar Grup Komutanlığı görevlendirmelerinin öncesi ve sonrası hakkında değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bu cephede 3. Kolordu Komutanı olarak görev yapan Albay Esat ve iki gün Anafartalar Grup Komutanlığı yapan Albay Feyzullah incelenmesi gereken şahsiyetlerdir (Yurttakal, 2015; Özhan, 2018; Kara, 2009, Altay, 1956).

Liman Von Sanders'in görevlendirilmesi

Çanakkale Muharebelerinde görev alan komutanlar arasında en fazla dikkat çekenin Liman Von Sanders olduğu görülmektedir. Çünkü daha önce ordu, kolordu komutanlığı gibi üst seviyede görevlerde bulunmamıştır. Bunun üzerine daha önce yapılan savunma planları ve harp esnasında Osmanlı subayları ile planlar üzerinde yapılan tartışmalar da eklendiğinde görevlendirme ile ilgili daha fazla fikir söylenmesi kaçınılmaz olmuştur. Öncelikle görevlendirilmesi ile ilgili değerlendirmelere katkı sağlamak ve özelliği olmayan birinin seçildiği düşüncelerine farklı bilgilerle düzeltme yapmak için bu konuda bazı hususların belirtilmesine ihtiyaç vardır. Bu konuda Liman Von Sanders'in "Türkiye'de Beş Yıl" kitabında bilgi verilmektedir (Sanders, 1999).

"Türkiye'ye Nasıl Geldim" diye başladığı anlatımında kendisi ve Alman yetkililerin değerlendirmelerini şu şekilde anlatmaktadır.

"15 Haziran 1913'te¹Görkemli imparatorun tahta çıktığı gün- Askerî Kurul'dan gelen bir yazıyla Türkiye'ye gönderilecek Askerî Kurulun başkanlığını kabul edip etmeyeceğim soruluyordu. O tarihte ben, en kıdemli bir tümen komutanı olarak, Alman Ordusunun Kassel'deki 22. Tümenin Komutanlığını yapıyordum. O zamana kadar Prusya Ordusunda çeşitli hizmetlerde bulunmuş, uzun süre Genelkurmay'da görev yapmış ve birçok ülkeye geziye gitmiştim; ama ne Türkiye'yi görmüş ne de oradaki olaylarla ilgili incelemelerde bulunmuştum. Bu nedenle, böyle bir öneriyle karşılaşacağım aklımın köşesinden geçmiyordu. Askerî Kurulun yazısına, İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Baron Wangenheim'in telgrafı da eklenmişti ki, bunda söz konusu yeni görevin amaç ve sınırları şöyle belirtiliyordu: "Alman politikasının, Asya Türkiye'sinin güçlendirilmesi ve ilerlemesi konusunda içten ve dürüst olarak yürütüldüğüne inandığı için, Sadrazam, Haşmetli İmparator'dan Türk Ordusunun yetiştirilmesiyle ilgilenecek bir Alman generalin gönderilmesi ricasında bulunmamı istemektedir. Ayrıntılar daha kararlaştırılmış değildir. Bu makama getirilecek generalin bütün askerî konularda çok geniş yetkiyle donatılması düşünülmektedir. General, bütün öteki Alman reformcuların başında bulunacak ve söz konusu reformların Türk Ordusunda amacına uygun biçimde gerçekleştirilmesinden sorumlu olacaktır. Ayrıca, ilerideki savaşlarda yapılacak seferberlikler ve harekâtlar için de bu generalin önerileri temel alınacaktır. Böyle bir makam için, Genelkurmay işlerinde deneyimli, güçlü bir asker söz konusu olabilir. Son savaşta komutanlarla kurmay subayların görevlerini birçok yerde başaramadığı göz önünde tutulunca, generalin asıl görevi, kurmay subayların iyi bir şekilde yetiştirilmesi olacaktır. Bu nedenle, seçilecek generalin uzun süre Kolordu Kurmay Başkanı olarak çalışmış bulunması ve kolordunun kurmay subay eylemlerini başarıyla yönetmiş olması gerekir. Ayrıca, emrindekilere dilediğini yaptırabilecek bir kişilikte olması da gereklidir. Türkçe bilmesi ve Türkiye hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Kanımca, bir Alman generalin bu işin başına getirilmesi, Türk yenilgisinin sorumluluğunu Alman reform makamlarına yıkmak isteyenleri ve bu makama İngiliz reformcuların getirilmesi yolundaki çabaları da durdurabilir. Balkan Savaşı'ndaki yenilgi, birtakım çevrelerde ordudaki reform hareketlerine, özellikle Almanlaştırma çabalarına bağlanmış ve bu yolda güçlü bir propaganda ortaya çıkmıştı. Propagandaların temelini, Alman uzmanların yerini İngilizler alırsa işlerin düzeleceği görüşü oluşturuyordu (Çevirenin notu). Öneriyi geri çevirdiğimiz zaman, Bab-ı Âli'nin gerek duyduğu reformcuları başka devletlerden sağlaması tehlikesi vardır. Bu önerilerin gizli tutulması rica olunur." Önerilen görev, onurlu ve geniş bir çalışma gerektirdiği için, zaman geçirmeden kabul ettiğimi Wangenheim'e bildirdim. Türk hükümetiyle aylarca süren görüşmelerden sonra Askerî Kurul Sözleşmesi İstanbul'da hazırlanarak en yüksek Alman makamlarının incelenmesine sunuldu. 1913 yılı Kasım ayında son biçimini aldı ve imparator tarafından bana bu sözleşmeyi imzalamaya yetkisi verildi. Askerî Kurulun görevi, kesin olarak askerî olacaktı. Bu konu sözleşme metninde açıkça belirtilmişti. Pek çok çevrede ve gazetelerde ileri sürülen, Askerî Kurulun politikayla da uğraşacağı yolundaki haberler gerçek dışıdır. Kurulun dışarıya karşı böyle görünmesinin nedeni başkaydı. Askerî Kurulun gönderilmesi, daha çok, Almanya'nın çok önceden başlamış olan Türk politikasını destekleme kararına dayanıyordu. Bu nedenle de her yanı saracak bir ateş manzarası gösteriyordu. Gerçekte, görevi yalnızca Türk Ordusunda yapılacak yenilik çalışmaları olan Askerî Kurulun politikayla bir ilgisi yoktu. Askerî Kurulun subay sayısı, anlaşmaya göre 42 olarak sınırlandırılmıştı ve bunların çoğunluğunu yüzbaşı ve binbaşı rütbesinde olanlar oluşturuyordu. Kasım ayının sonuna doğru İmparator tarafından kabul edildim. İmparator, konuşmasında, aşağı-yukarı, bana şunları söyledi: "İş başında genç Türklerin ya da yaşlı Türklerin bulunması sizi ilgilendirmemelidir. Siz yalnız Türk Ordusu ile ilgileneceksiniz. Türk subayları arasından politikayı çıkarıp atın. Politikayla ilgilenmek onların en büyük hataları olmuştur. Siz İstanbul'da İngiliz Deniz Heyetinin başında bulunan Amiral Limpus'la karşılaşacaksınız. Onunla iyi geçinin. O, donanma için çalışıyor, siz ordu için çalışacaksınız. Her birinizin ayrı bir çalışma alanı olacaktır." İmparator, Türk veliahdına selâmlarını iletmemi rica etti ve askerî tatbikat yaparken onu da davet etmem önerisinde bulundu. O yıllarda Veliâht, Vahdettin idi. (Çevirenin notu). Bu iş, doğal olarak veliahdına, orduya ve dolayısıyla halka karşı bir ilgi duymasına bağlıydı. İleride çok talihsiz bir sonuca sürüklenen Vahdettin'in belirli görüş ve düşünceleri olmadığı o zaman bilinmiyordu. 9 Aralık'ta, hareketimizden az önce, İmparator beni ve ilk gidecek subayları Postdam'daki yeni sarayında kabul etti. Kısa bir konuşma yaptı. Alman subayların yabancı ülkelerde onur ve saygınlıklarını yüksek tutmalarını istedi, yalnız askerî görevlerle ilgilennemelerini bildirdi. 14 Aralık sabahı İstanbul'a vardık. Sirkeci Gari'nda askerî bando ile İtfaiye Alayının bir tören bölüğü bizi karşıladı. Bu alay, sonraları Çanakkale savaşlarında seçkin bir birlik olarak kendini gösterecektir" (Sanders, 1999, s. 9-12). Liman Von Sanders'in 1913 yılı 14 Aralık tarihinde ve öncelikle kurmay

¹ Çeviri kitaptaki baskıda bu tarih 1915 olarak yazılmış ancak devam eden sayfada "1913 yılı Kasım ayında" ifadesi geçtiği için baskı hatası olarak görülmüş ve burada 1913 olarak yazılmıştır.

subayların iyi bir şekilde yetiştirilmesi görevi ile geldiği ve çalışmalar yaptığı bilmesinin sürecin doğru anlaşılması açısından önemlidir. Doğrudan gelip 5. Ordu Komutanlığına getirilmemiştir. Görevlendirilecek personelde aranacak şartlar dikkate alındığında “seçilecek generalin uzun süre Kolordu Kurmay Başkanı olarak çalışmış bulunması ve kolordunun kurmay subay eylemlerini başarıyla yönetmiş olması gerekir” ifadesiyle kurmay subayların tecrübeli bir general tarafından yetiştirilmesi vurgulanarak sıradan birinin seçilmediği görülmektedir. Hattı zatında bu konuda, kuruluş ve görevler konusunda bilgi sahibi olanlar seçim için getirilen bu şartın önemli bir kıstas olduğunu doğrulayacaklardır.

Tümen Komutanlığı görevini yerine getiren bir komutanın daha sonraki görevinin kolordu ve ordu komutanlığı yapmak olacağı dikkate alındığında böyle bir göreve atanan ve kurmay subayları yetiştirecek özelliklere sahip bir generalin daha üst seviye görevleri yapmaya muktedir olacağını kabul etmek gerekir. Ayrıca diğer kişilik özellikleri ile de bir müzakere ortamı oluşturmasının da faydalı olduğu göz ardı edilmemelidir. Çünkü her türlü planın müzakereleri esnasında ihtiyaçların ortaya çıktığı ve bunların karşılanması yöntemlerinin belirlendiği dikkate alınır bu müzakerelerin faydalı olduğu anlaşılacaktır. Yani bu süreçte fikirlerin çatışmasından hakikatler doğacaktır. Bu plan eleştirmeleri esnasında komutanların zihinlerinde alternatif hal tarzları yerleşecek ve ihtiyaç duyulduğunda bu bilgilere dayanarak maksada uygun inisiyatif kullanılacak ve adeta yedek plan olan hal tarzları uygulanacaktır. Daha önce münazara edilen hal tarzları taraflarca zımnen onaylanmış olacaktır. Zaten plan çalışmalarında karar olarak seçilen hareket tarzı dışında kalan hareket tarzları taslak yedek plan olarak kabul edilir. Bazı farklı yaklaşımlar olsa da Çanakkale Muharebelerinde alınan sonuç yapılan uygulamaların eksikleriyle birlikte doğruluğunu kabul etmeyi gerektirir.

Liman Von Sanders'in kendisinin görevlendirilmesinin yanında daha sonra Osmanlı ordusunda komuta kademesi ile ilgili yapılan seçimlere etkisi de önemli sonuçlar doğurmuştur. Bunlardan en önemlisi ise Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanı olarak görevlendirilmesidir. Bu görevlendirmeden önce, Çanakkale Muharebelerinde diğer önemli birliklere komutanlık yapan subayların seçiminde de daha önce bu bölgede görev yapan, araziye tanıyan komutanlar seçilmiştir. Çünkü bunlar bölgede görev yaparken bölgenin coğrafi yapı ve imkanları hakkında bilgi ve tecrübe edinmişlerdir. Söz konusu tayinlerde bu özelliklerin göz önüne alındığını düşünüyoruz. Dolayısıyla, bazı dönemlerde hatalı uygulamalar görülse de büyük devletler ve orduları kurumsal yapıları ile hareket ederler ve eğitimli kadroları olursa başarılı olurlar.

Liman Von Sanders'in komuta ettiği 5. Ordu Komutanlığında Gelibolu bölgesinde başlangıçta Esat Paşa komutasındaki 3. Kolordu bulunurken, daha sonra Fevzi Paşa komutasındaki 5. Kolordu, Faik Paşa Komutasındaki 2. Kolordu, Trummer Paşa Komutasında 14. Kolordu, 2 Mayıs 1915'te kurulan Albay Feyzullah Komutasındaki 16. Kolordu ve 15. Kolordu görev yapmıştır. 25 Nisan günü kuruluşunda sadece altı tümen bulunan 5. Ordu'ya katılan kuvvetlerle Temmuz 1915 sonlarında bu sayı 16 tümene kadar çıkmıştı (Çetiner, 1999).² Burada 25 Nisan 1915 ile 10 Ağustos 1915 arasında görev yapan tümen ve kolordu seviyesinde birçok birlik komutanı değişikliği olmuş ve her biri bulunduğu şartlar içerisinde görevini en iyi şekilde yapmaya çalışmıştır. Değişen komutanlar arasında Alman subayların olması görevin gerektirdiği durumlara uygun kararlar alındığı yönündeki algıyı güçlendirmektedir. Bazıları kişisel ve hatalı gibi değerlendirse de tamamına yakını istişare ile yapılmıştır.

OSMANLI ORDUSU SUBAYLARINDAN ESAT PAŞA'NIN GÖREVLENDİRİLMESİ

Osmanlı ordusu subaylarının önemli yerlerde ve icrada etkili olacak şekilde görev aldığını görmekteyiz. 5. Ordu Komutanlığında başlangıçta Gelibolu bölgesinde sadece Esat (Bülkat) Paşa komutasındaki 3. Kolordu bulunmaktadır. Bir harekât içinde en kuvvetli birlikler ihtiyat olarak görevlendirilir ve harekâtın başlaması ile kuvvet dengesine ve düşmanın durumuna göre bu ihtiyat kuvveti uygun bölgede kullanılır. Başlangıçta yine Ordu İhtiyatı olarak Yarbay Mustafa Kemal'in komuta ettiği 19. Tümen belirlenmiştir. Daha sonra 2 Mayıs 1915'te kurulan ve başına 12. Tümen Komutanı Albay Feyzullah'ın getirildiği 16.

² Eski İçişleri Bakanı ve (E) Korgeneral olan Selahattin Çetiner'in Çanakkale Muharebelerinde 27. Alay 1. Tabur Komutanı olan İbrahim Çetiner'in oğlu olduğu ifade edilmektedir. Son dönemlerde 27. Alay'ın da aynı bölgede muharebe eden Kahraman 57. Alay'a benzer şekilde çetin muharebeler yaşadığı bilgileri ortaya çıkmaktadır.

Kolordu Muharebelere dahil olmuştur. Bu üç komutan ve birlikleri Çanakkale Muharebelerinde etkili olmuş ve harbin gidişatını değiştirmiştir. Sonraki sayfalarda detaylarını vereceğimiz bu üç komutanın safahatındaki ortak nokta daha önce Maydos (Eceabat) ve Bolayır bölgelerinde komutanlık ve karargâh subaylığı yapmış olmalarıdır. Ayrıca Esat Paşa ve Albay Feyzullah'ın Almanya'da görev yapmış olduğunu görüyoruz.

Yanya'lı olan (Toker, 2014) ve Balkan Harbi esnasındaki Yanya Savunması ile ayrıca haklı bir üne sahip olan Esat Paşa'nın bu göreve seçilmesi çok isabetlidir. Esat Paşa'nın 1884'te Harbiye ve devamındaki Erkân-ı Harbiye eğitimi Goltz Paşa tarafından yapılan düzenlemeler sonrasındadır. Hemen devamında ise 1890 yılında staj için Almanya'ya giderek orada Tümen Kurmay görevleri, kurmay gezilerine ve tatbikatlara katıldı. 1894 yılında dönerek Genelkurmay başkanlığı karargahına atanmış ve kısa süre sonra Goltz Paşa'nın Muavinliğine atanmıştır. 1895 yılında Harp Okulu kurmay görevleri öğretmenliğine atanmıştır (Toker, 2014). 1899 yılında ise, yani Mustafa Kemal'in Harp Okuluna girdiği yıl Harp Okulu Öğretim Kurulu Başkanlığına atanmış ve burada bazı düzenlemeler yapmıştır. "Eğitimidir ki bir milleti ya hür, müstakil, şanlı yüksek bir toplum halinde yaşatır, ya da bir ulusu esaret ve sefaletle terk eder" diyecek olan Mustafa Kemal'in eğitiminde önemli bir aşamada görevli olan kişilerdendir. Esat Paşa daha sonra 31 Mayıs 1909'da Goltz Paşa'nın başkanlığında kurulan Askerî Şûra Geçici Üyeliğine atanmış ve ordunun yeniden teşkilatlanması çalışmalarına katılmıştır (İnan, 1959).³

Katıldığı muharebeler yanında Harp Okulu Öğretim Kurulu Başkanı olarak kurmay görevlere hâkimiyeti, komuta kademesindeki birçok subayı tanıyıp olması ve bu görev alanında daha önceden bulunmuş olması durumsal farkındalık açısından önemli bir avantajdır. Bu alanda uzun süre görev yaparak muharebelerin sonucuna etki etmiş ve bu bölgedeki en önemli komutanlardan biri olarak tarihe adı yazılmıştır.

ALBAY FEYZULLAH'IN (AHMET FEYZULLAH TÛMAY) GÖREVLENDİRİLMESİ

Anafartalar Grup Komutanlığı kurulduktan sonra 16. Kolordu ve Saros Grubu Komutanı olan Albay Feyzullah 7 Ağustos 1915'te Anafartalar Grup Komutanı olarak tayin edilmiştir (Toker, 2014). Ertesi gün ise detaylarından daha sonra bahsedileceği şekilde görevden alınmış ve yerine Albay Mustafa Kemal görevlendirilmiştir. Bu görev değişikliği vicdan sahibi ve harp tarihi bilgisi olan her kişinin dikkate alması gereken ancak devamında yaşananlarla birlikte değerlendirildiğinde bir anlamda tarih değiştirme çizgisi olarak görülebilecek bir işlemdir.

Albay Feyzullah İstanbul'da doğmuş ve 1896 yılında yani Mustafa Kemal'den dokuz yıl önce Erkân-ı Harbiye Mektebinden kurmay yüzbaşı olarak mezun olmuştur. 1899 yılında Esat Paşa gibi Almanya'ya öğrenim için gönderilmiştir. 5 Temmuz 1903'te döndüğünde Harp Okuluna Muavin olarak atanmıştır. 28 Nisan 1906'da ek olarak taktik, lojistik ve idari yönden önemli olan muharebelerin anlatımı konusunda öğretmen oldu. Bir yıl sonra Tümen Kurmaylığına atanmış ve sonra diğer görevleri yapmasının ardından 13 Nisan 1912'de Harp Akademisinde Harp Tarihi öğretmenliğine atanmıştır. Yine daha sonraki görevlerine katkı sağlayacak şekilde 18 Şubat 1913'te Maydos Kolordusu Kurmay Başkanı olmuştur. Daha sonra Ekim 1913'te tekrar Harp Tarihi öğretmenliğine döndüğü görülmektedir. Bir ay sonra ise Genelkurmay dairesi 1. Şube⁴ Müdürü olarak 6 Ocak 1914'te 4. Kolordu'ya bağlı 12. Tümen Komutanlığı'na atanuncaya kadar görev yapmıştır. İşte bu görevlerin tamamı üstün meziyetlere sahip ve kısa sürede aldığı görevlere uyum sağlayabilen bir subay olduğunu göstermektedir.

Kara muharebelerinin başlamasından hemen sonra 12. Tümen Gelibolu bölgesine intikal ederek Saros bölgesinde Muharebelere katılmış ve bir hafta sonra ise 2 Mayıs 1915 tarihli İrade-i Seniye ile Tümen Komutanı Albay Feyzullah burada yeni kurulan 16. Kolordunun komutanı olmuştur. Bu bölgede daha önce görev yapmış olan ve harp tarihi tecrübesi olan Albay Feyzullah, Saros bölgesindeki birliklerin

³ Bu dönemde teşkilatlanma süreci ile ilgili Mustafa Kemal'in değerlendirmelerini Prof. Dr. Afet İnan'ın 27 Mayıs 1959 tarihli "Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri" kitabına yazdığı sunuş yazısında "Osmanlı ordusunun Alman usulüne göre İslahat hareketini zaruri bulmakla beraber, yine de kendi askerî hayatımızdan alınmış tecrübelerin bu işte rol oynamasını istemektedir." şeklinde görüyoruz.

⁴ Bu dönemde Birinci Şube "Harekât, Eğitim, Harp Tarihi Şubesi"dir.

oluşturduğu Saros Grup Komutanı olmuştur. Bu süre içerisinde bölgede birlik sayısı kısa sürede artmış ve başlangıçta tartışmaya neden olan ihtiyatların tertiplenmesi konusu zorunlu olarak değişmiştir. Ancak yine de ihtiyatların ve muharebeye yeni katılacak birliklerin durumu, alınması en önemli kararlar olmaya devam etmiştir. Bu çerçevede muharebelerin yoğun devam ettiği Mayıs 2015 döneminde karar verilmesi gereken önemli anlardan biri de 19 Mayıs'ta yapılacak karşı taarruz için birliklerin taarruz hazırlıklarını yapmadan taarruza başlamak zorunda kalması durumudur. Bu durumda; gecikmenin savunma cephesindeki düşman miktarının artmasına neden olması ile birliklerin dinlenmeden muharebeye girmesi halinde erlerden istenen etkinliğin sağlanamaması ve fazla zayıat verilmesi ikilemi ortaya çıkmıştır. Bu tür kararların komutanların karşılaştığı zor bir seçim olduğu harp tarihi incelemelerinde görülmektedir.

Birinci Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı Mehmet Nuri (Conker)'in Nisan 1914'te İstanbul Tanin Matbaası tarafından basılmış olan Zabıt ve Kumandan kitabının Önsöz Bölümünde, *"Hiç unutmam, Kurmay Okulu sınıflarında bir gün, o zamanlar devlet hizmetinde görevli bulunan Tümgeneral von Dtifort Paşa ile harp oyunu yaparken, arkadaşlardan biri muharebeyi henüz bitiren bir bölüğü derhal toplayıp başka tarafa göndermiş ve orada başlamış bulunan muharebeye katılmaları yönünde karar ve emir vermek istemişti. Paşa buna karşı, "Bu bölük, sabahtan beri sürdürdüğü yürüyüşün ardından girdiği bu muharebeden sonra, artık o dediğiniz yere gidemez; çünkü bu erlere, karşı koyması ve katlanması mümkün olmayan bir hizmet önerisi olur. Ben (1870) Fransız Seferi'ne bizzat er olarak katılmışım ve böyle bir hareketin erler tarafından yapılamayacağını kendim tecrübe ettim."* demişti. Paşanın savaş deneyimleri hepimizinkinden kuvvetli ve esastıydı." diyerek hazır olmayan birliklerin muharebeye sokulmasının uygun bir hareket tarzı olmayacağını ifade etmektedir. Yine aynı bölümde *"Savaş dahisi olan büyük Napoléon'un savaşlarda birbirini izleyen başarılarını etkileyen nedenlerden biri de savaşlarını daima art arda birkaç savaşta bulunmuş deneyimli askerlerle yapmış olmasıdır. Savaş en iyi, savaşta öğrenilir. Şimdi her subayın savaşta yeterli ve yeteneklerine göre durumu ve ünü değişmiştir. Balkan Savaşı'ndan askerlik sanatı adına pek kolay ayırt edemeyeceğimiz ve hissedemeyeceğimiz yararlı deneyimler edindiğimize şüphe edilmemelidir"* (Conker, 1998, s. 13; Atatürk, 2010, s. 70-71) diyerek hem Akka'da Cezzar Ahmet Paşa'ya yenilen ve bir anlamda ders çıkaran savaş dâhisi olarak ifade edilen bir komutanın tecrübelerinden bahsederken diğer yandan Çanakkale Zaferinden önce yazdığı bu kitapla değerlendirmelerini aktarmaktadır.⁵ Bu şekilde şimdi yapılan çıkarımları savaş öncesinde ifade etmektedir.

Harp Akademilerinde Harp Tarihi dersleri veren bir komutanın hataların nelere mal olacağını en iyi bilen kişilerden olması beklenir. Albay Feyzullah tecrübeli bir komutandır. 9 Ağustos 1915 tarihinde icra edilen ve başarılı olan taarruzların 8 Ağustos 1915'te akşam saat 21.45'te Anafartalar Grup Komutanı olarak görevlendirilen Albay Mustafa Kemal tarafından kendi ifadeleriyle de belirtildiği gibi görevden alınan komutanın yaptığı plana göre gerçekleştirildiği ve başarılı olduğunu görüyoruz. Bu nedenle Albay Feyzullah'ın Anafartalar Grup Komutanı olduğu iki günlük sürede doğru karar vermediği ve bu nedenle görevden alındığı düşüncesinden çok komuta kademesi arasında iletişim sorunu olduğu ve ahenk bozukluğu nedeniyle bir değişikliğe ihtiyaç duyulduğu ve Liman Von Sanders'in kararını o anda bu yönde kullandığı anlaşılmalıdır. Bu hususla ilgili farklı kişi ve kaynaklardan çeşitli bilgi ve değerlendirmeler bulunmaktadır.

Çanakkale Muharebelerinde dönüm noktalarından birini oluşturmanın yanında Albay Mustafa Kemal'in tarih sahnesindeki yerini perçinleyen muharebeler olan Anafartalar Muharebeleri öncesindeki gelişmelere baktığımızda Türk tarafının çeşitli şekillerde kazanmak için gerekli işlemleri yaptığı görülmektedir. İstihbarat faaliyetleri ve yeniden teşkilatlanma ve tertiplenme de yapılmaktadır. Selahattin Çetiner'in kitabında belirttiğine göre; *"Türk Başkomutanlığı; İngiliz takviye tümenlerinin Limni Adası'na geldiğini, 140 nakliye ve harp gemisinin Mondros'ta olduğunu, 50-60.000 kişilik bir İngiliz kuvvetinin gemilere yüklenmek üzere hazır bulunduğunu, 16 Temmuz'da Selanik'ten gönderilen bir istihbarat raporundan öğrenmişti. Ayrıca Berlin'den Alman Genel Karargahı'ndan da Müttefikler'in büyük ölçüde bir çıkarma*

⁵ Mustafa Kemal Atatürk'ün "Zabıt ve Kumandan ile Hasbihâl" isimli kitabı tüm askerler tarafından bilinmesi gereken bir kitap olarak değerlendirilir. Bunun yanında, Birinci Tümen Kurmay Başkanı olan Yarbay Nuri'nin (Conker) "Zabıt ve Kumandan" ismiyle yazdığı ve bu dönem kurmay subaylarının akademik çalışmalarına örnek olacak kitabı, bakış açılarını yansıtmaya yönüyle de tüm akademisyenler tarafından incelenmelidir.

harekatinin hazırlıkları içinde olduklarını bildiren bir rapor 22 Temmuz günü alınmış, L. Von Sanders muhtelif ihtimallere karşı hazırlıklı bulunması hususunda uyarılmıştı. 25 Nisan günü kuruluşunda sadece altı tümen bulunan 5. Ordu'nun kuvveti Temmuz 1915 sonlarında 16 tümene çıkmıştı. Orgeneral L. Von Sanders evvelce olduğu gibi düşmanın Saros veya Anadolu sahilinden çıkarma yapacağını dikkate alarak gene bu bölgelerde fazla kuvvet bulundurmaktaydı. Çıkarmanın yapılacağı Suola Limanı ve Anafarta ovasını sadece dört taburlu zayıf bir Türk birliği savunuyordu." "Meziler pekiştirilmiş, her türlü onarımlar yapılmış, ikmal maddeleri ve personel kadroları mümkün olduğu kadar tamamlanmış ve yeni bir teşkilatlanmaya gidilmişti. 01 Haziran 1915'den itibaren Suola Limanı ve Anafartalar bölgesinde bulunan ve dört taburdan oluşan takviyeli Anafartalar müfrezesinin görevi: Azmak Deresi ile Ece Limanı arasındaki kıyı kesimine yapılacak bir düşman çıkarmasını önlemek, onun Sarı bayır (Kocaçimen Tepesi-Besim Tepe-Conkbayırı...) sırtlarına doğru sarkmasına engel olmaktı. Üç tabur ilerdeki mezilerde üç direnek noktası tesis etmiş, dördüncü taburu da Anafartalar sırtında savunma için tertiplenmişti" (Çetiner, 1999, s. 175-176).

Buradaki dikkat çekici durum birçok kaynakta olduğu gibi Selahattin Çetiner'in kitabında da anlatılmaktadır. Albay Ahmet Fevzi olarak geçen Albay Ahmet Feyzullah'ın Anafartalar Grup Komutanlığı ve yaşananlar şu şekildedir "Conkbayırı ve Koca Çimen tepelerindeki çarpışmaların kritikleşmesi ve düşmanın Suola plajlarına çıkması üzerine 5. Ordu Komutanı L. Von Sanders; Saros Grup Komutanı'na, 07 Ağustos sabahı saat 6.30'da, 7. Tümen'i derhal iki alayı ile Tayfur üzerinden Küçük Anafartalar doğusundaki Hıdırlı bölgesine sevk etmesini, 12. Tümen'i de bütünü ile 7. Tümen'in peşinden göndermesini ve 08 Ağustos sabahı Anafartalar ovasındaki düşmana taarruza geçmesini emretti. Saros Grubu'nun bütün birlikleri zaten alarm durumundaydı. Albay Ahmet Fevzi yürüyüş emrini verdi. İlk taburlar gün ağardıktan biraz sonra 50-60 km. kadar uzaklıktaki yürüyüş hedeflerine doğru cibri (zorlu) yürüyüşe başladı. İki tümen peş peşe yürüyordu (Çetiner, 1999, s. 176). Anafartalar Grup Komutanı Albay Fevzi'nin taarruz planı: 12. Tümen'le Azmak Deresi kuzeyinden İsmailoğlu ve Mestan Tepe'ye ve 7. Tümen'le de bu dere güneyinden 4. Tümen karşısındaki düşmanın sol (kuzey) kanadına taarruz etmek şeklindeydi. 4. Süvari Alayı ile Bnb. Wilmer müfrezesinin savunma düzeninde bir değişiklik yapılmamıştır" (Ünaydın, 1981, s. 32-33).

Liman Von Sanders "8 Ağustos sabahı, güneş doğmadan, 16. Kolordunun taarruza geçeceği Büyük Anafarta yönünde atla yola çıktım. Fakat buralarda kolordunun hiçbir birliğine rastlayamadım. Bu sırada ileri bir mevzi arayan 7. Tümenin Kurmay Başkanını gördüm. Bana kendi tümeni ile 12. Tümenin çok gerilerde olduğunu bildirdi. Ayrıca bu sabah bu bölgede bir taarruza girişmelerinin de söz konusu olamayacağını söyledi. Bunun üzerine, taarruzun akşam güneş battıktan sonra yapılmasını emrettim. Böylece, gece karanlığından yararlanarak düşman savaş gemilerinin atışından kurtulmak olanağı da vardı. O gün akşama doğru, Binbaşı YVillmer'den aldığım bir haber, 16. Kolordu birliklerinin daha tarafımdan emredilen alana gelmediğini bildiriyordu. Bunun üzerine Kolordu Komutanına gecikme nedenini sordum. Aldığım yanıtta, çok yorgun olan birliklerin bir taarruz yapacak durumda olmadığını bildiriyordu. Bu nedenle, daha o akşam, Anafarta çevresinde toplanan bütün birliklerin komutasını, Arıburnu cephesinin kuzey kanadında bulunan 19. Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey'e verdim" demektedir (Sanders, 1999, s. 111). Bu ifadelerine göre burada ast birliklerinin durumlarını öğrendikçe yeni kararlar aldığı ve komuta kademesi ile paylaşarak hareket ettiği anlaşılmaktadır. Alınan kararların doğruluğu ise ayrı bir değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Selahattin Çetiner değerlendirmelerini "16. Kolordu Komutanı Alb. Fevzi'nin taarruzu 08 Ağustos sabahı ya da gecesi yapmamasının kendine göre elbette ki haklı sebepleri olabilir, vardır da o görevden alınıp emekliye sevk edildikten sonra Enver Paşa'ya sunduğu raporda bunları açıklamış, ordu katına da zamanında arz ettiğini ifade etmiştir. 09 Ağustos sabah taarruzun yapılabilmesi için Alb. Fevzi her türlü tertip ve tedbirleri almış, planları yapmış, emirleri yayınlamıştı. Yarbay⁶ M. Kemal Kolordunun fiilen komutasını devraldığı 08-09 Ağustos gece yarısında aynı taarruz planını, değiştirmeden başarı ile uygulamıştır." şeklinde ifade etmektedir.

KURMAY YARBAY MUSTAFA KEMAL'İN (ATATÜRK) GÖREVLENDİRİLMESİ

Çanakkale Muharebelerinin Dünya tarihindeki önemli yerini almasında tüm kahramanlarla birlikte bu cephede görev yapan ve daha sonra burada kazandığı tecrübe ve şöhretle Kurtuluş Savaşının lider

⁶ Bu dönemde Mustafa Kemal Albay rütbesindedir.

kadrosunda yer bulan Yarbay Mustafa Kemal'in önce Arıburnu Grup Komutanı olarak görev yapması daha sonra Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanı olarak atanması bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu bölgede görev yapan tüm komuta kademesi harekâtın seyrini takip etmektedir. Daha önceden bölgede görev yapmaları nedeniyle durumsal farkındalıkları yüksek olan Komutanlar her yeni gelişme için görüş belirlemede ve paylaşmaktadır. Beka meselesi olduğundan her türlü görüş değerlendirilmekte ve durumun aciliyeti nedeniyle tedbir almak için hareket edilmektedir.

Dönemin Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa'nın Kurmay Başkanı Yarbay Fahrettin Altay (Orgeneral) o kritik dört günü saatine, hatta dakikası dakikasına yaşamıştır. Hatıratında bu olaylara "Mustafa Kemal'in Talihi" başlığı altında şu şekilde temas etmektedir: "08 Ağustos öğle vakti durum son derecede tehlikeli bir hale geldi. Derhal Esat Paşa'yı görerek durumun şiddetle kötüye gitmekte olduğunu ve Conkbayırı bölgesinde kudretli bir komutanın tayini lazım geleceğini, onun için de Mustafa Kemal Bey'in Kolordu Kumandanı olarak bu bölgeye verilmesini söyledim. Teklifimi uygun buldu, yalnız bilmem neden kendisinin bu teklifi Ordu Komutanına yapması lazım gelirken bana; "Siz bunu Ordu Kurmay Başkanı'na teklif ettiniz" dedi (Sorgun, 2003, s. 99-101). Telefonla Kâzım Bey'i (Kâzım İnanç-Orgeneral KD) buldum, Conkbayırı'ndaki tehlikenin büyümekte olduğunu izah ederek Mustafa Kemal Bey'in kolordu Kumandanı olarak tayinini teklif ettim. Bu teklifi Esat Paşa'nın yanından yaptığımı da bildirdim. Kâzım Bey'le aramızda şu konuşma geçti:

"Mustafa Kemal sağ yanına yardım etmediği için Mareşal'in bunu kabul etmeyeceğini zannediyorum." "Biz Kolorduca böyle bir kusur görmedik, eğer böyle bir şey varsa sonra düşünülecek husustur. Şimdilik açık tehlikeyi gidermek lazımdır." Bunu da Mustafa Kemal'den başkasının yapamayacağına kaniyiz. Mareşal'den muvafakat almanızı ısrarla rica ediyoruz." "Peki söylerim" cevabını verdi ve konuşma bitti."

Burada kendi komutasında olan birliklerin harekâtı ile ilgili husus tam anlatılmamıştır. Ayrıca harekât alanındaki durumun ne şekilde olduğu ile birliklerin neden hazır olmadığı anlatılmamıştır. Dolayısıyla plan hazırlamakla ve birlikleri cepheye ulaştırmakla meşgul olduğu değerlendirilen tecrübeli Anafartalar Komutanının sorumluluğunu yerine getirmediği söylenemez. Bu durumlarda Karargâhta bulunan subayların durumu doğru anlaması ve komuta kademesine doğru ve eksiksiz aktarması önem arz etmektedir. Fahrettin Altay devamında aynı gün Ordu Kurmay Başkanı Albay Kâzım ile görevlendirme konusunu tekrar görüşmesini şu şekilde anlatır; "Conkbayırı'ndaki tehlike gittikçe büyüyor ve önüne geçilmez bir hal almaya başlıyordu. Saat 20'de tekrar telefonla Kâzım Bey'i aramıştım ki hat melanj olmuş. Kâzım Bey, M. Kemal'le konuşurken araya girdim. M. Kemal diyordu ki: "Bütün kuvvetler bir elden idare olunursa başarı elde edilebilir., Anafartalar'a gelen kuvvetleri de benim emrime verirseniz, o zaman kabul ederim..." Bu sırada telefon konuşması kesildi. (Altay Paşa, Sanders, Conk, 2002). Selahattin Çetiner anlatımının devamında; Albay Kâzım'ın "Fazla gelmez mi?" sorusuna "Az gelir" cevabını aldığını belirtmektedir. Albay Kâzım bu sefer Esat Paşa'ya "Grup Komutanı sizsiniz, siz ne diyorsunuz?" diye sorar. O da "Ben de bu kanaatteyim" diye yanıtlar. Kurmay Başkanı bu durumu Ordu Komutanı'na açıklar.

08-09 Ağustos gecesi 21.45'te Ordu Komutanlığı'ndan 3. Kolordu'ya; "M. Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığı'na atandığı, derhal Çamlı Tekke'deki Anafartalar Grubu Komuta Yerine hareket etmesi ve 09 Ağustos sabahı şafakla beraber taarruz etmesi" emri gelir. Bu konudaki Kuzey Grubu Komutanlığına yazılan Liman Von Sanders imzalı emir şu şekildedir; "Anafartalar Grubu emir-komutasını almak üzere 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in hemen şimdi Çamlı Tekke'ye hareketi için emir verilecektir. O da 7. ve 12. Tümenler tarafından yapılması emredilmiş olan taarruzu yarın şafakla beraber yapacaktır. Taarruzun ne şekilde yapılacağı hakkındaki bilgiyi Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı Hayri'den alacaktır. 19. Tümen Komutanlığı Vekilliğine birinin tayini rica olunur" (Toker, 2014).

M. Kemal 1918 yılında Ruşen Eşref'le yaptığı söyleşide "08-09 Ağustos gecesi saat 21.50'de Anafartalar Grup Komutanlığı'nı üstlendim. 09 Ağustos sabahı saat 04.00'te Koca Çimen Dağı'ndaki 4., 8. ve 9. Tümenlere telefonla, 7. ve 12. Tümenlere yazılı olarak şu emri verdim: Anafartalar Grup Komutanlığı'nı üstlendim. 12. Tümen'in Mestan Tepe, 7. Tümen'in Damakçılık Bayırı istikametlerinde yapacakları taarruzu Koca Çimen-Conkbayırı hattında bulunan tümenler başlangıçta koruyacaklar ve kolaylaştıracaklardır. Komutanlar bu emir alındığındaki durumlarını, düzenlerini ve buldukları bölgeleri bana bildireceklerdir. Raporlar Çamlı Tekke'ye gönderilecektir" (Ünaydın, s. 28-31).

Anafartalar Grubu Komutanlığı ilave kuvvetlerle ve Albay Feyzullah'ın planına uygun olarak harekâtı icra etmiş ve başarı elde edilmiştir. Buradaki diğer komutanların ifade ettiği durumun çok kötü olması hali ve farklı bir tedbir alınmamış olması dikkat çekicidir. Bu husus daha önceki Mayıs 1915

Muharebelerinin tecrübesine dayandırılabilir. Harekatın planlanmasında ve icrasında Zaman- Mekân - Kuvvet hususları daima dikkate alınmalıdır.

SONUÇ

Tarihteki olaylar tüm yönleriyle ele alınmalı ve içinde bulunulan koşullar içinde değerlendirilmelidir. Çanakkale Muharebeleri yaşandığı dönemde ve daha sonrasında Dünya tarihinde önemli gelişmelere neden olmuştur. Bu muharebeler olmasa idi birçok subay tarih sahnesinde yer almadan ve ismi duyulmadan askerlik mesleğini tamamlayacaklardı. Alınan kararlarda ise tüm unsurlar katkı sağlamıştır. İcra makamında olan Komuta Kademesi yaptıkları ve yapmadıkları ile sonuca etki etmişlerdir.

Cengiz Han tarafından söylenen⁷ ancak benim anonim kullanımını "*Sakin bir mih (çivi) küçümseme, bir mih bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir yiğidi (komutanı), bir yiğit bir orduyu, ordu koca bir ülkeyi kurtarır*" şeklinde ifade ettiğim özlü sözde de belirtildiği gibi görevin başarılmasında bütün unsurlar etkin ve önemlidir.⁸ Her bir unsur kendisine düşen görevi tam olarak yerine getirmelidir. Bu unsurların katkılarının doğru yapılmasında görevlendirme önemlidir. Görev yapacakların ehliyet ve kabiliyetlerinin doğru belirlenmesi gerekir. Unsurların görevlerini yapabilmesi için doğru koşulların oluşturulması önemlidir. Her bir unsurun görevini yapabilmesi için uygun eğitim ve öğretim sürecinden geçirilmesi gerekmektedir. Bu unsurları birlikte çalışması için kuralların doğru belirlenmesi gereklidir. Unsurların birbiri ile uyumlu çalışması için faaliyetlerin koordineli yapılması gereklidir. Bu uyumluluk ve koordineyi sağlayacak iletişim sistemleri kurulmalıdır. Tüm faaliyetleri yönetecek liderlerin yetiştirilmesi ve görevlendirilmesi gereklidir. Başka anlatım ile paylaşılan bu düstur; "*mih, nal, at, yiğit hangisi olsak görevimizi tam yapalım*" şeklinde de olmuştur.

Burada inisiyatif kullanılması hususu ortaya çıkmaktadır. Yarbay Mustafa Kemal Sofya'da 1914 yılında yazdığı "*Zabit ve Kumandan ile Hasbihâl*" kitabının İniyatif konulu Beşinci Bölümünde "*Komutanlar her durum ve andaki konuma karşı gereken önlemleri duraksamadan ve hızla almak zorundadırlar. Olağanüstü ve ansızın ortaya çıkan durumlara ilk temas eden, bir birliğin en büyük komutanı değildir. Büyük küçük her birliğin içinde, her subay ve her astsubay ve hatta her er nasıl hareket edileceğine dair, üstünden hiçbir emir ve hiçbir fikir almadığı durumlar karşısında kalabilir. İşte bu nedendir ki gerek komutanların ve gerek erlerin, bizzat düşünce üretmekten kendiliklerinden iş görebilecek nitelikte yetiştirilmiş olduklarına dair ikna olmadan; bir Askerî birliğin, bir ordunun güvenilir ve destek verebilir bir güç olarak tanınması gaflettir felakettir*" demektedir (Atatürk, 2011, s. 18). Harekatın planlanmasında ve icrasında Zaman-Mekân-Kuvvet hususları daima dikkate alarak ve maksadın dışına çıkmadan alınan kararlar bazı durumlarda özellikle diğer etkenler nedeniyle istenen sonucu vermeyebilir. Bu durumlarda tüm unsurların katkıları ve etkinliği yeniden gözden geçirilerek düzeltici tepkilerin verilmesi esas olmalıdır. Bu nedenle muharebe sahasında bilgi akışı çok önemlidir.

Yukarıda Fahrettin Altay'ın anılarında belirttiği; Ordu Kurmay Başkanı Albay Kâzım'ın "*Mustafa Kemal sağ yanına yardım etmediği için Mareşal'in bunu kabul etmeyeceğini zannediyorum*" ifadesi karşısında Yarbay Fahrettin'in kendi komutalarında olan Mustafa Kemal için; "*Biz Kolorduca böyle bir kusur görmedik, eğer böyle bir şey varsa sonra düşünülecek husustur. Şimdilik açık tehlikeyi gidermek lazımdır*" şeklinde o zamanın gereği olarak söylediği ifadesi hataların düzeltilmesi yönünde bir örnektir. Bu durumlarda Karargâhta bulunan subayların durumu doğru anlaması ve komuta kademesine doğru ve eksiksiz aktarması önem arz etmektedir. Yabancı bir komutan için bilinmez ama, bir komutan için astının ve üstünün hukukuna riayet esas bir vicdan meselesidir.

Çanakkale Muharebelerinin Deniz Harekatının gidişatını etkileyen Nusrat Mayın Gemisinin elde ettiği baskın etkisi ve sonuç gibi, Anafartalar Grubu Komutanı olarak Planı yapan ancak uygulayamayan Albay Ahmet Fevzi de gidişata etki etmiştir. Ancak benzer şekilde Yüzbaşı Hakkı hayatını kaybederek, O da görevden alınarak sonucu görememiştir. Ayrıca Almanca bildiği değerlendirilen Albay Ahmet

⁷ Cengiz Han (1162-1227) tarafından söylendiği şekli "Bir çivi bir nalı, bir nal bir tırnağı, bir tırnak bir ayağı, bir ayak bir atı, bir at bir kumandanı, bir kumandan bir vatani mahveder" olarak bazı kaynaklarda geçmektedir.

⁸ Günümüzde bu husus "Takım Ruhu", "Multidisipliner Yaklaşım" ve "Toplam Kalite Yaklaşımı" olarak ortaya çıkmıştır.

Fevzi'nin Ordu Komutanı ile bizzat konuşmuş olması kişisel tepki oluşmasına sebep olmuş olabilir. Halbuki Mustafa Kemal hakkındaki olumsuz kanaatin aşılması için karargâh subayları devreye girmişlerdir. Ancak burada Fahrettin Altay'ın anılarında belirttiği "Mustafa Kemal'in talihi" tarihte yer alan birçok ünlü kişi için yaşanmıştır. Liman Von Sanders Osmanlı İmparatorluğu'nda ordunun düzenlenmesinde görev almış ve Mareşal olarak Ordu Komutanlığı yapmıştır. Von Sanders verdiği kararları tek başına almamıştır. İçinde bulunulan koşulların yanında kendi ülkesinin isteklerini de dikkate alması göz ardı edilemez.

Yukarıda belirtildiği şekilde eğitimin önemini vurgulayan Mustafa Kemal'in yaşamının büyük bölümü ve eğitim sürecinin tamamı II. Abdülhamid döneminde geçmiştir. Bu dönemde eğitime çok fazla önem verilmiş ve birçok lise seviyesindeki İdâdî bu dönemde açılmıştır. Harp okulu ve Harp Akademisi eğitiminde önemli gelişmeler olmuştur. Buna rağmen Batı tesiri altında kalan gençler ve komutanlar II. Abdülhamid'in görevden uzaklaştırılmasında kullanılmışlardır. Ancak Trablusgarp'ta karşılarında İtalya'yı bulmuşlardır. Ülke topraklarının kaybedildiği Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale Muharebeleri Batının gerçek yüzünü görmelerine neden olmuştur. Gazi Mustafa Kemal, 1 Mart 1921 tarihinde Meclis açış konuşmasında; "Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel, her şeyden evvel Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine, milli ananelerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir" demiştir.⁹ Bu ifadesi ile milli değerlere verilmesi gereken önemi vurgulamaktadır. Ancak daha sonraki uygulamalarda bu değerlerden uzaklaşmıştır. Bunun sebepleri detaylıca araştırılmalıdır. Çanakkale Muharebeleri ve sonrasında verilen İstiklal Harbi'nin ruhu devam ettirilmediği takdirde ortaya çıkan kahramanlar da zamanla manevi desteklerini kaybeder ve gönüllerden düşmeye başlarlar. Tarihi bilmeyen hâli tahlil edemez ve istikbale hükmedemez. Mustafa Kemal ile birlikte eğitim sürecinde olan tüm askerler için düstur olan bu ifade geçerliliğini her zaman korumaktadır. Dünyaya adalet ve huzuru götürme amacıyla hareket eden bir Millet'in tüm unsurları aynı doğrultuda hareket etmediği takdirde istenilen istikamette amaca doğru yürünemez. Her zaman kalpleri ve gönülleri kazanmayı esas alan Milletimiz; Çanakkale Muharebelerinde gösterdiği davranışla dünyaya örnek olmuştur. Kazanılan manevi ruhu ve milli değerleri muhafaza etmeli ve yaygınlaştırmalıyız. Yapmak zordur, yıkmak kolaydır. Mehmet Akif Ersoy'un ifadeleri ile; "Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir, Onu en çolpa heriflerde emin ol becerir. Sade sen gösteriver "İşte budur kubbe diye," İki ırgatla iner şimdi Süleymaniye, Ama gel kaldıralım dendi mi heyhat o zaman, Bir Süleyman daha lazım yeniden bir de Sinan, Bunların var mı sizin listede hiç benzeri; yok. Ya ne var? Bir kuru dil, siz buyurun karnum tok."

Burada yine öne çıkan bir husus da her türlü çalışmada olumlu yaklaşımın esas alınması ve kullanılan ifadelerin yapıcı olması, çözüm önermesidir. Tarihten ders almalıyız. Burada ismi geçenler gibi diğer görevlendirmeler de incelenmeli ve hakkettikleri değerler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Altay Paşa, F., Sanders, L. V., Conk, C. (2002). Cemil Paşa'nın Çanakkale hatıraları. *Çanakkale Hatıraları, C. II., Üçüncü Kitap*. Arma Yayınları.
- Altay, F. (1956). Çanakkale Savaşı'nın ilk günlerinde Mustafa Kemal. *Belleten*, 20(80), 605-608.
- Atatürk, M. K. (2010). *Zabit ve kumandan ile hasbihâl*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Conker, M. N. (1998). *Zabit ve kumandan*. Tanin Matbaası.
- Çetiner, S. (1999). *Çanakkale Savaşı üzerine bir inceleme*. HAK Yayını.
- İnan, A. (1959). *Atatürk'ten askerliğe dair eserleri*. Türkiye İş Bankası Yay.
- Kara, H. I. (2009). *Çanakkale Savaşları'na filen katılan Türk ve Alman generaller*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid Devri eğitim sistemi*. Türk Tarih Kurumu Yay.
- Sanders, L. V. (1999). *Türkiye'de beş yıl*. Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Sorgun, T. (2003). *İmparatorluktan Cumhuriyete Fahrettin Altay Paşa anlatıyor*. Bilge Karınca Basımevi.

⁹ <https://www.tbmm.gov.tr> TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu sayfası 07 Ocak 2019 saat 20.03.

-
- Toker, H. (2014). *Çanakkale Muharebelerine katılan komutanların biyografileri*. Ataşe Başkanlığı Yayınları.
- Türkmen, Z. (2018). Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Harbiye Mektebinde eğitim-öğretim sistemi ve müfredatına dair bir değerlendirme. XVIII. *Türk Tarih Kongresi*. Ankara.
- Ünaydın, R. E. (1981). *Mustafa Kemal Çanakkale'yi anlatıyor*. Akbank yay.
- Yurttakal, A. (2015). Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa. Çanakkale Muharebeleri'nin idaresi komutanlar ve stratejiler. Ed.: Lokman Erdemir & Kürşat Solak. Çanakkale Valiliği Yay.